

türkiye yazıları

SUNU

1979'a girerken kültür boyutundaki gelişmeleri değerlendirmek, alışılmış ve yararlı bir gelenek. Ama biz buna şimdilik zaman ayıramıyoruz. Çünkü her geçen gün yeni durumlarla karşı karşıyayız. Sözelimi, bir takım yasa tasarılarıyla karşı karşıyayız. Bu olgunun kültürel boyuta vurmak istediği darbenin bilincinde olmak ve direniş içinde bulunmak zorunluluk olduğu kadar, namuslu aydın olmanın gerektirdiği bir durumdur.. Ama sözünü ederek değil, hayata katılarak yapılmalı bu... Bu doğrultuda «Küçük Oturum» da konuya ilişkin değerler bulacaksınız.

Türkiye Yazıları'nın 20. sayısında yayımlanan «Kitle Bağı» raporu doğrultusunda, 26 Kasım 1978 günü yapılan «Danışma Toplantısı» na ilişkin tespitler de bu sayıda yer alıyor. Teori ve pratiği birbirinden koparmaksızın hayata geçirmek istediğimiz şeyler var. Bir başka söyleyişle işin «lâf»ını yapmak istemiyoruz yalnızca. Uygulamalara da ağırlık vermek istiyoruz. İşin teorik yanından devinerek doğru şeyler yapılabileceğini sanıyoruz. Bu konuda toplantıya katılanlar kadar, katılmayanların görüşlerinden yararlanmak istiyoruz.

1979'da temel konulardan biri de çocuk sorunu. Bu konuda kimlerin neler söyleyebileceğini üç aşağı beş yukarı kestirebiliriz. Sorunun kapitalizm gerçekliği içindeki konumunu irdeleyen yazılar belli ki sosyalistlerden gelebilecektir. Yıl içinde epeyce tartışılacağını umduğumuz

antidemokratik tasarılar hayır
kitle bağı toplantısı
çocuk yazını ideolojisi
ünsal oskay : harf devrimi üzerine
turda ve arkadaşları
şaturyan mikael ile söyleşi
tek mümkün insan
a. temel demirer : cezaevinden
fotoğraflar : afsad

SAYI : 22

OCAK 1979 / 15 LİRA

konunun enine boyuna ve derinli-
ne kazandığı boyutlar ilerki günler-
de ortaya çıkacaktır. Türkiye Yazı-
ları, çocuk sorununun öneminin
farkındadır. Bu sayıda, arkadaşımız
Veysel Çolak'ın yazısı konunun yaz-
ın alanına ışık düşürmeyi amaçlı-
yor.

Türkiye Yazıları, yayın ilkeleri
doğrultusunda kırsal alandan fab-
rikalara, okullardan hapisanelere
değın ilişki kurmaktadır. Nitekim
bu sayıda yazısını okuyacağınız Ah-
met Temel Demirer de cezaevi koşul-
larında oluşturmuş yazısını.

Ünsal Oskay «Harf Devrimi» ola-
yına yeni ve ilgi çekici bir yakla-
şım kurduğu yazısında Türkiye'de
kültür açısından önemli konular-
dan birini işliyor.

Ali Cengizkan'ın çıkışını ve gelişi-
mini Türkiye Yazıları okuyucuları
yakından bilirler. Cengizkan, sanatın
kendi özgülünden kopmaksızın ha-
yata sıkı sıkıya bağlı bir şairdir.
Bu sayımızdaki şiiri, onun belki
yeni bir aşamaya vardığını gösteren
ilgi çekici bir örnek.

Murathan Mungan «Tek Mümkün
İnsan» adlı yazısında marksizim
temel kaynaklarından yola çıkarak,
Türkiye'li bir yazar olarak değer-
lendirmeler yapıyor.

Öyküsünü sunduđumuz Ali İhsan
Mihçi, «Türkülü Gece»de yaşanan
günlerin trajiğini dışlattırmaya ça-
lışiyor. Umut bağlanması gereken
öykücülerimizden biri olabilecektir
Mihçi.

Zafer Çarşısı, Ankara'nın entellek-
tüel kesiminin her hafta uğramadan
edemediđi bir yerdir. Burada devrim-
ci ve demokrat kişiler bir araya ge-
lirler, yayınları buradan izlerler ge-
nellikle. Denilebilir ki Zafer Çarşısı
bir kültür merkezi durumundaydı.
Bu durumdan pek rahatsız olanlar,
düşünceden ve kitaptan korktukları
için benzin döküp yaktılar Çarşısı.
Hani Hitler'in meydanlara toplayıp
da kitap yakış törenleri vardır ya,
onu anımsatıyor. Bizim de usumuza
Brecht'in şu dizeleri geliyor ister is-
temez: «Buyurunca Hitler Hazretle-
ri/zararlı fikirlerle dolu kitapların ya-
kılmasını/halkın önünde, alanlarda/
öküzler odun yığınlarına araba ara-
ba kitap taşıdı./Gözden düşmüş şair-
lerden biri,/şöyle bir göz gezdirdi ya-
kılacak kitaplar listesine,/gitti aklı

Bu Sayıda

AFSAD Üyelerinin Çocuk Fotoğrafları

Çalışma Kurulu	3	Küçük oturma
Çalışma Kurulu	5	Kitle Bağı Toplantısı
Gültekin Emre	9	Çocukların Evreni
Ahmet Telli	11	Karacaoğlan
Azer Yaran	13	Sonet
Veysel Çolak	18	Çocuklar için Yazın
Nurullah Can	21	Vasiyet
Hüseyin Atabaş	24	Uy Aman
A. Temel Demirer	25	Diyalektik Tiyatro
Ersan Sözer	25	Çözümlemeler
Ali Cengizkan	27	Konuşmak Önemlidir
Ünsal Oskay	28	Harf Devrimi
Kadem Katar	29	Emekçi Mahallesi
Sargut Şölcün	32	Turda
Oğuzhan Akay	34	Çelişkiyim
Ali İhsan Mihçi	35	Türkülü Gece
Veysel Çolak	36	Tutuklu Kırmızı
Başaran	38	Yaşam Öyküsü
Türkiye Yazıları	44	Açıklama
Ali Cengizkan	44	Açıklama
Kemal Bayram	45	Söyleşi
Murathan Mungan	47	Tek Mümkün İnsan

**TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve Sorumlusu : A. Ahmet Say / Yönetim yeri : Selânik Cad. No. 7 Kat 1. Kızılay - Ankara / Yazışma ve havale adresi : Posta Kutusu 387 - Kızılay, Ankara / Yıllık abone 150 TL. altı aylık 75 TL. ABD için 35 öbür ülkelere 25 Amerikan Doları / Kapak : Saîit Maden / İstanbul dağıtım Ge-da. Çağaloğlu, İstanbul / Ankara Dağıtım : Ge-da. Necatibey Cad. 56 / Ege Dağıtım : DATIC, Konak İzmir / Taşra Dağıtım : Ge-da. Ankara / Temsilcilikler Dağıtım : Tür-kiye Yazıları / Dizgi, baskı, cilt : Akademi Matbaası, Tel : 25 15 14, An-
kara / Türkiye Yazıları'nın Yönetim Yeri Pazar dışında hergün saat 17.30 ile 19.00 arasında açıktır.**

başından: /Unutulmuştu kendi adı./
Hemen seğırtti çalışma odasına./ san-
ki öfkesinden kanatlamıştı./ O saat
bir mektup karaladı zorbalara: /
«Benimkileri de yakın!» dedi. Benim-
kileri de! /

Yapamazsınız bana bu kötülüğü./
kenarda bırakamazsınız beni! / Ben
de hep gerçeği söylemedim mi kitap-
larımda? / Neden davranırsınız bana
yalancımışın gibi? / Canı gönülden

istiyorum işte: / Yakın benimkileri
de! »

Bilmeyiz, bu sayıda okurlarımız
acaba bizi bağışlarlar mı? Kitle Bağı
Toplantısını ayrıntılarıyla sunma-
mız yüzünden «Kesit» bölümüne
sayfa ayıramadık. Gelecek Sayılar-
da sizlere dolgun «Kesit» ler sun-
mak umundundayız.

1979 Yılıın Türkiye ve dünya
halklarına mutluluklar getireceği
inancıyla...

Hayır

SAY — Hazır mıyız?

CENGİZKAN — Hazırız, hazırlıklyız. Mert Başat, çıkartılmak istenen antidemokratik yasaların dökümünü getirdi. Hep birlikte gözden geçirdik.

BAŞAT — Önerilen bu yasa taslağına geçmeden birkaç sözüm var: Kâğıt zammından yakınıyorduk kültür-sanat çevreleri olarak... Kâğıda yapılan zammın, kültür yaşamımıza darbe vurmak anlamına geldiğini vurguluyorduk. Açık söyleyeyim, bugünkü konumuz karşısında kâğıt zammı deve de kulak kalır. Bizler, kültür alanında çalışan insanlar olarak, sanatçı, yazar vb. olarak antidemokratik gelişimler karşısında uyanık olmalıyız.

EMRE — Bir toplumda, sanatçıların vizesinden geçmeyen önlemler, «antidemokratik» damgasını yemiş sayılır.

TELLİ — Getirilmek istenen yeni yasa değişiklikleri, sadece kültür yaşamımıza değil, insan olarak, özgürlüğümüze de yöneliyor.

CENGİZKAN — Oysa «demokrasi» ve «özgürlük» adına neler söylenmemiştir bu ülkede...

BAŞAT — «Bu düzen değişmelidir!» «Toprak işlenin, su kullanın!» «Gerçek demokrasi, özgürlük, bağımsızlık!» Bu sözleri anımsıyor musunuz?

SAY — Her aldatmaca, ona başvuranın namusunu da belirler.

EMRE — Ve her namuslu kişi, «demokrasi», «hukuk devleti», «özgürlük» sözlerinin kavramsal içeriğine lafta değil, özünde bağlı kalmayı amaç bilir.

SAY — Şimdi yasa tasarısının dökümüne geçelim. Başat anlatsın...

BAŞAT — Özetliyeyim: Bu öneriyle, 2559 sayılı Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanunu'nda, 3201 sayılı Emniyet Teşkilâtı Kanunu'nda, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nda, 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun'da, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda, 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda ve 1630 sayılı Dernekler Kanunu'nda değişiklik yapılmak isteniyor.

CENGİZKAN — Bu değişiklikler hakkında biraz bilgi verelim...

BAŞAT — Verelim: Valiler ve kaymakamlar, kuşkuyla dayalı hallerde, mahkeme kararı almaksızın, her an, kişileri, evleri, işyerlerini, dernek, sendika ve partileri aratabilecekler, eşya ve özel kâğıtlara el koyabilecekler...

TELLİ — «Kuşkuya dayalı hallerde» derken durakladın biraz...

BAŞAT — Evet durakladım. Aklım almıyor. Mantık ölçülerine sığdıramıyorum bunu. Birakalım mahkeme kararı almaksızın arama yapılabilmesini, ger-

çek bir gerekçe olmadan da arama yapılabilir... Ne demek «kuşkuya dayalı hallerde»?

EMRE — Gece kapın çalınacak, kuşku duyulduğu iddiasıyla evin aranacak!

TELLİ — Ya da sokakta yürürken üstün başın aranacak! Gerekçe? Kuşkuyla kişi olabilirsin! Nedir «kuşkuya dayalı haller»in ölçüsü?

SAY — Onu arama yapanın öznel tavrı belirleyecek. Yani ölçü, arama yapanın öznel değerlendirmesi...

CENGİZKAN — «Hukuk devleti» kavramına pek uyuyor bunlar...

BAŞAT — Ama bakın daha neler öneriliyor? Bitmedi...

TELLİ — Neler?

BAŞAT — Tasarı, kimlik taşıma zorunluluğu da getirmekte ve değil kişiden kuşkulanan, kimliğin sahte olmasından duyulan kuşku bile, kişinin (vatan-daşın) merkeze götürülmesine gerekçe olabilmekte...

EMRE — 12 Mart döneminde bile böylesi bir uygulama yoktu.

CENGİZKAN — Demek öyle? «Senin kimliğin sahte olabilir, yürü bakalım!» denebilecek. Gel de dert anlat...

SAY — Diyelim ki başbakanın ve yolda giderken senden ve kimliğinden kuşku duyuldu... «Efendim, memur arkadaş, memur beyciğim, ben vallahi başbakanım, bırakın da gideyim, toplantım var, işlerim var» desen de inanmazlar, öyle mi?

BAŞAT — Olamaz! Başbakanı merkeze mi götürcekler? «Sen niye başbakana benziyorsun lan? Ha marizliyeyim mi seni şimdi? Neden sahte kimlikle dolaşıyorsun?» mu diyecekler...

TELLİ — Ama o da diyecek ki, «sayın komiser bey, inanınız, benim kimliğim sahte değil; bu kimlik, gerçek kimliğimdir. Aldatmaca yapmıyorum. Ben kuşku duyduğunuz kişi değil, kuşku duymamanız gereken kişiyim. Kimliğim de sahte değil, gerçektir»...

CENGİZKAN — Şunu unutmayalım, burada fan-tezi geliştirmek için toplanmadık. Söylyecek çok sözümüz var daha...

EMRE — Tasarının dökümü üzerinde başka bir noktaya gelelim...

BAŞAT — Polislerin tabelâ derneği dışında bir meslek derneğinde bulunmaları veya bu nitelikte bir yayım organına sahip olmaları yasaklanıyor...

TELLİ — Ve bu uygulamayı yürütmek üzere, ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmaları önerilmekte...

küçük oturma

SAY — Kendinden yana olana bir kese altın, olmayanın urun başını! Hürrem Sultan böyle dermiş... Eee, sonra?

BAŞAT — Toplantı ve gösteriler için, önceden haber verme süresi 72 saata çıkarılıyor. Bunun da ötesinde, valiler erteleme yetkisiyle donatılmakta ve buna ilişkin olarak hapis cezaları bir katına, para cezaları beş katına çıkartılmakta...

SAY — Demek ki parası olan miting yapabilecek! Bastırırın beş kat para cezasını, toplarsın milleti! İlerde, holding sahiplerinin görkemli mitinglerine tanık olabileceğiz demektir...

CENGİZKAN — Şimdi gelelim memurların örgütlenmesine... Memurların mevcut örgütlenme hakları da kaldırılıyor öneriyle. «Meslekî dernekler» dışındaki memur örgütlenmesi yasaklanıyor. Ve dernek tüzükleri her an için valiler tarafından yeniden incelenebilecek...

BAŞAT — Kültürel dernekler hakkında da ben biraz bilgi vereyim: (önergeden aynen alıyorum): «Amacı tek ve belirli olmayan, veya tüzüğünde saptanan çalışma koşulları ve çalışma biçimleri amaca uygun bulunmayan dernekler kurulması yasaktır.»

EMRE — Allahın birliğine inananların derneğinin peygamberden bahsedilmeyecek!

TELLİ — Bu maddeyi de ben aynen okuyorum: «Rejim, doktrin veya ideolojileri itibariyle kanunların yasak ettiği amaç ve eylemleri benimseyen; bir devleti, bir partiyi, bir tüzel kişiliği, topluluğu, veya amaç ve eylemleri benimseyen ölü veya yaşayan kişileri övmek amacıyla toplantı ve yayın yapamazlar. Bunlar adına yardım toplayamaz ve başka çalışmalar yapamazlar.»

CENGİZKAN — Yani şu demek: Nazım'ı anma gecesi düzenlemek Tanilli için yardım kampanyası açmak yasaktır!

SAY — Şu anlama de gelebilir: Şair Eşref'ten beyitler okumak yasak, dışardan gazel okumak caizdir; Ölü de olsa, diri de olsa, kimse için övücü sözler söyleyemeyeceğiz. Demek ki herkes birbirine sövmeli!

BAŞAT — Devam edelim...

SAY — Sövmeye mi?

TELLİ — Hayır, maddelere... Gene aynen okuyorum: «Dernekler hiçbir biçim ve yönde siyasi tutum ve davranışta bulunamazlar. Dernek yöneticileri ve temsilcileri, dernek amaçlarına uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılamaz veya bildirimde bulunamaz, dernek mensuplarını bu yönde eyleme özendirmezler.»

EMRE — Siyasi tutum ve davranışın, yaşamın bir parçası olduğunu, bu değişikliği önerenler demek çok iyi biliyor ve böylece kanıtlıyorlar...

CENGİZKAN — Son birşey: «Öğrenci dernekleri her ne biçimde olursa olsun, siyasî amaçla kurulamazlar. Öğrencilikle ilgisi olmayan eylemde bulunamazlar.»

BAŞAT — Yalnız, bir noktayı unuttun: Öğrenci derneklerinin, ancak o kurum öğrencilerinin ruh ve

beden sağlığı ve bunun gibi konularla ilgilenebilecekleri de kayıtlı tasarıda.

TELLİ — İskoçyahlının ünlü «gayda alayı»nı anımsıyor musunuz? Savaşta askerler takır takır taranırken, gayda alayı onların moralini yükseltmek için cızır cızır gayda çalardı...

SAY — Arkadaşlar, isterseniz tasarının tümü üzerindeki görüşmelerimize geçelim... Bir kültür-edebiyat dergisini yönetenler olarak ve yazar olarak, özetle söyleyeceklerimiz nelerdir?

Emre — Sen başla...

SAY — Ben şunları söyleyebilirim öncelikle: Bu tasarının antidemokratiktir. Üstelik, demokrasi yolundaki sosyal savaşımın bugüne değin elde ettiği mevzilerden püskürtmeyi, geriletmeyi öngörür gibidir...

BAŞAT — Hem de demokrasi uğruna yeni kazanım-sözverenlerin böyle bir tasarımda bulunması çok açıklı...

CENGİZKAN — Ben de şöyle bir değerlendirme yapıyorum: Tasarı, bireyleri teker teker hedef almakta. Bireylerin örgütlenmesini her düzeyde kısıtlamakta. Ve bu, bireylerin faşizm karşısında teker teker avlanması sonucunu getireceği için...

EMRE — Söyle de sorulabilir: Örgütsüzleştirme yoluyla kitleleri yığın, insanları teslimiyetçi bireyler durumuna mı getirmek isteniyor?

Dursunali SARIKOÇ

Türkiye Yazıları Dergisi

Kitle Bağı Danışma Oturumundan Özetler

«Kitle Bağı» konusunda, daha önce duyurduğumuz *Danışma Toplantısı*, 26 Kasım 1978 günü, Sanatsevenler Derneği Salonunda yapıldı.

Toplantıya katılanların listesini ve Degimizin bu toplantıdaki tartışmalardan *sağladığı ön sonuçları içeren* notu, daha sonraki sayfalarımızda bulacaksınız. Aşağıda, konuşmalar sırasında tutulan notlardan ve bazı tartışmacıların dağıtılan formlar aracılığıyla toplantı sonunda ilettikleri yazılı görüşlerinden derlenen bir özetlemeyi sunuyoruz. Özetleme, daha çok, tutulan notlara dayandığından, aktarımdaki hatalarımızın hoşgörüle karşılanmasını toplantıya katılan tartışmacılardan dilemekteyiz. Özetlemeye ilişkin bir başka nokta da, birden çok söz alan konuşmacıların görüşlerinin, aşağıda tek bir yerde toplanarak özetlenmiş bulunmasıdır.

Ahmet SAY :

Hoşgeldiniz.

— Bir dergi olarak, tirajımız benzerlerimiz içinde görece olarak yüksek görünmekle birlikte, aydınlar çevresinin okuyup-yazdığı bir alanı aşmak, aynı zamanda emekçi yığınlara doğru karşılıklı bir bağ kurmak amacıyla uzanmak istediğimizi söyleyebiliriz. Bu konudaki teknik ve yasal sınırlamaların yanı sıra, özellikle ekonomik güçlükleri de biliyoruz. Bunun, bildik burjuva biçimleri ile üstesinden gelinemeyeceğini de düşünüyoruz

Bugünkü toplantıdan amacımız, dergimizin bu konudaki sorunlarını dile getirmek ve derginin bu konudaki sorunlarına çözüm getirci önerilerinizi almak değil; bunu aşiyor amacımız.

Kültürel planda devrimci safını tutmuş sanatçılar, kuruluş ve yayın organları olarak, kitlelerin devrimci devrimine kültürel boyutta, sanatın silahları ile katkılarımızı nasıl sağlayabiliriz? Bu doğrultuda kolektif ve sistemli çabalarla verimimizi nasıl arttırabiliriz? Örgütsel sorunlarımız nelerdir? Hangi çalışma biçimlerini kullanabiliriz? Hepimizin sorunlarına yanıt sağlamak için gerekli tartışma, eleştiri, uygulama, denc-

yimlerin aktarılıp-değerlendirilmesi sürecine girmiş olmak istiyoruz.

Tartışma konularının tartışmaya sürülmesi ve ilgili konu raportörlüğünün yürütülmesi için dergimiz çalışma kurulu üyeleri işbölümü yaptılar. Tartışmaları buna göre yürütmeğe çalışacağız. Bu arada, sizlere dağıtılmak üzere formlar hazırladık. Toplantı sonunda bu formlara görüş ve önerilerinizi ayrıca not ederek bize iletmenizi diliyoruz.

Ben hemen, proleter kültürü konusuna değinmek istiyorum. Bu konuda özellikle Ekim devrimi sonrası yanlış kavrayışlar, eleştiriler ve tartışmalar olmuştur. Bizim bu kavramı kullanımımızın yanlış anlaşılmasından dolayı, bir açıklama kabul ediniz bu söylediklerimi. Tartışma konularını sıralarken bu kavramı kullanımımız, çalışmaların sınıfsal perspektifini vurgulamak, çabaların yöneleceği eksenini belirtmek amacına dayanmıştır. Bu konuda bir tartışmayı burada yapmak değil amacımız, yine de proleter kültürünü, gerçek anlamıyla sosyalist toplumun kuruluşuna kadar bir geçiş bir mücadele kültürü olarak aldığımızı kısaca belirtiriz.

Şimdi sözü, arkadaşımız Mert Başat'a bırakıyorum.

İ. Mert BAŞAT :

— Bu toplantıyı, bir bakıma genişletilmiş bir söyleşi saymak mümkün. Ama, bu toplantının bir yol ayrımında yapıldığını da belirtmeliyiz. Bu yol ayrımı şöyle dile getirilebilir :

Sanatın yalnız kuramıyla, ya da yalnız pratiğiyle uğraşanlarla, kuramı ve pratiği toplumun devrimci doğrultusunda bütünleştirmeyi amaçlayan bir ayrılımdır;

Birey olarak devrimci sanat yapabileceğini sananlarla ve devrimci hareketin siyasi rotasını gözardı edenlerle, devrimci uğraşta, kültür boyutunu dokuma çabasında buluşmak üzere yapılan ayrılımdır;

Her türlü sektör anlayıştan uzak kalarak, tüm ilericilerle ve tüm kültür dallarıyla belirli bir amaç doğrultusunda uyum sağlamaya, aynı ritmi paylaştırmak için birleşmeye yönelen bir ayrım ifade etmektedir.

Sonuç olarak, sanatçılarımızın üretkenliklerini «burjuva» eksenine yerine proleterya eksenine etrafında

sürdürmelerine, sanatçının, soyut anlamda *sanatın sınırları yerine hayatın sınırlarına* açılarak üretkenliğini sürdürmesine, kitlelerin sorunlarının bireysel sorunların üzerine çıkartılmasına, sanat eyleminin bireysel çaba yerine kollektif çabaya dönüştürülmesine bilimin çıkardığı çağrışı özümseyip, bu çağrışı tekrarlamaktır bu toplantının anlamı.

Bu perspektifteki sorunları Türkiye Yazıları da kendi yapısında duymaktadır ama, sorunları Türkiye Yazıları'nın kendi iç sorunları olarak önünüze getirdiğimizi de vurgulamak isteriz. Tartışmaya sürdürdüğümüz dokuz konudan ilk üçü, daha ziyade kavramsal açıklık ve uyum sağlama amacını taşımaktadır; diğer tartışma konularının somut görevleri netleştirmeğe yarayacağını ummaktayız. Ne ki, bu toplantı, *sonuçlar* sağlamayı değil, yararlar sağlamayı amaçlamış bir toplantıdır ve ele alınacak konular etrafındaki tartışmaları yalnızca sistematik olarak *başlatmak* anlamını taşımaktadır.

İlk tartışma konumuz, «sanatın bilgiye dönüşümünde ve kültürün, kitlelerin maddi güçlerinden birine dönüştürülmesindeki somut görevler» başlığını taşımaktadır.

Bilgi, en geniş söyleyişle, eşya ya da doğaya egemen olmak için bir *araçtır* ve tüm bilgiler, ideolojinin, üstyapının işine girerler. Peki, «bilginin insan eylemlerini özgürlüğe yöneltmekteki rolü nedir?» Sanırım, tartışma konumuzun (5.1) genel kaynaklarından birisi bu sorudur.

«Bilgi»nin, demin sözünü ettiğimiz «araç» karakteri, bilimsel bilgi ve felsefi bilgi ana kategorilerinin her ikisi içinde geçerlidir. Sanat ürünleri de «bilgi nitelikleriyle», kültür konseptini oluşturan öğeler arasında, bu bağlamdaki yerlerini alırlar. Yani, sanat da bizzat «bilgi» dir ve insanların eşya ya da doğaya egemen oluşlarında kullandıkları araçlardandır.

Çok kısa olarak söylersek, üretici güçler-üretim ilişkileri arasındaki karmaşık bir diyalektiğin sonucu olarak ortaya çıkan ve sanatçının eyleminde yeniden üretilen bilgi, bir molekül olarak yeniden bu diyalektik etkileşimler ağına katıldığında, sosyal karakterini tümler ve sınıfsal savaşımında son çözümlemede mutlaka bir sınıfın lehine görev yapmış olur; sanatçının özgün amacı ne olursa olsun...

O zaman konu -en gelinde-, sanatçının yaptığı işi bilinçle yapmasına gelir. Bu noktada duralım:

Sanatçının, sanatını, «insan eylemlerini özgürlüğe doğru yöneltmeyi» amaçlaması, yeterli midir? Soyut bir amaç koymamanın uygulamadaki sonuçları neler olabilir?

Bilim, derhal karşımıza dikiliverir ve der ki:

«Bugün, yaşadığın ülkede, daima ileriye giden insanlık eyleminin temsilcisi, ezilen sınıflardır. Ve sen, sanatıyla, tarihin çarkını durdurmağa -çabalayanlara- bunu amaçlamasan da- hizmet etmiş olmak sonucuy-

la karşılaşmak istemiyorsan, sanatını, bu yığınların devinimi doğrultusunda üretmek ve bu yığınların hizmetine sunmak zorundasın!».

Sanatçının, buna da «peki» deyip, amacını somutlaması yeterli midir? Sanatçının bu amacını gerçekleştirme koşulları nelerdir?

Biliyoruz ki, *sınıf pozisyonu*, herhangi bir toplumda egemen olan seçkinler için bir ideolojik avantaj sağlamaktadır. Herhangi bir toplumda egemen durumda olan güçlerin ideolojisi, sosyal yapının tüm katlarına ve bu arada birey olarak sanatçılara da sızarak, nüfuz edebilmektedir.

O zaman konu -en genelinde-, sanatçının yaptığı işi yola çıkıp, yanlışlara saplanmaktan, oportünizmin batıklarına kaymaktan ve karşı devrimci güçlere hizmet eder konuma kaymaktan nasıl koruyacaktır kendini?

Kendini yeniden yaratma sürecini nasıl yaşayabilecektir?

Bu soruları da yanıtladığımızda, sorun, çözümlenmiş midir?

Sanatçı, ürününü *kime, kimlere* ileticektir?

Tüm toplumun kurtuluşunda dominant olan işçi sınıfını mı amaçlayacaktır, geniş emekçi sınıf ve tabakalara da mı yönelecektir, yoksa toplumun istisnasız tüm katlarına mı yönelecektir?

Ve bunlara *nasıl* gidecektir?

Sözgelimi, bilindiği üzere, işçi sınıfının egemen sınıf ve güçlerle sürekli çatışma halinde bulunması bu sınıfta politik bilginin diğer bilgilenme türleri içinde birinci sırayı işgal etmesine yolaçmıştır; tüm bilgiler, birer birer, bağımsız olarak bu sınıf için o kadar anlamlı değildir. Peki, sanat ürününün politik bilgi bağlamı içinde yer alabilmesinin koşulları nelerdir?

Tartışmalarımızda bu çerçevedeki soruları da yanıtlayabildiğimizde, doğrudan doğruya, tartışma konumuzun ikinci kesimine geçmiş oluruz. Yani, kültürün, kitlelerin maddi güçlerinden birine dönüştürülmesi perspektifi girecektir devreye...

Üst yapıya, «belirleyicilik» anlamında damgasını vuran ve sınıfsal kültür olgusu çerçevesinde yeralan egemen sınıf kültürüne karşı, varlığını sürdüren feodal kültür etkilerine karşı, emperyalist kültür giriş ve yöneltmelerine karşı kitlelere bilinçle yöneltilecek karşı-devrimci kültür bombardımanına karşı, nasıl bir devrimci kültür bombardımanı oluşturulacak, ki eller için bir kalkan oluşturma, baraj ateşi oluşturma çabasına girilecek ve aynı zamanda kültürü, kitlelerin maddi güçlerinden biri kılmağa yönelenebilecektir?

İlerici kültür öğeleri, toplum katlarına yansıyan evrensel devrimci kültür sızmaları, kitlelerin devrimci deviniminde üreyen, yani, süren eylemle üreyen dev-

rimci kültür öğeleri nasıl harmanlanıp, aynı sürece girecektir?

Üretim ilişkilerini zorlayan üretici güçlerin bu eylemini tutsak etmek, ... amacıyla egemen güçlerin bilinçle yönelttikleri yoğun karşı devrimci kültür bombardımanına karşı bireysel olarak mı karşı koyacaktır sanatçı? Sözelimi 20-25 milyon savunmasız insanı hergün karşısına alıp bombardımana uğratan bir TV olayına karşı ne yapabilecektir sanatçı? Kitlelerle bağ kurmak için ağızını ve çantasını alıp yollara düşen bir seyyah mı olacaktır? Yoksa, fotoğraf sergisini bir sergi salonu yerine Kadıköy iskelesine kurmakla görevini yapmış mı olacaktır?

Bir oyunun devrimci savla yazılması, sonra da bu oyunun Çankaya yerine Altındağ'da oynanması mıdır sorun? Egemen güçlerin denetimindeki festivallere katılmakla mı yetinilecektir? Ajda Pekkan'ın «kitlelere açılması» gibi, küçük, seçkin bir salon yerine spor salonunda sanat etkinliğine girişmekle mi çözümlenecektir sorun?

Ve devrimci devrimin kültürel boyutu nasıl oluşturulacak, bu boyut, kitlelerin devrimci eylemleriyle nasıl bütünleşecek ve bu eylemi kolaylayıcı bir nitelik kazanacaktır? Bu süreçte, niteliksel ve niceliksel gelişim nasıl sağlanacaktır?

Sorun, kitlelerde ortak bir tavır oluşturmak ile sınırlı mıdır?

İşte, öncelikle tüm bu soruları tartışalım.

Bunları, ileriki tartışma konularında somutlaştırmadan önce, tartışmaların ana kanavasında mutabık kalalım.

Kişisel önerim, somut görevlerin belirlenmesindeki tartışmaların genel bir sınıflandırma gözetilerek yürütülmesinin yararlı olacağıdır. Bu açıklamalar şöylece belirlenebilir:

1. Acil görevler açısından,
2. Çalışma konuları açısından,
3. Çalışma tarzı (ve çalışma biçimleri) açısından,
4. Estetik açıdan,
5. Anlatım (üslup ve dil) açısından,
6. Kitle iletişimi açısından.

Hüseyin ATABAŞ :

Egemen güçler «düşman insan» istememektedirler: daha önemlisi, «birlikte düşünen insan»ı hiç istememektedirler. Devrimci ve ilerici sanatçılar, kitlelere yönelirken mutlaka örgütlü olmak zorundadırlar.

Kitlelere yönelmek bilfiil ve mutlaka fabrikaya-tarlara gitmek olmayabilir; öncelikle sendikalarla ve demokratik örgütleriyle bağ kurulmalıdır.

Devrimci sanatçı, «halk için sanat» kavramından değil, «halkçı sanat» kavramından yola çıkmaktadır.

Bugün, «ne yapmalı» değil, «nasıl yapmalı» sorusu daha önemlidir; kafamızı ve eylemimizi yoracağımız asıl soru, budur.

Veysel ÇOLAK :

Öncelikle «kültür» kavramı açılmalı ve üzerinde birlik sağlanmalıdır. Kültür hem evrensel, hem de ulusal ve kültürdeki «demokrat» ve «sosyalist» öğeler açığa çıkartılmalıdır. Maddi kültürü bir an için bir yana korsak, egemen sınıflar gibi, işçi sınıfı da manevi kültürü kendi lehine kullanabilmelidir.

Bugünün somutunda, devrimci sanatçıların popü-

Dergimizin 26.Kasım.1978 Günü Yapılan «Kitle Bağı Danışma Toplantısı»na Katılanlar

Ahmet SAY (T.Y.), Ahmet TELLİ (T.Y.), Ali CENGİZKAN (T.Y.), Ali GÜR (Spor Öğretmeni), Alishah R. TOKMAZ (T. Y. okurlarından), Anıl ÇEÇEN (Sanatseverler Derneği Başkanı), Azer YARAN (Şair), Ekrem İŞİN (Öğrenci), Gültekin EMRE (T.Y.), Günay AKARSU (Sanatçılar Birliği Başkanı), Güner SERNİKLİ (Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesinde araştırmacı), Günsar TÜRKÖZ (T. Y. okurlarından), Hayri KIVANÇ (T. Y. okurlarından), Hayrullah OĞUZ (Çağdaş Sahne'de sanatçı), Hüseyin ALTUNYA (Sanatçılar Birliği Gn. Sekreteri), Hüseyin ATABAŞ (Şair), İcen BÖRTÜCENE (D.P.T.'nda Müşavir), İnci ARAL (Hikayeci), İsmail Mert BAŞAT (T.Y.), İzzet KILIÇLI (T.Y. Giresun temsilcisi), Julide GÜLİZAR (TV Programcısı, şair), Kemal CENGİZKAN (AFSAD Başkanı), Kemal DİNÇER (AFSAD Üyesi), Kerim KORCAN (Romancı, hikâ-yeci, şair) Kiabre ALTAY (T.Y. Mudanya Temsilcisi), Kurtuluş KAYALI (Asistan Dr., Öğretim Üyesi), Mahmut TURGUT (Şair), Mehmet KARAGÜL (Halk Tiyatrosu adına), Mehmet KIYAT (Şair), Meva DOĞAN (T.Y. okurlarından), Muhammer KIRDÖK (T.Y. okurlarından), Nizamettin UĞUR (Şair), Osman Numan BARANUS (Şair), Özcan YURDALAN (Fotoğraf sanatçısı), Özdemir İNCE (Şair), Remziye OĞUZ (T.Y. okurlarından), Tahsin SARAÇ (Şair, T.Y. S. Ankara Temsilcisi), Talip APAYDIN (Yazar), Tamer KINAY (Devlet Tiyatrosu Sanatçısı), Turgut ÇEVİKER (Karikatürist, eleştirmen), Ünsal OSKAY (Dr. Öğretim Üyesi), Ünsal PİROĞLU (Sanatseverler Derneği 2. Başkanı), Veysel ÇOLAK (Şair, T.Y.), Yaşar ATEŞOĞLU (ODTÜ Halk Bilimleri Topluluğu Başkanı), Yavuz GÜLBAHAR (T.Y. okurlarından), Yılmaz ONAY (İşçi Kültür Derneği adına), Yusuf ALPER (Şair), Zerrin POLAT (D.P.T. Kültür Sektörü)

lizm, kuyrukçuluk, nihilizm gibi bataklıklardan kaçınmaları özel önem ve ciddi çaba gerektirmektedir.

Bu toplantıdan sağlanacak belirli, ön sonuçlar var. Doğru. Ama, bunları uygulayabilecek miyiz? Başka engellemeler bir yana, kitle iletişim araçları egemen güçlerin kontrolünde ve ekonomik olanaksızlıklarımız çok ciddi nitelikte. Parasal sorunlar geliyor, tıkiyor önümüzü. Kanımca bunun çözümü, zorlaya zorlaya olacak ve fedakârlıklarla yürüyecek.

«Somut görevler» derken, hemen gözümüzün önündeki görevleri de yapar hale gelmemiz gerekiyor. Sözgelimi, grev çadırındaki işçi, okuyacak kitap bulamıyorsa, biz bu sorunu çözemiyorsak, görevimizi yapmış olamayız.

— «Devlet» sürekli karşımıza çıkacak, dikilecektir. Evet ama yine de, çeşitli devrimci grupların yayın organları var; tirajı 80-90.000'e ulaşanları var; egemen güçler tüm çabalarına karşın, bir yerde, bunları engelleyemiyor. Bunun bir nedeni olmalı, bizim konumuz açısından ışık tutacak nitelikte... Yine konumuz açısından, pratik çalışma biçimleri olsun, kültür ve sanat alanındaki örgütler ve yayın organları olsun, kitleyle bağ kurabilmek için, kitle eylemleriyle destekleşen ve bütünleşen bir nitelik kazanabilmelidir.

Güner SERNİKLİ :

Kültüre bütüncül olarak bakarsak, «halk kültürü» de bunun içinde yer alır. Kullanılacak materyalin önemlice bir bölümünü buradan alabilir, özümleyebilir ve devrimci yorumla aktarabiliriz. Devrimci sanatta, devrimci özü taşıyacak materyalin halk kültürü içinden derlenmesi yararlı olacaktır.

Halk kültürü içindeki ilerici, demokrat öğelerin burjuva anlamda değil, devrimci anlamda derleyiciliğini yapacak bir organ gereklidir, kanısındayım.

«Halk kültürü» dediğimiz olgu, kendi içinde ilerici-gerici öğeler taşırken, bu öğeler de hareketsizlik gösterebilmektedir. Sözgelimi, dün «Allaha emanet edilen danayı kurt kapmaz» diyen halk, daha sonra «önce kazığa bağla, sonra Allaha emanet et» i bunun yerine koyabilmektedir. Bilinç aktarımında halkın kendi materyali alınıp, devrimci yorumlarıyla kullanabilmelidir.

Kültürel alandaki örgütlenmeler açısından, tüm kültürel ve sanatsal etkinliklerin ve bu etkinlikleri sürdürenlerin ortak bir platform oluşturabilmesi amacıyla sürekli ve yapıcı bir iletişim içinde olmalarını sağlamak gerekir; bu işi yürütürken işçi sınıfı ve işçi sınıfı bilimini temel öncü olarak kabullenmelidir.

İcen BÖRTÜCENE :

Bu tartışma konularının canalıcı noktası, öncelikle işin stratejisinin oluşturulması zorunluğunda yatmaktadır. *Nasıl bir strateji izleyelim ki emekçi kitlelerle bağ kurabilelim?* Bu noktada «gerekli koşul» ise,

sanatçının örgütlü bulunmasıdır; bu yoksa, sanatçı mutlaka örgütsel ilişkiye girmeli ve gerekli örgütlenmeyi sağlamak için çaba göstermelidir.

Kitlelerle fiilen bağ kurulması olsun, bu bağı kurabilecek sanatçılar olsun, bu süreçte gerçekleştirilecek, bu sürecin içinde çıkabilecektir.

Tahsin SARAÇ :

Politik eylemle sanatsal eylem yer yer içiçe girmektedir.

Kavramlarda açıklık ve uyum sağlamak, hem öncelikli bir konudur, hem de temel önemdedir. Bu belli «kavram»ların kitleye verilebilmesi, kendilerinin kılınabilmesi gereklidir; bu ise, özünde, politik ve belirli ölçüde de ekonomik eylem niteliğindedir.

Politika belirli değilse, kültür-sanat politikası da belirlenemez.

Örgütlerle bağ kurma, politik bağ kurmayı gerekli kılar.

Yaşar ATEŞOĞLU :

1960 sonrası bilgilenmeleri, sistemsiz ve çevirilere dayalı bilgilenmelerdir.

Bazı çevreler, sanatı küçümseme içine girmişlerdir. Hizipleşmeler ise halkla yabancılaşmayı artırmaktadır.

Sanatçıların kitleyle bağı gerçekten zayıftır. Ne ki, fizik olarak halkın içinde olmak yetmez. Bir zamanlar, proleter kültürü yaratmak saviyla ortaya çıkanları bile gördük hepimiz. Biliyoruz ki, subjektif istek ve çabalarla kültür yaratılmaz. Halk kültürü temel alınmalı, aşkın düşünce ile sanat ürünleri üretilmelidir; kitleden alınmalı, özümleyip-yorumlayarak kitleye sunulmalıdır. Gözlenim şu ki, günlük gazetelerin en az okunan yerleri, sanat-edebiyat köşeleri oluyor; nedeni de okuyucunun (halkın) kendinden bir şeyleri bulamamasıdır. Bizim deneyimlerimiz halk kültürünün temel alınması ve çalışma yapılan yerleşim birimi halkıyla köylüyle anlaşılma-kaynaşılması yolunun verimli olduğunu göstermiştir. İmece olgusundan kooperatifleşmeye; ahilikten, ekonomik-demokratik örgütlenme olgusuna kolayca geçilebilir.

Mehmet KARAGÖL :

Emperyalist dönemin öncesinde de «kitlelerin maddi gücüne dönüşümü» nün örnekleri var... Sözgelimi, Pir Sultan. Biliyoruz ki Pir Sultan, kitlenin içinde yaşamış, kitlenin önünde yürümüştür. Bugün sanatçının görevi, safını belirlemek ve sınıf mücadelesinin doğrudan içinde yer almaktır. Diğer taraftan, «halk kültürü», «folklor» olgularına ağırlık veren bir-iki arkadaş var; kanımca, sonuçta başarılı olamayacak şeylerden söz ediliyor; soyut ele alırlara bu tür zorlamalar yetersiz ve yersizdir. Aksi takdirde, devrimcilik

Murat KÖSEOĞULLARI

adına yola çıkılıp, «halk kültürü» nün içindeki dini, mistik, kaderci unsurlar da yüklenebilir.

Sanatçının safını tutması yetmez, proletarya sa-
fında bizzat yeralmalıdır. Bu ise, özünde, proletarya
partisi içinde görev almak anlamı taşır. Dağınık ve
bireysel mücadele başarısızlığa uğrar.

Hıryullah OĞUZ :

Yapılan bilgi tanımından yola çıkarsak, sanat,
amaca yönelik etkin bir silah, bir araçtır gerçekten.
Ancak, işin diğer yönü, yani sanatın estetik yönü de
gözardı edilmemelidir.

Demokratik örgütlerle asgari noktalarda birleşi-
lerek bir platform oluşturulmalıdır.

Remziye ORHAN :

— Sanatçı halkın diliyle konuşmalıdır! ancak o
zaman halkı bilgilendirebilir.

Sanatçı, «ben şuyum, safım şu, keskin devrimci-
yim» görünümünün doğmasına yolaçmamalıdır. Bu,
ilk temasta kopukluklara ve başarısızlıklara yolaçar;
halk, onun içtenliğini, kendinden oluşunu, devrimciliği-
ni eylemleriyle anlayacaktır.

Ahmet TELLİ :

Ben tartışmalarımızı, (5,5) kodlu konuya, pratik
çalışma biçimlerinin ve bu çalışma biçimlerinin uygu-
lama alanlarının neler olabileceği konusuna kaydır-
mak istiyorum.

Konumuz, sanat dallarının bütünleşik bir oluşum
yaratmasına giden bir köprüde olduğumuzu düşündü-
rüyor. Böyle olunca da bu, bir yolayrımına varıldığı-
nın işaretidir. Bireysel çalışmaların aşılarak kolektif
çalışmanın temelleri de buradan çıkılarak oluşturula-
caktır. Ancak, «Sanat bireysel bir etkinliktir» anlayı-
şında olanlar belki karşı çıkacaklardır düşündükleri-
mize. Kuşkusuz ki şiir de, öykü de bireysel bir yara-
tımdır. Ama bireyselde kalamayacağı, kitleleşerek
maddi bir güce dönüşmesi gerekliliği de ortadadır.
Maddi bir güç haline dönüşemeyecek, salt yaratıcı-
nın çevresinde soluk bir çerçeve oluşturabilecek yaratı
ürünü yok mudur? Elbette vardır. Küçük burjuva
bencilliğinden kopmayan, sapık ve hastalıklı kişilikle-
rin dünyalarından sıyrılamayan yoz kültür ürünleri
kolektif yaratının dışında kalmaya mahkumdur. İşte
onlarla bir yol ayırmındayız artık. Onlara güle güle
deyip, canlı, hayatı kavrayan ve dünyayı değiştirme
kararlılıkla olan sanatçılarla kolektif çalışmaya ba-
kılmalıdır.

İşte bu noktada, ne yapılabilir sorusunu da yanıt-
lamak gerekiyor. Dünyadaki ve ülkemizdeki uygula-
maları da gözden kaçırmamak gerekir doğal olarak.

Hemen akla gelen örneklerin başında Sovyetler'de
devrimin hemen sonrasında basım olanaklarının he-
men hemen sınıf olduğu, geniş yığınların okuma-yazma

Çocukların Evreni

*Küçük bir kenttir çocuklar yürekleriniz
Küçük bir akvaryumdur çocuklar gözleriniz*

*Kış sizlere göre değil
Odalara tıkıldınız oyuncaklarınızla
Yani tutuklandınız kış babaca*

*Çok üzücü özgürlüğünüz
Zorla kısıtlanması ve yaz özlemi
Sabırsızca yüreklerinizde yelkenli*

*Küçük bir ormandır çocuklar dilleriniz
Küçük bir yapraktır çocuklar elleriniz*

Gültekin Emre

*Not : Çocuk yılı nedeniyle
Çocuklarla küçük bir söyleyişe giriş*

Oturum

bilmediği koşullarda belli amaçlara yönelik afişlerin, dükkân camlarını doldurarak, tren pencerelerinde ülkeyi baştan başa katederek ajitasyon-propagandayı da aşan sanatsal etkinlik işlevini yerine getirdiğini anımsayabiliriz. Yine yüzyılım başında Almanya'daki «İşçi Şarkı Dernekleri»nin çalışması da ilgi çekici bir örnektir. Üye sayısı 165.000'i bulan bu derneklere 11.000 işçinin de katıldığını düşünürsek örneğin önemi daha iyi belirebilecektir kanısındayım.

Ülkemizde de şimdiye değin birtakım çalışmalar yapıldı. Sokak tiyatrosu deneyi, Merhaba Topluluğu, İşçi Tiyatrosu, vb. birer örnektir. Bunların önemli girişimler olduğunu belirterek geçmek istiyorum yalnızca. Kuşkusuz ki, konumuz açısından yararlanılarak birçok deneyimler kazandırmıştır bunlar, Ama bunların daha geliştirilmeleri, aşılması da gereklidir.

Ben, TY olarak bu aşamada somutlayabildiğimiz çalışma biçim ve alanlarını örnekler halinde sunuyorum:

1. Emekçilerle daha canlı ilişkiler kurulması doğrultusunda sendikalar içinde çalışmalıdır. Özellikle eğitim seminerlerinde kültürel alanlara da sarkmalı ve ele alınan konunun kavratılması konusunda kültürün öğelerinden yararlanılmalıdır.

2. Fabrikalara periyodik kültürel gidışler düzenlenmelidir. Doğal olarak sanatçı, bu türlü etkinliklerde işçiyle kanbağını da sağlamlaştırabilecektir.

3. Yine bu bağlamda işçi-köylü ittifakının kültürel düzlemdeki hazırlayıcısı olma doğrultusunda gecekondular ve kırsal alanlara periyodik kültürel geziler düzenlenebilir.

4. Sekterliğe düşmeden fakat ilkelerden de ödün vermeksizin kitle iletişim araçlarından yararlanma yolları zorlanmalıdır. Özellikle egemen sınıfların denetimindeki radyo ve televizyona ürünler hazırlanarak, yayımları doğrultusunda çaba gösterilmelidir.

5. Sanatçılar, devrimci siyasi kitle yayın organlarında desen, karikatür, öykü, şiir, röportaj, fotoanlatım gibi ürünlerle yer almalıdırlar.

6. Kitle hareketleri içinde (spontane veya düzenlenmiş her türlü eylemde) bilfiil yer almak eylemde üretmek, en önemli çalışma biçimleri arasında yer alabilmelidir.

7. Bir eylemde yer alıp, yaşamının materyali ile üretmek, üretilenin daha sonra eylemde yer alanlara yeniden üretilmesi çabası ile sürdürülmelidir.

8. Eylemlerin dışında, kitlelerin eleştirel katılımıyla üretme (tiyatroya, resim vb. alanlarda biçim ve yolları geliştirilmelidir.

9. Sanatçı, devrimci anlayışla, ilerici ve devrimci kitap, broşür yayınlarında sanatın imgelene gücünü de sözkonusu kitap, ya da broşürle bütünleşecek bi-

çimde devreye sokmalıdır (kapak resminden tutun da, politik desen-karikatürler, fotoğraflar, şiir, gibi öğelere, yeni yeni buluşlara açık bir alan).

10. Çocuklar için öykü, masal, şiir kitapları yanında, çizgi roman, yarışmalar, söyleşiler, tartışmalar ve çocukların katılacağı şenlikler düzenlenebilmelidir.

11. Sanatın imgelem gücünü taşıyan afişler ve kültürel duvar gazeteleri hazırlanmalıdır.

12. Dergi, vb. yayınlarda, bir derginin tiraj sınırlarını aşabilmek üzere kitleler için ekler hazırlanmalıdır.

13. Ajitprop sanat grupları oluşturulmalı ve entegre gezici çalışmalar düzenlenmelidir. Bu çalışmalar, araştırma aşaması ile başlamalı, sanatsal eylemin bütünlüğü içinde tiyatroya, müzik, fotoğraf, dya, sinema, resim, söyleşi, vb. öğeler birlikte kullanılmalı; ayrıca çalışmalar broşür, vb. yayınlara desteklenmeli, sanatsal eylem dönüşü yaşayan deneyimin raporu hazırlanmalı ve eylem halkası, inceleme-değerlendirme aşaması ile tümlenmelidir.

İnci ARAL :

Geniş emekçi kitlelerle bağ kurmanın en önemli yollarından birisi de, gençlik kesimiyle bağ kurulmasından geçer. Toplumun bu en aktif kesimine yönelen bir politika belirlenmesi önem taşımaktadır.

Talip APAYDIN :

Bildiğimce, Türkiye Yazıları günümüzde yayınlanan sanat dergileri içinde en çok okunan dergi, içinde okunurluk öğesi yüksek olduğu gibi, deminki bilgimi Ahmet Say'ın açıkladığı tiraj da doğruluyor. Ancak, Türkiye toplumu neredeyse %50 oranında okur-yazar durumuna gelmiştir, aydın sayısı en yüksek düzeyine erişmiştir; bu gerçek önünde, bu tirajlar çok küçük kalmaktadır. Yetersizdir. Bu kopukluk nereden geliyor? Sanıyorum günümüz aydınları sanatla ilgilenmeyi ikinci plana attılar; «fikirsel ürünler» daha çok ilgi topluyor. Bundan eksikliği sanatçılarda aramak yanlıştır. Bazı çevreler, sanatçılara boyuna yol gösterir, akıl öğretir gibi bir tutuma girmek yerine, toplumun gelişiminde sanatın yerini ve önemini iyi anlamak zorundadırlar.

İzzet KILIÇLI :

Kitlelerle bağ kurulmasında sendikalar ve demokratik kitle örgütlerinden yararlanmak olanaklı ise de, genellikle bu örgütlerin sanata yaklaşımlarını olgunlaşmamış sayabiliriz. Sorunun onlarla da tartışılması, bu açıdan bir ön yarar sağlayabilir. Diğer taraftan, sanat alanındaki devrimci yayın organlarının bu örgütlerin şubelerine eriştirilmesi düşünülebileceği gibi, bu örgütlerin yayın organlarının devrimci sanat ürün ve yazılarıyla beslenmesi de gerçekleştirilebilir.

Soruna yalnızca bir dergi açısından bakarsak, bir dergi, sözgelimi Türkiye Yazıları taşradaki ilerici

Kemal CENGİZKAN

yerel gazetelerle bağ kurabilir ve devrimci sanat ürünleri ile beslenebilir bu gazeteler. Bunu hiç bir ilerici yerel gazete geri çevirmez. Bu konu, dergi temsilcileri aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

Sanatçıların emekçi kitlelerle kaynaşma olanağı yaratması ve sürdürebilmesi pek çok bakımdan yararlıdır ve emekçi kitleler, kendi sorunlarını ve çözüm yollarını bulup-görebilecekleri ürünleri de geri çevirmeyeceklerdir.

Yine Türkiye Yazıları örneğine dönersek, dergi temsilcileri aracılığıyla yerel sorunları belirlenebilir. Örneğin, Karadeniz'de balıkçılar, fındık üreticileri... Kurum ve üretim yerlerindeki emekçilere (işçilere, köylülere bir kadro ile gidilir, edebiyatı, fotoğrafı, sineması, tiyatrosu..., ile sanat etkinliği yoluyla devrimci bilinç götürme eyleminde derginin bilfiil dağıtımı da yer alır. Aynı zamanda, bu giden kadronun derlediği ürünler ve deneyimler de dergide yayınlanır.

Tüm çalışmalar, örgütsel çerçevede ele alınmalıdır. Ancak, bu çalışmaları sistematik olarak yönlendirecek kültürel alandaki bu tür bir örgüt, kanımca tüm

devrimci sanatçılara açık bulunmalıdır.

Zeliha DOĞAN :

Ekonomik sorunlar çok önemli, kıt ekonomik olanakların ve yararlanılabilirliği çok kısıtlı kitle iletişim araçlarının en ekonomik, en verimli biçimde kullanılabilme koşullarının iyi düşünülüp, planlanması gereklidir.

Kitlelerce anlaşılır olmakta, sanat etkinliklerinin çok yönlü ve bütünlük nitelik taşımaları yararlıdır. Sanatsal eylem, şiirle, resimle, folklorla, tiyatroyla, sinema ile,... beslenip bütünlümlenmelidir.

Devrimci sanatçıların eylemlerinin sonuca yönelmesi açısından olduğu kadar, her türlü engele karşı koyulabilmesi açısından da örgütlü olunması gereklidir.

Özdemir İNCE :

Sanatçı, politik seçimini işçi sınıfı lehine yaptıktan sonradır ki, kitlelerle bağ kurma sorunu ortaya çıkar. Bugün emekçi kitleler önünde radyo-televizyon çok etkilidir. Eğitim burjuva ideolojisini yansıtmaktadır... Bizim gereksinim duyduğumuz mekanizmanın klasik öğeleri nelerdir? Paradır, dağıtım kanallarıdır, kitle iletişim araçlarıdır. Bu öğelerin, gereksinilen mekanizmayı kurmamıza yetecek biçim ve ölçüde kontrolümüzde olmayacağı açıktır. O zaman ister istemez mesleki ve demokratik kitle örgütleriyle ilişkiler gündeme gelmekte, daha da açığı, devrimci hareketin öz örgütü sorunu ağırlıkla ortaya çıkmaktadır.

Kemal DİNÇER :

Sanat ürünü kitle bağı sorunu, politik savaşımın düzeyi ve örgütlülüğü ile koşullanan bir süreçtir.

Soruna, değişik noktalardan yanaşabiliriz:

Konu : *Sanatçının yaklaşımında (bilgilendirme işlevi açısından,) öncelik zorunluluğu.*

(Bu sav, konuları tekdüzelige düşürmek anlamında değildir.)

Karacaoğlan

*Halk dilinin yerleşik konuğu
sevda göçebesidir karacaoğlan
ve sazının düzeni bozulmadıkça
beyler sofrasının kadim dostudur*

Ahmet Telli

Biçim : *Sanatçının, anlatım dili-biçimsel öğelerin örgüsü açısından seslenmeyi amaçladığı sınıfın algılama ve yorumlama genel düzeyini dikkate almak zorunluğudur.*

Bu, popülizm ve uvriyerizme düşme yönüne de açık olmasına karşın, söylemek istediğimiz bu değildir).

İletişim (Araçlar) : *Ürünü götürebilmek için bu konuda varolan biçimleri zorlama ve yeni biçimlerle götürme sorunu*

(İlk elden, «demokratik kitle örgütlerini bu yönde harekete geçirmeye zorlama» yı belirtebilirim).

T. Yazıları'nın pratik çalışma biçimleri konusunda getirdiği somut öneriler olumlu. Ancak, senelerce işçi sınıfının, emekçi kitlelerin dışında kalmışlığın günah çıkarılması biçimine dönüşmemesine dikkat edilmedir.

Sayılan örnekler, sözgelimi duvar resimleri (korsan), duvar afiş ve gazeteleri, yine korsan nitelikli sokak koro ve tiyatroları ve sergileri, halkın içinde sanat ürünü oluşturmak, ...vb., politik örgüt güvencesi ve dayancası olmadan başarısızdır.

— Örgütlenme çerçevesindeki somut adım, platform düzeyindeki bir «ön» örgütlenme olmalıdır.

Buradan yönelik, sınıfsal özlü, bütünsel, tek sanat örgütünün kurulması, sendikal (ekonomik-demokratik) örgüte geçiş; politik hareketin yönlendiriciliğindeki devrimci örgütsel forma ulaşma doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.

Ali CENGİZKAN :

— Örgütlenme, toplum bilime göre, «aynı amaçta birleşen iki veya daha fazla kişinin birlikte çalışmaları» biçiminde ifade edilmektedir. Bu, oldukça basit indirgenmiş bir tanım. Çünkü bugün topluma baktığımızda karmaşık örgütlenme biçimleri görülmektedir. Belirleyici olan, bizce, yönetsel örgütlenme, yani devlet. Devletin içeriğini ve biçimini belirleyen de üretim ilişkileri çünkü. Bu çerçevedeki burjuva iş bölümüne uygun olarak kültürel alanda da pek çok örgütlenme görülmüştür. Sanat alanında, ancak son yıllarda daha kapsayıcı örgütlenmelere gidilmektedir. Musiki derneği, ressamlar derneği, vb. yerine, Görsel Sanatçılar, ya da Sanatçılar Birliği örnekleri oluşturulmuştur. Bu derneklerin üst ve alt örgütlenmelere gidişi de sözkonusu. Alt örgütlenmeler, oluşturulan birimlere mobilite ve yaygınlaşma sağlamaya yönelebiliyor; üst örgütlenmeler (federasyon gibi) ise belli bir eylem gücü, kamu oyunu etkileme gücü oluşturulabiliyor, mevcut bazı sınırlamaları (yurt dışı ile ilişkiler ve temsil hakkı, vb. gibi) aşabiliyor. Ancak, mevcut örgütlenmeler, genellikle örgüt içi ve örgüt-örgüt ilişkilerinde bürokratik pek çok unsuru da araya sokmuştur. Bürokratik engeller bir yandan, artan maddi zor-

luklar bir yandan, bu yapıdaki savunma sınırında kalma riski var.

Bir yandan, örgütsüz sanatçı bireyler var. Bunlar da kısmen, sanatçı kimliklerinden ayrı olarak devrimci militanlık yapıyorlar, bir kısmı da odalarında devrimci sanat ürünü üretmeye çalışıyorlar. Her iki kesim de, devrimci militan tavrından ayrı bir sanatçı tavrı olmaması gerektiğini bildikleri halde.

Bir başka kesitte ise, dergilerin, yayın organlarının çevresindeki kümelenmeleri görüyoruz. Bir örgüt yok ama, ister istemez bir iç örgütlenme oluşuyor. Doğaldır ki bu örgütlenme özveri ve sanatçının işten sağladığı doygunlukla sıkı sıkıya bağlı kalıyor. Bununla birlikte, bu örgütlenme biçimi bürokratik unsurları minimuma indirebiliyor; eylem serbestliği ve hızı sağlayabiliyor.

Öte yandan, geniş emekçi kitlelerle bağ kurulabilmesi açısından baktığımızda, özellikle pratik çalışma biçimlerinin isterleri açısından tüm bu örgütlenme biçimleri, statik planda yetersiz görünüyor.

Taşıdığımız devrimci amaca uygun çalışma biçimleri ve bunların isterlerine cevap verir örgütlenme biçimleri gerekli. Yaptığımız işin özü, kaba deyişle «kavga» ise, bunun isterlerine göre organize olmak zorundasınız; düzen örgütünün yapısı dışında örgütlenme biçimlerine girmek zorundasınız... Bütün bunların dışında, örgütler-arası ilişkiler ve işbirliği sorunları var; daha da önemlisi, siyasi özörgüt sorunu var.

Ben, bir genel bakışla, çok kısa bir sergileme ile yetinerek örgütlenme konusundaki tartışmayı sürdürüyorum.

Yılmaz ONAY :

Tartışmaya sürülen konuların temeli, 5.8'de yani örgütlenme sorunudur. Buradaki tartışmalarımızın tümü içinde de öncelik, örgütlenme konusundadır. Bugüne kadar örgütsüz olarak, devrimci amaçla ve iyiniyetle yapılan girişimlerin hiç biri kurumlaşmamıştır. Örgütlenme deyince, bir grubun, bir topluluğun, bir derginin kendi çevresinde örgütlenmesi de vardır ama, asıl önemlisi, daha üst düzeyde örgütlenmedir. Egemen sınıflar, kültür silahlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanırlar. Teknoloji, politik egemenlik onların elindedir. Burjuvazinin sonuna kadar egemen olamayacağı tek olay insan gücü, insan faktörüdür. İşte bu gücü örgütleyebilmek için çalışılmalıdır. Egemen güçler, örgütlenmeleri sonuna kadar engellemezler.

Sınıf hareketinin motor gücü siyasal örgütlenmedir. Sanatsal hareketin, işçi sınıfının politik hareketiyle organik bağlantısı bulunmalıdır. Politik öz örgüt yoksa, sanatçının temel uğraşı da bu örgütün yaratılması amacına yönelmelidir.

AFSAD'lı arkadaşın, politik örgütün desteğine gereksinim olacağı sözüne karşılık, sanatçı, kitle içinde-

A. Rıza AKALIN

ki eylemini bizzat, yani militan güce bağlanmadan yürütmeyi göze alabilmelidir, denildi. Evet, biz de tiyatro olarak afişimizi kendimiz astık ama, bir kısım oyuncu arkadaş yakalandığı için bu kez oyun durdu. Pek çok yörede oyunları, işçilerin gözetim ve koruyuculuğunda oynadık... Benim söylediğim, siyasal örgütlenmeye tabi olmak anlamında değildir. Türkiye Yazıları kendi sorununu getirmemektedir bizlere, bunun bilincindeyiz; öyle olsaydı kolaydı. Ama, sorun hepimizinse, kültürel-sanatsal hareketin sürekliliği, devrimci hareketin kültür boyutunun oluşumu sözkonusuysa, bunun ön koşulu, politik hareketle organik bağlantıya dayanır, Buna göre, proletaryanın siyasi örgütü bugün mevcuttur. Arkadaşlar genellikle partileşme sürecinin tamamlanmadığı görüşündeler, bu doğru da sayılabilir, ama o zaman da bu sürecin tamamlanmasına çalışılması ve organik ilişki sağlanması, sanatçılar için de baş görev olmalıdır.

Julide GÜLİZAR :

Bir arkadaş, «TV vb. kitle iletişim araçları egemen sınıfların kontrolündedir, bizim buralarda yapacağımız hiç bir şey yoktur» dedi. Mert Başat da, kitle

iletişim araçları, radyo, televizyon, gazeteler... bizim olmasalar da ödün vermediğimiz sürece bu araçlardan yararlanma yollarını arayıp-bulmalı, kullanabildiğimiz ölçüde kullanmağa çabalamalıyız diyor. Ortada iki gerçek var; kitle iletişim araçları genel anlamda, egemen güçlerin kontrolündedir. Ama, hiç bir şey yapılamaz demek değildir, bu da işin ikinci yönü. Sanatçıların, sizlerin televizyondan yararlanmak için gerekli çabayı göstermediğinizi, ayrıca radyo ve televizyonda çalışan ilerici kadrolara da yardım etmediğinizi, destek olmadığınızı, bu kadroları mekanizma karşısında yalnız bıraktığınızı da söylüyorum.

— Bir program gerçekleştiriliyor televizyonda, bakıyorsunuz bir çıkar çevresinden tepki geliyor, ortaklık allak bullak oluyor ve programın devamı ya da benzeri programlar iptal ediliveriyor. Bu arada sizlerden hiç bir ses yok. Yararlanmak çabasını göstermemek, yalnız bırakmak, bu işte...

— Bugünkü konuşmaları, Jülide olarak büyük zevk duyarak dinledim; güzel ve kalın bir kitap okumuş gibiyim. Kullanılan cümleler de kitap cümlesi gibi. Ben anladım ama, düşünüyorum, burada konuşulanları «gecekondu Güllizar» anlamazdı. Gecekondu Güllizar olarak hiç bir şey anlamadım; bunu gerçekleştiremezseniz, televizyonun yönetimi sizlerde olsa şu an, hiç bir şey yapamazdınız!

Sonuç olarak diyorum ki, daha az laf, daha çok iş. Seslendiğiniz kitleyle ilişkiyi kurabilmek için onların dilini konuşmak, işin başlangıcı; onlara soyut bir takım kavramları iletebilmek (ille de gerekiyorsa) ise, daha sonraki aşaması.

Sonet

*Şimdi ay ile salaşında gece göğünün
Mavi kurşun mürekkebiyle doğa çiziyor bizi.
Yakamoz titreyen suda ayın binbir izi,
Bir düşte çözülüyor güçlüğü kördüğümün.*

*Ay ışığıyla gülüyor kızlardan biri,
Deniz istekle deviniyor yüreklerde ateşler,
Yakamoz bir konide bakır tenlerde güneşler,
Gözlerde ayrışıyor bu serin yangın yeri.*

*Birden ayı seviyorum çözerek kimliğini,
Oynak içkilerinde boğarak benliğimi,
Sarıyor türkülerimi hayın güzelliğiyle.*

*Kıyıda dansediyor ışık, bir adam ve ay,
Ki üşütüyor karanlığı çevreye girdiği yay,
Dağılıyor rüzgarımda aydınlık gazelleriyle.*

Azer Yaran

— 1978 Türkiye'sinde devrimci gençlerin bilgi yönünden noksan olduklarını söylemek mümkün değildir belki ama, sanattan haberleri olduklarını da söylemek güçtür. % 65'inin okuma-yazma bilmediği bir toplumda bir 15-16 Haziran Marşı'nın, bir 1 Mayıs Marşı'nın kitleleri nasıl etkilediğini gözden kaçırmamak gerekir.

— Kültürün, kitlelerin maddi gücüne dönüştürülmesinin, sanatçının yerini seçmesiyle ve yolunu doğru saptamasıyla mümkün olacağına inanıyorum. İlk koşul bu bence. Daha sonra da, sendikalarla, siyasi örgütlerle sıkı ilişkiler kurulması gerektiğini düşünüyorum.

— Önemli olan kitleden kopuk olmamak, kitleyi dürüstlüğe, içtenliğe inandırmak. İnsanları bir kez içtenlikle inandırabildikten sonra onlara her şeyi anlatmak mümkündür ve kolaydır. Bunun için de neyi nasıl anlatacağımızı iyi saptamak gerekir.

Ünsal OSKAY :

— Julide Gülizar'ın, kullanmamız gereken «dil» konusundaki yaklaşımına katılmıyorum, sakıncalı sonuçlara da açık bulunuyorum. Aydınlar vardıkları düzeyde soyutlamalar yapmak durumundadırlar, konseptlerle anlaşmak durumundadırlar. İnsanların dilleri, anlatım biçimleri, vardıkları fikirsel düzeyle ilgilidir. Alt kesimlere inildikçe, algılama noksanlığı başlar. Yine, alt kesimlerin algılamaları anlık oluşuyla belirginleşir. Sakıncalar da, fikirsel düzeyi oldukça düşük yığınların, (bir yerde bu düzeyin yansıması olan) anlatım özelliklerine, aydınların-sanatçıların inmesini istemek ile birlikte başlar. Bunu söylerken, iki şeyi daha ekliyorum; bu söylediklerim, yalnız anlatım ile çelişmez. İkincisi, bugün *resmi görüşteki* (TDK) dilde *sadeleşmeye* karşıyım. Uluslararası etkileşim çok hızlanmıştır ve insanlığın genel olarak elde ettiği en ileri noktalar, evrensel plandaki fikirsel düzey, tüm insanlığın ortak kavramlarını da oluşturmakta ve bu kavramlar evrensel yayılma içinde yarının tüm insanlığı-

nın ortak kültürel zenginliğine dönüşmeye yönelmektedirler. Emekçi kitleler adına bunda çekinilecek bir şey yoktur, tam tersine... Ve «küçük burjuva dil devrimciliği»nin temel yanlışlarından biri de bu noktadadır.

— Bilindiği gibi marksizmin temel özelliği yönetsel yönündedir dünyayı kavramak ve değirtirmeye yönelmekle bilimsel şaşmazlığı, bir silah haline dönüştürmektedir onu. Bu yöntemi somuta uyarlamak ve uygulamaktır sorun. Öyle ise, çağımızı ve 1970'lerden bugüne oluşan değişimleri de iyi bilmek, iyi değerlendirmek zorundayız. Uluslararası kültürel etkileşim olağanüstü hız kazandığı gibi, emperyalizmin kültürel yönlendirmesinde de halen içinde bulunulan evrede önemli değişmeler vardır. Sözelimi, ilerici, devrimci görünümle yola çıkıp geriye dönüştürme kanallarıyla düzene entegre etme olayını, son tahlilde düzeni güçlendirmeye çıkan biçimlemeleri yine, egemenlik-bağımlılık ilişkilerindeki değişiklikleri ve bu değişim içinde meselâ «devlet» in nerede olduğunu görmeden, bilmeden, değerlendirmeden doğru bir rota izlemeliyiz.

— Bizler, 1960'dan sonra kitlesel düşünceye yavaş yavaş alıyoruz. 1960'dan öncesi üreyen kültürel öğeler ve sanatsal etkinlikler devrimci bir özü de barındırsalar, kitlelere yönelmemekte, o dönemi yansıtmadılar.

Kemal CENGİZKAN :

— Egemen güçler, «sanatın bilgiye dönüşümünü ve kültürün kitlelerin maddi güçlerinden birine dönüşürülmesini» nasıl kullanıyor? Bu ve aynı paraleldeki sorunların cevabı, hayatın her alanında *bilince çıkarılmadıkça* somut öneriler gerçekleştirilemez.

— Pratik çalışma biçimleri açısından, yapılacak çalışmalar kesinlikle «turistik» bir biçim ve içerikte olmamalıdır. Bu *teknik* bir sorun olarak çözülebilir.

— Yine pratik çalışma biçimleri açısından, «işçi sınıfının kendi sanatçısını yaratması» sorunu birincil sorun olmalıdır.

— Pratik çalışma biçimlerine ilişkin olarak bizlere yapılan sergileme, somut biçimler olarak olumlu; Sanat dallarının bütünleşik kullanımı olsun, sanatsal eylemlerde oluşturulacak kadroların çok yönlü düzenlenmesi olsun, katıldığımız konular. Meselâ, fotoğraf sergimizde de de kullandığımız bir bölük fotoğrafı gittiğimiz yerde, grev çadırında çektik; grevcilerle yaşadık, grevcilerle konuştuklarımızda öyle zengin materyal açığa çıktı, grevciler öyle şeyler anlattılar ki, o çadırda bizimle birlikte şair ve öykücü arkadaşların bulunmayışına hayıflandık. Yine, olanaksızlıklar bizi yalnız fotoğraf sergisi götürmeyle sınırlıyor; yeni sergileme yöntemleri ve yayın ile birlikte gitme, vb. üzerinde çalışıyoruz ama, bu da yetmez. Bu sanatsal eylemlere, sanatın her dalından sanatçılar katılmalıdır; bir ön araştırma ile, gidilen yere hangi dalların

Murat KÖSEOĞULLARI

sanatçıların katılacağı belirlenebilir, sanat dalları arasındaki koordine sağlanabilir.

— Kültürel boyutta, bugünkü koşullarda platform şeklinde bir ön örgütlenmeye gidilmelidir ve bu perspektifte, kitle bağı konusunda başlatılan ve bugün ister istemez genel çerçevede kalan tartışmalar, sürdürülmelidir. Pratik çalışma biçimleri çerçevesinde ortak eylemler oluşturulmalıdır. Ortak davranış ve işbirliği, dayanışma pekiştirilmelidir.

Gültekin EMRE :

Az önce, pratik çalışma biçimlerinin ve uygulama alanlarının neler olabileceği üzerine tartışıldı, örneklemeler sergilendi. Şimdi, tartışmayı (5.6) konusunda özellikle kitle iletişim araçları ve bu arada da çağdaş sanat teknolojisi üzerine kaydırmak istiyoruz. Çünkü, bu araçlar yaygın biçimde karşı devrimci görüşlerin kontrol ve güdümündedirler ve kitleler üzerine yöneltilen bilinçli karşı devrimci bombardımanın en önemli silâhlarını oluşturmaktadırlar.

. Kitle iletişim araçlarının, genel olarak sanat ve kültür etkinliklerinin kitlelere aktarılmasındaki olanakları nedir?

. Bu olanaklar, egemen güçlerce nasıl, hangi biçimlerde, hangi ölçülerde kullanılmaktadır?

. Çağdaş sanat teknolojisinin gerek doğrudan sanatın imgelem gücünde, gerekse kitlesel nitelikteki «yaygınlaştırmada» bugün erişebildiği boyutlar nelerdir? Hangi olanaklar mevcuttur? Bu olanaklar, karşı devrimci güçlerce nasıl kullanılmaktadır?

. Ortak çabalarımız açısından, bizler, egemen güçlerin kullandıkları bu olanakların kitleler üzerindeki olumsuzluklarını gidermeye yönelik ne tür önlemleri realize etmeye çabalayabiliriz?

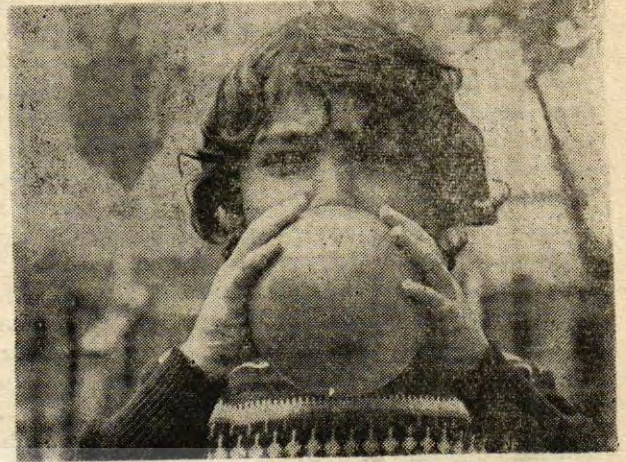
. Yine bizler, genellikle egemen güçlerin kontrol ve kullanımındaki bu olanaklardan nasıl yararlanabiliriz, ne ölçüde mevziler oluşturabiliriz, somut görevlerimiz neler olabilir, bu görevleri nasıl yerine getirebiliriz?

Bu, ve benzeri soruları cevaplamaya yönelebiliriz.

S. Günay AKARSU :

Aydınlarımız, özellikle Sanatçılarımız küçük burjuva kökenlidir; genelde, sanatı da onlara yönelmiştir. İdeolojik olarak karşı çıksak bile, çoğunlukla, yasıntı olarak hâla kopamamışızdır. «Halkın da hazır olması gerekir» çıkan bir söz söyledi bir arkadaş; bu yanlıştır. Önemli olan, sanatçının doğru saptayımında bulunması, safını belirlemesi ve kendisini değiştirmeyi başarabilmesidir. Öncelikle, kendi içimize kapanmış olmaktan kurtulmak gereklidir; kuşkusuz bu, içki masasında olmayacaktır.

Sorunlar süreçlerden soyutlanmadığında, iki yol belirlidir:

Ali ÖZDEMİR

1. Sanatçı, içinden geldiği sınıfın kültür ve sanatını benimsemiştir ve onlara yönelmiştir. Sanatın üreticisi de burjuvadır.

2. Burjuva katmanlarından sarkan devrimcilerin sanatı, çıkarttıkları dergiler,... Burada alıcı (tüketici), emekçi katmanlardır.

Sanatçı ya burjuva kültürü, sanatı, estetiğinden yola çıkıp, onu sürdürecektir, ya da işçinin, emekçi kitlelerin kültürü, sanatı, estetiğini dokumağa yönelecektir. Bizim görevimiz, bu ikincisidir.

Julide arkadaş, «Burada konuşulanları gecekondulu Gülizar anlamayacaktır» diyor. Burada kendi aramızda yalnızca soyutlamalar halinde, dili de, bilgi düzeyi de yüksek kalan biçimde konuşuyoruz; çünkü bazı kavramlarda ve sorunlara bakışta kendi aramızda anlamamız gerekiyor. Bu toplantının niteliği başka... kitleler önünde, kuşkusuz, sanatımızı «basit insana göre» üretmeyeceğiz ama, anlatımımız yalın olacak ve kitlelerin estetik kavrayışını gözönünde bulunduracağız. İstanbul'da bir arkadaşımız, bir oyun sergiledi ve oyunu iki ayrı Sabahattin Ali Gecesi'nde oynadı. Biri Harbiye'de, biri Bayrampaşa'da. Bu oyun, Harbiye'de büyük beğeni ile karşılanırken, Bayrampaşa'da belki de «saygı»yı kaldırsanız, yuhalanma ile karşılanacaktı. Sokak tiyatrosu deneylerimiz de gösterdi ki, kitleler soyutlamalar, burjuva estetiğine ve sözlere dayanan imgelemelere pek girememekte; ama hareket ile anlatım, imgelerin hareketle aktarılması çok daha başarılı, verimli sonuçlar sağlıyor. Bu bizim sınırlarımızı vermiyor ama, başlangıç noktalarımız için fikir de sağlıyor.

— Bizde sanatçıların örgütlenmesi, hemen hemen on yıl öncesine uzanır. On yıl içinde, branş örgütleri, daha doğrusu meslek örgütleri kuruldu; sinema, tiyatro, vb. Bunlardan bazıları sanatçıların özlük haklarını savunma uğrunda, kitle bağlarını ihmal ettiler. Derken, sınıfsal sanatçı örgütleri de gündeme geldi. Bu perspektifteki mevcutlar ise, taşıdıkları özün is-

terlerine uygun bir örgütlenme işine girebilmişler midir? Diğer taraftan, siyasi boyut ile kültürel boyutun organik ilişkisi gereklidir; sanatçı, siyasi örgüt-yoksa bu örgütün yaşatılması için çaba göstermelidir; ama, bugün için işçi sınıfının örgütü anlamında partileşme süreci tamamlanmamışsa, çok sayıda fraksiyonun her biri bir başka süreci önerip, yaşamağa çabalarken, başka sorunlar da var demektir. Yılmaz arka-
kadaş, «bana göre, siyasi örgüt, proletaryanın devrimci partisi vardır» diyor ama, pek çok sanatçı için bu, böyle değil. Bu sanatçılar, siyaseti gözardı etmeyecekler, siyasi planda örgütlenme için çaba göstereceklerdir ama, sanatsal planda da beklemesizin kitlelerle bağ kurmanın yollarını ve bunun gerektirdiği nitelikte örgütlenmeyi de gerçekleştireceklerdir. Devrimci sanatçılarımızın karşısına o zaman, adım atmanın başında, şu soru çıkacaktır; halen var olan kültür ve sanat örgütleri içinde mi çalışacaktır, yoksa ayrıca yeni örgütler kurarak mı adım atmaya sürdürecektir? Kanımca bugünkü durumda, amacı «yalnızca emekçi kitlelerle», işçilerle sanatsal eylemden giderek-içinde siyaseti de taşıyarak-gerekli bağı kurmak olan işçi kültür dernekleri, semt kültür dernekleri örgütlenmesini gerçekleştirmek gerekmektedir.

Osman Numan BARANUS :

— «Toplumsal bilincin ve insansal çabanın, gerçeği, güzelliğe yönelik (ya da güzel sanatların gerektirdiği niteliklere uygun) imgelerle yansıtan, dünyayı estetik biçimde kavrayıp yeniden yaşamının ve yaşatmanın en basit yollarından biri olan özgül oluşumu»na, sanat diyoruz. İşte bu özgül oluşumu, yani sanatı, «değişmelere uğrayan nesnel dünyanın yasalarına bağlı nesnel ilişkilerinin dil biçimi içinde ve düşünsel olarak yeniden yaratması demek olan, insanların toplumsal emeği ile düşüncesinin bir ürünü bulunan bilgi»ye dönüştürmek gerçekten gerekli!.. Bir sanat yapıtı karşısında, «Ne diyor?», «Bir söylediği var mı?», soruları bizi aydınlığa kavuşturur. Her ne kadar, sanat dünyayı sanata özgü imgelerle yansıttığı halde, bilgi dünyayı mantıksal düşünme aracıyla, kavramlar aracıyla verirse de, etkin (kültür) kapsamına giren sanatla bilgi «iç-içe»dirler. ...Estetik işleviyledir ki, sanat bilgi verici yanını ortaya koyar, hem öğretisel düşüncelere eriştiren, hem de eğitici olan etkisini gösterir.

— Sanatla bilginin iç-içe olarak kapsamına girdikleri ekinin (kültürün) yığınların özdeksel güçlerinden birine dönüştürülmesi konusunu anlamak için, «ekinin yığınların çabalarının bir ürünü olduğunu, tarih boyunca toplumda yaşatılan değerlerin tümü olduğunu, bu değerlerden yararlanılması ve bu değerlerin gelecek kuşaklara iletilmesinin de ekine katkılarda bulunduğunu» açık-seçik bilmemiz gerekir.

— «Somut görevler» sorununa, bu «somut görevleri» «bir»e indirgeyerek bir çözüm yolu bulduğumuzda, «doğura doğura dağ, fare doğurdu» yargısına var-

manın bir yanlığı olacağını önceden belirtelim. Bu bir görev, «pir görev»dir. Saldırganlığa ve sömürücülüğün oynası, sanata düşman anamalcı bir üretim düzeninde, bu baş görev, «işçi sınıfının dünya görüşünde ve çabasında beliren en yüksek estetik ideale yarıyor, en yetkin, en tam sanat yapıtları yaratmak»tır.

— Toplumda, insancıl olduğu kadar çağdaş bir ekinin emekçi yığınlar arasında yaygınlaştırılması eylemi, ürünü zorla elinden alınmış rençbere, bu haksızlık kökünden kazınarak, ürününü geri vermek (taşlarından, ayrıksın tohumlarından temizlenip sunmak) denli namuslu bir eylemdir, kanısındayım.

— Sorunları çözümlerken, güçlükleri aşma yollarını araştırırken, bireysel eylemler gözüpeklüğünde, ama olumlu örgütsel eylemlerle gitmek gerekmektedir. Toplumu bilinçleme, bu bilinçlemeyi sağlama oranında ekinin alandaki örgütlenmelerin ve örgütlenme biçimlerinin gereklilik bakımından genişlik ve derinlik kazanacağı yolundaki düşünceyi de içtenlikle benimsemekteyim.

Notlar

İ. Mert Başat

— Dergimizin, bu toplantıda gözettiği amaçlar şunlardır :

1. «Kitle Bağı» konusunun gündeme getirilişinin öz ve biçim olarak gözden geçirilmesi, bu konuda eksiklik ve hatalarımız var ise, bunların açığa çıkartılması.

2. Bundan sonraki çalışmalar için danışmada bulunulması, özellikle pratik çalışma biçimleri için materyal zenginliği sağlanması.

3. Emekçi kitlelerin devrimci devinimi doğrultusunda ortak bir devrimci perspektife ve asgari ortak noktaların belirleneceği bir ortak sanatsal eylem platformu için eğilimlerin gözlemlenmesi, örgütlenme gereksinim ve biçimlerinin irdelenmesi.

4. «Kitle Bağı» konusundaki tartışmaların, genişleyerek ve uygulama sonuçlarını dererek sürdürülmek üzere, fiilen başlatılması.

5. Bu konuda, doğrudan dergimize düşebilecek görüşlerin netleştirilmesi.

— Danışma toplantısının, bu amaçları tümüyle karşıladığı söylenemez kuşkusuz; ama salt bizim açımızdan sağladığı yararlar bile yadsınamaz nitelik kazanmıştır. Tartışmalar, kitle bağı çalışmalarının kurumsal çerçevesi, pratik çalışma biçimleri ve örgütlenme

gereksinimi yöresinde yoğunlaşmış, bu yoğunlaşma tartışma konularının tümünün tartışmaya sürülemesine yolaçmakla birlikte, tartışma konularının görece önemlilik ve ivedilik dereceleriyle, bundan sonra odaklaştırılması gerekli noktaları da tereddüde yer kalmayacak biçimde göstermiştir.

— Bu toplantının temel tesbitleri şunlardır :

1. Devrimci hareketin kültürel boyutu için de belirleyici olan, devrimci siyasettir.

2. Kitle bağı çalışmaları için, tüm tartışma ve çabaların canalcı noktasını işin stratejisinin oluşturulması teşkil etmektedir.

3. Sorunların kalıcı ve sistematik çözümü için anahtar, «proletaryanın öz örgütü» sorununun çözümündedir ve bu, yolda çaba göstermek, sanatçılar açısından acil görev niteliği taşımaktadır.

4. Sanatçılar sanatsal etkinliklerini örgütlenerek sürdürülmelidir. Bu örgütlenme, burjuva örgütlenme biçimlerinin dışına taşan, emekçi kitlelerle bağ kurulmasının istelerine cevap verebilen bir nitelik kazanmalıdır.

5. Kitlelerle bağ kurmak, mutlaka ve bizzat sonuncu kişilere/birimlere gitmek biçiminde de alınmamalı, sendika, demokratik kitle örgütleri ve kitlelerin devrimci hareketinde yeralan eylemler bu konuda katalizör olarak değerlendirilmelidir.

6. Siyasi çalışmaların yer aldığı çalışma ve yerleşme birimlerinde sanatsal etkinlik, tamamlayıcı, pekiştirici işlev yüklenerek yerine getirilmelidir.

7. Önerilen pratik çalışma biçimleri, hayata geçirilmelidir. Ancak, bu çalışmaların «gezi» niteliğine kaymamasına, ya da «günah çıkartma» anlamı taşımasına büyük bir özen gösterilmelidir.

8. Sanatçının anlatımı (dili ve uslûbu) basit insana göre olmamalı, fakat mutlaka yalın olmalıdır. Devrimci sanatçı gerek küçük burjuva ideolojisinin etkilerinden arınmak, gerekse bu yalınlığa erişmek için, güç bir süreci, «kendini yeniden yaratma» sürecini yaşamayı göze almalıdır.

9. Sanat dalları, gerek pratik çalışma biçimleri, gerekse bu istelere de uyan örgütlenme biçimleri açısından bütünleşik olarak ele alınmalı ve sanat eyleminin her halkası, mutlaka araştırma ve değerlendirme aşamalarını da içermelidir.

10. Devrimci sanatçılar, kendi kitle iletişim olanaklarını geliştirmek için çaba harcamak kadar, yoğun biçimde egemen güçlerin kontrolünde bulunan kitle iletişim araçları üzerinde de çaba göstermelidirler. Bu çaba, teşhir etmek, ödüün vermeme koşuluyla bu araçlardan yararlanabilmek; bu araçlarda oluşturulmuş mevzileri desteklemek ve sanat ürünleri ile beslemek; bu araçların yönetimleri üzerinde ör-

İbrahim DEMİREL

gütlenmiş biçimde baskı kurmak vb. biçimleri gözünde bulunduran bir çaba olmalıdır.

— Bu temel tesbitlerden ayrıntılara doğru inildikçe, görüşlerin önemli derecede farklılaşabildiği ve yer yer görüşlerin niteliğini yitirmeğe başladığı gözlemlenmiştir.

— Toplantı sonrası, pratik olarak, iki öncül konunun vazgeçilmezliği açığa çıkmıştır.

1. Tartışmalar, özellikle kültürel alanın temel kavramları, örgütlenme sorunu ve pratik çalışma biçimleri üzerinde, deneysel zenginlikler de aktararak ve ana konular spesifik alt konular halinde işlenerek, sürdürülmelidir (ki, bu tartışmalara Türkiye Yazıları da ayrıca, gönüllü olarak sayfalarını açmaktadır).

2. Sanat alanındaki mevcut devrimci ve ilerici kuruluşların yayın organlarının yer aldığı devrimci perspektifte, asgari müşterekleri içeren bir platform oluşturulmalıdır. Bu, faşizme karşı ortak, direnme bir tavır gösterilmesi açısından da, örgütlenme sorununun üzerine doğru adım atılması açısından da, emekçi kitlelerle bağ kurulmasında verimli sonuçlara yönelmesi açısından da, bugünkü somut durumda, zorlu görünmektedir.

inceleme çocuklar için yazında ideolojik temellendirmenin zorunluluğu veysel çolak

Çocuklar için yapılan yazında ideolojik temellendirmenin zorunluluğunu somutlaştırmak için «öğretim» ve «eğitim» kavramlarından yola çıkmak gerekiyor. Ancak o zaman öğretim ve eğitimde kullanılan araçların ideolojik önemi daha iyi anlaşılabilir.

Öğretim, «öğretmek işi, belli bir erek için gereken bilgileri verme işi»¹ olurken, eğitim de «(geniş anlamda) insan yeteneklerinin, özellikle ahlâk yetilerinin geliştirilmesi için ona yön ve biçim verilmesi (kimin için, V.Ç.) bu yolda yapılan bilinçli ya da bilinçsiz etkilerin tümü» «(dar anlamda) insan gelişiminin düzenli, bilinçli yöneltilmesi ve etkilenişi»² olarak somutlaşıyor. Kuramsal olarak söylenenlerin yanında, öğretim ve eğitime yaşam gerçeğinden süzülerek verilen anlam daha belirgin, aynı zamanda daha da doğru. Öğretmen ve öğrenci velisi arkadaşlardan duyduğum şu sözler uyarıcı olsa gerek; kimisi için çocuk, temiz bir kâğıda benzer, ne yazarsan onu okursun. Ya da, çocuk hamura benzer, istediğin biçimi verebilirsin (işine gelmezse pişirir yersin tabii). Öte yandan, çocuk tezgaha konmuş bir mermere benzer, çekiç ve keskiyle dilediğinde yontar, biçimlendirebilirsin, derken bir başkası da çocuk tuale benzer, istediğin rengi sürebilirsin, diyor. Bir ana da, çocuğun eline ne verirken onu okuyacağını söylüyor. Bütün bunlardan sonra B. Rusel'in şu sözünü de eklemek gerek: «Eğitim, genellikle çocuğun savunmasız oluşundan yararlanarak önceden var kalıplara sokmaktır». Bu ara eğitimin öğretime bağımlı olduğunu da anlatmak istedim. Yani önemli olan öğretimin belirleyiciliği ve kullanılan araçlar. Durup düşünmek zorunda olacağımız nokta burası. Söz konusu araçları kısaca sıralamak olası: Bunlar okullarda ders kitapları, yardımcı kitaplar, ders konularıyla ilgili araçlar gereçler, öğretmen; okul dışında televizyon, radyo, sinema, tiyatro, plak, bant, resim, fotoğraf... Bunların toplamı günlük yaşantı. Aslında herbiri boyutluca incelemeyi gerektiriyor. Bekliyor da...

Ben burada çocuklar için yazını ön plana çıkarıp, yukarıda saydığım araçları da bağlayacak ideolojik temellendirmenin irdelenişini sürdürmek isterim.

İDEOLOJİK YOL AYRIMINDA

«Kanımca çocukluk ve çocuk kavramına bir toplumun kültürünü iletmiş biçimlerden hareketle yaklaşılabılır»³ Çocuk, bir işveren için yarım sömürülmeye

hazır işçisi ve kendisini koruyan bir askerden başka bir şey değildir. Bu yüzden amaçlarına uygun düşecek çalışmalar yapar. Egemen güç olduğundan, kültürünün de egemen oluşu söz konusu. Bu nedenle çokluk başarılı olur da. İşte bu yerde devrimciler düşen görev, zorunlu seçeneği yaşama geçirmek oluyor. Gelecek burada yatar.

Öğretim/eğitim bugüne kadar hep iki yoldan yapılmıştır; şartlandırarak ve bilinçlendirerek.

Egemen güçler, istedikleri insan tipini oluşturmak için her daim şartlandırmak yoluna gitmişlerdir. Okuluyla, basınıyla, televizyonuyla, radyosuyla, ders kitaplarıyla, kültüre bakış-yorumlayısıyla... hep bunu yapmaktadır. Çocuklar için yazın da öyle. «Çocuk yazını da, tüm yazın gibi, bir ülkenin eğitimini, felsefesini ortaya koyar. Nasıl bir eğitimi vermek istiyorsanız, nasıl bir kişilik gelişmesine yardımcı olmak istiyorsunuz? Bunu, çarşıya çıkarak, satılan kitaplardan kolayca çıkarabilirsiniz.»⁴ Böyle. Düşünmesini, soru soran kişilerin yetişmesini engellemekteler. İşlek bir zekâ onlar için tehlikelidir. Düşünme yetisi onların işine yaramayacaksa gelişmemeli. İstediklerini gerçekleştirdiklerinde, egemen güçler için sorun kalmıyor. Sorun bizler için başlamış oluyor artık. Çocuk, büyüyüp ölüncüye dek, bu şartlandırmayla kısır bir döngü içerisinde kalmaya zorlanır. Verilen kültürle de öylesine bütünleştirilir ki, kendisinin haklarını gaspeden kişilerin savunucusu ve onların düzeninin yaşatıcı bir parçası haline gelir. Kendisini çevreleyen çemberi görmediğinden, niteliğini kavrayamadığından, kırmayı da düşünemez. «Evet efendimci» dir. Küçük bağışlardan her zaman hoşnuttur. Bu kadarı yeterlidir onun için. Bu nedenle dilenci karakterlidir. Bu kişiler yaşantılarının anlamını doğru bilemezler... İşte egemen güçlerin karşımıza çıkardığı insan tipi. İşte çalışmalarımızın zorluğunu, ama zorunluluğunu vurgulayan neden. İşte ideolojimizi yaygınlaştırmaya çağrı.

Devrimciler kişiyi bilinçlendirerek yönlendirmek isterler. Soru sorulmasına kızmazlar. Bilirlerki merak, doğruyu bulmanın hazırlığıdır. Söylediklerini somuta yaslayarak doğrulamak ister, doğrularlar. Yaratıcı beyinler oluşturmak amaçtır onlarda. Toplumsal yaşantıyı sağlıklı değerlendirebilmek için bilimsel yöntemler öğretirler. Elbette çocuk için yazın ile de yaparlar bunu. Çünkü «İnsanlar, gerçekleri incelemeye nasıl girişeceklerini bilmedikleri sürece, daima ön-

sel-genel teoriler icat etmişlerdir, bunlar hep kısır olmuştur».⁵ Bunun bilincinde olmak, gelecek için nasıl hazırlanmak gerektiğini de öğretmiştir onlara.

Tarihsel süreç içerisinde bir zaman (ilkel komünal toplum) bilgi ve eğitim doğaya egemen olmayı amaçlıyordu. Çelişki toplumun genel çıkarlarıyla, doğaya arasındaydı. İkel biçimde de olsa, edinilmiş bilgiler yeni kuşaklara aktarılıyor; unutulmaktan kurtarılmaya çalışılıyor; deneylerle doğrulanmış genel gerçekleri yeniden bulma-doğrulama sorunu ortadan kalkıyordu. Bu aynı zamanda doğayı iyi egemenlik altına almaya bir hazırlıktı da. Öğretimin başlangıcını karıştırdığımızda bu çıkıyor karşımıza. Bu durum öğretimi-eğitimi zorunlu kılmış, zamanla sistemli çalışmalara yönelinmiştir.

Sınıflı toplumlarda sömürü gündeme gelince bilginin, doğaya egemen olmanın dışına da taşmıştır. Yani sömürünün gerçekleşmesine olanak sunacak, kitlelere bunu kabullendirecek, yanlış, sınıf üstünlüğünü geliştiren bilgiler de girmiştir işin içine. Köleci, feodal ve kapitalist toplumlarda öğretim-eğitimin başlangıçtaki amacına yeni, çıkarıcı görevler de yüklenmiştir: egemenin, egemenliğini sürdürmesini, sömürsünü aksatmadan gerçekleştirmesini sağlamak, gibi...

Kısacası, öğretim de dahil, «eğitim bugün, insanları, toplumları belli bir yere, yöne doğru yönlendirme aracı olarak kullanılıyor. Yönlendirmenin neye, nereye, nasıl yapılacağı, eğitimi düzenleyenlerin eindedir».⁶ Böyle olmasına karşın, yan tutulmadığından dem vurulmaktadır. Ama şu bir gerçek ki, bu aldatmacaya inananlar her geçen gün biraz daha azalıyor. Devrimcilerin çalışmaları sonucu, gün gelecek hiç kimse inanmayacak. İşte bu nedenlerdedir ki öğretim-eğitim sınıfsal bir karakter gösterir. Sınıfsaldır. Bu uğraşta bir araç olan yazınsal ürünler de öyle.

ÇOCUĞUN YAZINLA ETKİLENİŞİ

Sanatın insanla birlikte dünyaya geldiğini söylemek yanlış olmasa gerek. Büyülerin sanatın doğuşuna etken oluşu bir yana ilkel toplumda insanoğlunun yenediği bir hayvanı arkadaşlarına anlatmak için çizdiği resimler bugün mağara duvarlarında bulunabiliyor. Yine bu resimlerden çıkarılan anlam, o günün insanının toplumun genel çıkarlarını düşündüğüdür. Sanatın, bilginin, toplumun çıkarlarına uygun; doğayı egemenlik altına almayı amaçlaması bunun bir başka göstergesi oluyor. İkel toplumda, toplumsal sınıflar olmadığından, ekonomik alt yapının belirlediği sanat da sınıfsal değildi. Daha sonra diyalektik bir gelişmeyle tarih sahnesine çıkan köleci, feodal ve kapitalist toplumlarda, toplumsal sınıfların ortaya çıkmasıyla, ekonomiye yaslandırılarak sanat da sınıfsal bir karakter kazandı. Giderek sanat, gerek egemen güçlerin, gerekse ezilen-sömürülen toplumsal sınıfın elinde, her gün biraz daha kızışan sınıf savaşının bir aracı durumuna geldi.

Çocuğun daha bir yaşındayken alışkanlıklar edinmeye başladığını düşünürsek; yaşanılmanın, çocuklar için yazının etki gücünü yarın için yetiştireceği kişinin niteliğini, ne olacağını varın düşünelim. Çocukluk dönemini 12/14 yıl kabul ediyorlar. Biz bunu 15/16 yıla çıkarabiliriz. Bu zaman, insan yavrusunun kişiliğinin oluştuğu, belirlendiği yıllardır. Çocuklar hem egemen güçler hem de ezilen sınıf için geleceğin güvencesi olduğundan; bunun yanında sayısal çoklukları, önemle üstlerinde durmayı gerektiriyor. Bugün oldukça yaygındır: «Küçüklük çağını yetişkinliğe hazırlık çağı olarak değerlendiriyoruz. Halbuki, bu çağı yetişkinliğe hazırlama (abç) çağı olarak görmemiz...»⁷ gereklidir. Zorunluyuz buna. Sınıfsal çıkarımız burada yatmaktadır. Bugün sanatıyla çocukları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendiren egemen sınıf, bunu yaparken ezilen-sömürülen sınıf için sanatıyla, edebiyatıyla çocuklarını kendi kurtuluş yolunun gerektirdiklerine uygun yönlendirmesin..

ULUSAL KÜLTÜR VE ÇOCUK

Sınıflı toplumlarda kültürün niteliğini de unutmamak gerek. «Her ulusal kültürde (...) demokratik ve sosyalist bir kültürün öğeleri bulunur; çünkü her ulusta, yaşam koşullarıyla demokratik ve sosyalist bir ideoloji üreten, sömürülen ve baskı altında tutulan bir kitle vardır. Ama her ulusta, yalnız öğeler durumunda kalmayıp, egemen olan ...»⁸ egemen sınıfın kültürü de vardır.

Kültür sözcüğünün (kavramının) kucakladığı geniş anlamdan sıyrılıp sözü edilen çocuklar için yapılan yazına getirmek isterken böylesine geniş bir yaklaşıma gidişim elbette amaçlı. Sınıflı toplumlarda kültür, çeşitli toplumsal sınıfların ideolojik izlerini taşır. İşte bu nedenle sınıfsal karakterlidir. İdeolojik içerik ve pratik hedefler nedeniyle, ulusal kültür içerisindeki çelişkiyi ve savaşımı görmek gerekir. Buna göre, buna bağlı kalarak saflaşma, tavır olma zorunluğu vardır. Bunu söylemekle vurgulamak istediğim, çocuklar için oluşturulacak yapıtların, sınıfsal maddi temellerinin varlığıdır. Mademki çocukların yönlendirilmesine bir araç oluyor, yapıtlar oluşturulurken ideolojik dürüstlük, titizlikle ön plana çıkarılmalıdır. Sınıflar savaşımının gündemde olduğu toplumlarda unutmamak gerek bunu.

ÇOCUKLAR İÇİN YAZIN

Çocuklar için yazın olur mu, olmaz mı? Bu tartışmaya girmek istemiyorum. 1866'da 1. Enternasyonal'de söylenen : çocuğun yaşına göre öğrenebileceği her «şey»i çocuğa öğretmek zorunluluğu vardır, öğrenmelidir, sözüne inanmadığımı söylemek isterim. Belitmeden edemeyeceğim: Hem çocuklar için yazın olmaz diyenler nedense çocuklar için ayrı konuların oluşacağını hemen hiç söylemediler. Burda şu çıkıyor ortaya; çocuklar ve yetişkinler için ayrı ayrı konu olmaz ama, anlatım, duyarlık, yöntem, dil farklılık gösterebilir. Eğer edebiyatçıların belirli konuları

anlattıkları için değil, belirli biçimde anlattıkları için edebiyatçı oldukları düşünülürse sorun kalmıyor. Başkaları nasıl yorumlar bilemem. A. Çehov'un «size bir örnek vereceğim, doktor olduğumdan dolayı verdiğim bu örnek için kusuruma bakmayın. Büyükler için, çocuklar için ayrı ayrı ilaçlar var mıdır? Çocuklar için ancak dozlar değişir.» sözünden ben bunu anlıyorum.

Sınıflı toplumda yaşayan ister çocuk, ister yetişkin, nasiblerini (!) alacaklarını, her ikisinin de olandan etkileneceğini, sömürüleceğini kabul etmek gerek. Bu olgunun *her ikisine de* anlatılması, kavratılması gerek. Ki hakları olanı almaya kalkışabilsinler. Kısa-ça düşmanı, çocuk da olsa, tanıması gerek. Erdal Öz daha ayrıntılı giriyor konuya: «Çocuk edebiyatını de edebiyat kavramından kesin çizgilerle ayırmak gibi bir yanlışlığa düşmemek gerekir. Çocuk edebiyatı, daha doğru bir söyleyişle çocuklar için edebiyat, doğrudan doğruya edebiyattır, edebiyatın ta kendisidir».9 «Usta bir yazarın, çocuklara anlatamayacağı hiç bir konu yoktur. Çocuklara her şey anlatılabilir. Aslında bugün onlara her şey gerçeklerden saptırılmış ve yanlış olarak anlatılmaktadır. (...) Bize düşen görev bunları (yanlış, çarpık anlatılanları - V.Ç.) doğru olarak anlatmaktır. Her şeyi anlatabiliriz onlara diyorum. Her şeyi. Yeter ki anlatmasını bilelim. Yeter ki, anlatacağımız şeyleri öncelikle kendimiz çok iyi kavramış olalım».10

Durum bu olunca, yazarın üstlenmesi gereken görev kendiliğinden ortaya çıkıyor. Her şeyden önce, doğru öğrenecek. Devşirdiği ürünlerde (masal, efsane, fıkra, menkıbe), yaşamdan alıp işlediği konularda (roman, öykü), yorumlarında (örneğin atasözleriyle ilgili) sağlıklı bir dünya görüşünün öncülüğünde, titiz, sınıfsal bir yaklaşım yapmalıdır.

ÇOCUK VE KONU

«Gerçek, çözümlenecek sorunlar ile «şey» ler içinde bulunan çelişmeler...» se, yazarın neyi yazacağını diye sormasına gerek kalmıyor. Sınıflı toplumda yaşadıkdan sonra hiç gerek yok. «Ama nasıl yazmalı diye sorabiliriz. Çocuğun sözcük bilgisini, sözcük dağarcığını akıldan çıkarmıyarak her halde. Bunu da bir kural diye söyleyemeyiz».12 Saptamalarına karşı çıkanlar, yeterli görmeyenler, çocuğun özgür, içten önyargısız, o geniş yorumlama gücünü göremezler. Şurada, söylediklerimi örneklemek için küçük bir öykü anlatayım: Victor Hugo'nun çocukları çok sevdiğini söylerler. Doğrudur. Hele kızının Sen Nehri'nde boğulmasından sonra.

Torunu Jann küçük bir kızken çimenler üstüne oturmuş kara kara düşünmekteymiş. Bunu Victor Hugo farkedip nedenini sorar. Jann, hayvanları görmek istediğini belirtir. Hemen orada bir karıncayı gösterir Victor Hugo. Torunu en büyük hayvanları görmek istediğini söyler. Victor Hugo, şaka ederek, fil'im

yok başka bir şey ister misin, diye sorar. Jann ufukta yükselen ay'ı işaret eder ve onu istediğini söyler.

Herkesçe bilinen bir şey daha var: o masal canım. Toplumda herkes kralı giyinik görürken, görmek zorunda bırakılmışken, çocuk kralın çıplak olduğunu söyleyiverir. Daha şartlandırılmadığını, çocuğun alabildiğine nesnel, pisliklerden uzak olduğunu gösterir bu. Tabii ki başlangıçta.

Bir de Saint Exupery'nin sözüne kulak kabartmalı: «Bu kitabı (Küçük Prens V.Ç.) kocaman bir adama adadığım için, çocuklardan beni bağışlamalarını istiyorum. Önemli bir özürüm var: Bu koca adam her şeyi anlayabilir, çocuklar için yazılmış kitapları bile»13 Öte yandan Çetin Öner ve Cengiz Tuncer'in sözlerine ne demeli. Alıntılacağım bu sözleri belki de Saint Exupey'nin sözünü görmeden söylediler. Eğer gördüyseler, onaylıyorlar demek ki. Kendime destek aramak için; destek için yapmıyorum bunu. Önemli bir gerçeği saptamak, bu doğrultuya uymaya çağrı, kaygımız.

«Hayret çocuklar bile anladılar ne demek istediğimi».14 Çetin Öner böyle derken; Cengiz Tuncer «... İtalo Calvino'nun yazdığı Ağaca Tüneyen Baron adlı bir kitabı var. Bu kitabı büyükler tutmadılar. Anlamadılar çünkü. Ama çocuklar okudu, onlar anlayıverdiler. Çok sevdiler o kitabı».15 deyip, katılıyor bize. Çocukların kendilerine özgü duyarlılıkları olduğunu, onlara her şeyin anlatılabileceğini, genel doğru kabul edebiliriz artık. Onların çizdiği resimler, oynarken ortaya koydukları yeni şeyler, istedikleri, soruları, toplumdaki yerleri, becerebilenden bunu istiyor.

ÇOCUK VE YOZ ETKİLER

Nasıl oluyor da çocuğun büyümesiyle orantılı biçimde kendine özgü nitelikleri yitiriyor? İlk aklı gelen bu soru olunca, çocuğun önüne koyacağımız ürünlerin sağlıklı olması için öncelikle doğru yanıtı da saptamak gerekiyor.

Çocuğun, sözünü ettiğimiz yanının körelmesi, sınıflı toplumlarda şartlandırmayla gerçekleştiriliyor. Egemen güçlerin amaçlı, ana-babaların bilerek, bilme-yerek bunu yaptıklarını gözlemek olası. «Çocuk, yalnızca sınıfının ve içinde yaşadığı toplumun bir ögesi değildir, aynı zamanda onların en zayıf ögesidir. Baskının olduğu yerde çocuklar iki kez ezilenlerdir».16 Sınıf savaşımının gündemde olduğu toplumlarda «insanları, zulmedenler, zulüm görenler, uzlaştırılması mümkün olmayanı uzlaştıranlar diye bölümlere ayırıyoruz».17 Günlük yaşantıda egemen güçlerin düşkünlere yardım çağrısını sürekli duyanlar, ne yazık ki, o kişileri (düşkünlere) kim soydu, köleleştirdi, aç bıraktı diye soramazlar. Soramayacak biçimde yetiştirilmiştir çünkü. Soranlar da ölüm cezalarına çarptırılmaktadır. Öte yandan küçük küçük istekler karşısında, o uzlaşmayı uzlaştırmaya çalışanlar çıdamlı olmayı söylerler. Neymiş? *Sabreden derviş muradına erer-*

miş. Oysa sabreden derviş beklemekten gebermiş olduğunu hep gizli tutarlar. Hep yorgana göre ayağın uzatılması gerektiğini söylerler çocuklara. Yorganı uzatmanın çareleri nedendir hiç araştırılmaz. Beş parmağın beşi de bir olmaz. Yine «İnsanların konuşurken söyledikleri şeylerin çoğu yanlışdır: Örneğin bir sürü işçi «para iş görür der», halbuki iş gören para değil, kendileridir. İşçiler ve memurlar başkalarından duyduklarını söyler (Çocuklar da -V.Ç.). Dünyayı tersine döndüren bu düşünceleri nereden edinirler?»¹⁸ Egemen ideolojinin varlığından, diyeceğiz. Herkesin çokça duyduğu bir söz var: Allah sevdiğine vermiş. Dinin «dokunulmazlığından» yararlanarak kitlelerin, kazanmanın nereye dayandığını araştırmaları; kârı, sömürüyü görmeleri engellenmektedir. Hatta öylesine ileri gidilir ki Allah sevdiğine vermiş, sözüne karşılık, sevmediği de ne çokmuş diyemez olurlar. İşte dünyayı tersine döndüren düşüncelerin geldiği yerler.

ÇOCUĞUN OLANAKLARI TANIMASI

Kısaca «Olanaklar (kurtuluş için -V.Ç.) bilgilerle öğrenilir. Bizim hangi bilgilerle yapacağımıza karar verenler, hangi olanakları öğreneceğimize de karar verirler. Böylece, nedenleri çıkarımız sanacağımıza da da karar vermiş olurlar».¹⁹

Ulusal kültürün bağrında toplumsal sınıfların kültürünün varlığını söyledik. Bu, bal ile zehrin içiçe olduğu anlamına da gelir. Yapılacak iş bu balı süzüp almak, egemen kılabilmeektir. Ancak o zaman eksiksiz olanaklarımızı doğru, eksiksiz saptamak gerçekleşir. Ancak o zaman kurtuluşun olanaklarını yaşamak gündeme gelebilir. Kitlelerin etkinliği, çıkarlarını tanımları gerek. Eğer, kafamızda taşıdığımız düşüncelerin, bireyi olduğumuz sosyal sınıfa yöneltilmiş bir silah olmasını engellemek istiyorsak gerekeni yapmalıyız. Oluşturacağı yapıtların kitlelerin elinde giderek maddi bir güce dönüşmesi düşünülüyorsa, bu görev ilk ağızda yazara düşer.

Artık şu gerçek kendiliğinden somutlaşmış oldu: sınıflı toplumlarda «bir sürü doğru vardır. Bir iddianın doğru ya da yanlış olması (Sınıfsal -V.Ç.) çıkarlarımızla ilgilidir».²⁰ Sanat dalları egemen ve ezilen için aynı adla anılsa bile, özlerinde ideolojik bir çelişki vardır. Belirleyici olan da budur. Bu nedenledir ki sınıfsal, «... öğretici olmayan sanat tanımıyorum, öğreticilik işinin okuyucusunun düşüncesinde, aklı ve iradesi üstünde sanat tarafından yapılan etkiyi azaltabileceği düşüncesinde de değilim».²¹

Bu noktada çocuklar için yapılacak edebiyatın neyi üstleneceği de iyice beliriyor: Öncelikle daha iyi, sömürsüz bir yaşantının özlemine vermeli, umutlandırıcı olmalı. Öte yandan, diyalektik materyalizme uygun sınıflı toplumda, toplumsal ilişkilerin niteliğini kavrayabilmelidir. Sömürünün olduğu yerde, yok-sulluğun nasıl kaldırılacağını işaretlemeli, tarihsel süreci, toplumsal değişimleri, kâr kavramını, kaynağını, emeği, işçiyi, çocuğun yaşadığı çevreyi, dünyayı, çağını kavratmalı, dönüştürmeyi düşündürmelidir.

Egemen güçlerin çoğunun yozlaşmamış dünyasına elatmalarına fırsat vermeden, böylesine içeriği olan kitapları devreye sokmalı ki, çocukların düşünceleri kendi sınıfına düşman olmasın. Çocuk yaşantıları, hazırlıksız, savunmasız olduğundan tam anlamıyla yorumlayıp karşılayamaz. Bazı haince incelikleri görmez. Kötünün seçeneğini de çocuklar için yazın üstlenmeli.

İyi ve kötü kavramları, sınıflı bir toplumda, sınıflara göre değişeceği unutulmadan anlamlandırılmalı, yaygınlaştırarak ortak bir yargı oluşturulmalıdır.

«Çocuğu, sağlıklı sorular sorabilecek biçimde hazırlamalı», hayalcilikten kurtararak, maddi dünyayla, yaşantıyla yüz yüze getirmelidir. Gerçekleşmeyecek umutları vermemeli çocuk için yazılan. Bireysel çıkarlar yerine toplumsal (sınıfsal) çıkarları benimsetmeli. Doğa gibi toplumun da değişebileceğine inandırmalı çocuğu. Onun sınıf savaşımında tereddütsüz yerini alması, bu doğrultuda inancının oluşmasının koşuludur bunları yapmak. Neden-sonuç ilişkisini, diyalektiğin gerektirdiklerine uygun kazanabilmeli çocuk.

Vasiyet

Kardeşlerim

Hasanlar, Hüseyinler

Ve onların acıları

Umutları onların

Bende biriksin

Öldüğümü onlar bilmesin.

Kızlarım kızanlarım

Ayşeler, Fatmalar

Ve onların hınçları

Sevgileri onların

Onlar da bende biriksin

Öldüğümü onlar bilmesin.

Köşebaşı kardeşlerim

Savurmayın kendinizi

Tabutum geçerken

Bir başına koyup gitmeyin beni

Ellerinizi ellerimde biriksin

Öldüğümü onlar bilmesin.

Ben bildiğiniz yerdeyim

Ve kollarım çoğalmış yine

Dörderle kol geçerken

Güller açmadı diye

Gözlerim açık gitmesin

Bir böcekler bilsin öldüğümü

Öldüğümü onlar bilmesin.

Nurullah Can

Egemen güçler buldukları yerin hakları olduğu- nu göstermek için «ol keser gibi hep bana hep bana» derken, «ol testere gibi bir bana bir sana» dedirtmeli çocuğa. Bencilliği özel mülkiyet hırsını yıkmalıdır. Önemli bir noktadır bu. Bir başka önemli nokta da, çocuklara bireysel kahramanlığı aşılacak, feodal yiğitliği benimsetecek yapıtların, egemen güçlerin işine yarayacağını, bu nedenle uyanık, titiz, bilinçli olmak gerektiğini unutmamak. Sadece iyi niyet işe yaramıyor çünkü.

Çocuk için, yazılan, onu haklı savaşların (sınıf savaşlarının, ulusal kurtuluş savaşlarının) yanına çekerken, haksız savaşların (emperyalist savaşların) da karşısına dikmeli. Şovenizmden uzak tutmalı, dünya halklarının kardeşliğini benimsetmeli.

Kısaca, çocuklar için yapılan yazın, okuyana sınıf bilinci vermeli. Dünyada olup biteni, açlığı, insan sevgisini, haklılığı, sorunların çözümünü öğretmeli. Böylece çocuk her okuduğu kitapla biraz daha hazırlıklı olacaktır yarına. Bu koşullarda edebiyattan böylesine bir etkinlik istemek hakkımız olsa gerek. Eğer sanatın toplumsal işlevi, sınıf savaşlarında üstlendiği göreve bakılarak değerlendiriliyorsa söylenecek söz kalmasa gerek. Elbette bütün bunlar sanatsal düzeyde korunarak yapılmalıdır. Bir zorunluluktur bu.

OLANLAR

Yapılmakta olanların, yapılacakların sınıfsal göstergesi nedir? Çok iyi değerlendirilmeli bu. Toplumsal sınıflar için çocuğun önemsenmesi, özenle üstünde durulması, amaçlı çalışmalar, çocuğun geleceği belirleyici oluşundan kaynaklanıyor. Siyasi iktidarları oluşturan toplumsal sınıf, kendisi için çocuğun beynini biçimlemek isteyecektir. Bunu da çocuklara sunduğu kitaplarla yapıyor bir ölçüde. Bu aynı zamanda sömürünün yenisine hazırlıktır. Çocukların coşkularını, savunmasız oluşunu, isteklerini, duyarlılığını, merakını bu kitaplarla sömürür, güdümü altına alır. Böylece kendisine ideolojik destek sağlarken ekonomik destek de sağlamış olur. Egemenliğin gereğidir bu. İşte çocuklar için yaptığı yoz sanatın etkisini unutmamak gerek. Denetleyici durumunda olan egemen güçler, her şeyde olduğu gibi zihinsel üretimi de denetlemek ister. İşte bu noktada konulacak tavrı önemli. Mademki bu görülüyor, devrimci ideolojik bir temel üstüne kurulacak çocuklar için yazın, karşımıza dikilen duvarlara büyük gedikler açabilir.

«Masallar anlatılır, çocuklara. Masalların ortak kahramanları vardır. Bunlar dev bir ejderhadır, şahmerandır, peridir, cindir, öcüdür, umacıdır, şeytandır, cadıdır, peri kızdır, prenstir, (devdir - V.Ç.)».

«Bu masallarla çocuklara :

Bak yavrum, çevrenizde bazı güçler var. İnsanlar bu güçlerle başa çıkamazlar. Sen de uğraşma bunlarla Seni de yenerler, denilmektedir.²² Böylesine koşullanan çocuktan gelecek adına ne beklenebilir. Demokrasi mücadelesi mi? Ekonomik mücadele mi? Yoksa sosyalizm mücadelesi mi? Elbet de hiç bir şey bekle-

mek olası değil. Oysa dünyada açlıktan ölenlerin sayısı, dövüşerek ölenlerden çok fazla.

GÜNÜMÜZDE DEVLER, KENDİMİZDEN KONULAR

«Bir masalda dev varsa, o devin günümüzde bir karşılığı olmalıdır. Bir şeyi simgelemektedir».²³

«Günümüzde devler neler olabilir? Toprak ağalardır belki, belki sermaye güçleridir. Kapitalizmdir, emperyalizmdir, faşizmdir».²⁴

«Çocuğa geçmiş dönemlerde yaşayan devler yeri ne, bugün yaşayan devleri anlatmalıyız. (...) Eskiden devlerin karşısına çıkan cüceler (biz buna güçsüzler de diyebiliriz) masalın sonunda devi yenerler hep... Bugün çocuklara, güçsüzlerin devleri yeneceği anlatılacaksa eğer, devlerin bireysel çıkışlarla yenilmeyeceğini çekinmeden yamalıyız ilkin».²⁵

Çocuklar için üretilen kitaplara okuma zevki ve alışkanlığı kazandırmanın ötesinde işlevler yüklemek zorunlu oluyor. Buna uymak gerek. Gerçi, okuma zevki ve alışkanlığını bu kitapların kazandırması da bir amaç ama belirleyici olmaması gerek.

Sınıf uzlaşmacılığı vermemeli. Yaşamdan gerçek kesitler sunmalı çocuğa. Giderek, her gün biraz daha «konular kendimizden olmalı gerilim yaratırken, çocuğun beklediği heyecan, yapay sorunlarla değil, kendinizdeki olağan ve inandırıcı konularla ortaya konulmalıdır».²⁶

Çocuğa kardeşliğin, birlikte çalışmanın birlikte üretileni eşitçe bölüşmenin, sevmenin, dayanışmanın, gerçek barışın, özgürlüğün ne olduğunu anlatmak, sevdirmek, benimsetmek gerekli.

Artık toplumsal gelişmeler, sınıf savaşımı, bilinçli ana-babaların sosyal değişmeye bağlı olarak talep ettikleri; çocuklarına sunacakları kitapları günümüzün devrimci yazarları oluşturmak zorunda. Dayattıkları yer burası.

Çocukların kurtuluşunu mevcut düzen içinde gerçekleştirmek elbette olası değil. Onların kurtuluşu da sosyalizme bağlı. Öyleyse çocuklar da yarın verilecek savaşıma şimdiden hazırlıklı olmalıdırlar. Bu da ancak okuyacakları kitaplarla olacak.

Çocuk öğrenme durumundadır. Karşısına çıkan her şeyden bir şey öğrenir. Olduğu gibi de kabul eder. Kitaplardan da öyle. Henüz bir ölçü oluşturamadığından eline verileni ayıklayamadan alacaktır. Gözünde büyüttüğü yazarın söylediklerini doğru kabul edeceği de gerçek. Yetişkinler böyle değil. Onların doğru belledikleri (kendilerine kabul ettirilen) sınıfsal konularına uygun olanı alıp yaşama geçirmeye çalışırlar. Diğerlerini ise elerler. Fark bu işte. İdeolojik temellendirmenin zorunluluğu da burada ortaya çıkıyor.

Estetik yetkinliğin zorunluluğu da söz konusu kuşkusuz. Çünkü edebiyatın yarınki okuru, değerlendircisi, yaratıcısı bugünün çocukları olacak. Kazandığı dünya görüşü ve beğenisi düzeyinde bir okur olacaktır çünkü. Bu nedenle çocuklara yazılan-çevrilen

ürünlerde yetkinlik aramalı. Doğruluk aranmalı anlatımlarında. Bu yüzden «...belirli bir durumu ya da olayı anlatmak yerine, olayın nedenlerini de sergileyecek, yaşadığımız dünyanın işleyişini apaçık ortaya koyacak, kavratacak ve bu işleyişin değişebilir olup, değişmesinin şart olduğunu anlatmaya yönelik kitaplar...»²⁷ koymalı ortaya. Egemen güçlerin, (suçluların) daha büyük suçları gerçekleştirebilmek için girişimleri göz önünde tutulursa, herkes yapması gerekeni kolayca bulabilir. Çocuk, hayal ve masal diye yaşantıdan uzak bir dünyada yaşamıyor. «Çalışma özlemini, yurtseverlik duygusunu, vermeliyiz çocuklara. Onu bir bilinçlenmeye yöneltecek kitapları, açık seçik bir anlatımla, güzel bir Türkçeyle sunmalıyız. Çünkü, ancak sözcüklerle düşünebilen çocuğa güzel bir dille, düzgün ve doğru düşünebilmenin olanaklarını sağlamak da sorumluyuz».²⁸

Sorun, bir yerde nasıl anlatacağız, diye gelip dayattı sanıyorum. Dil, üzerinde önemle durulmayı gerektiriyor. Düşünmenin aracıdır. Bu nedenle çocuğun sözcük dağarcığını adım adım zenginleştirmeli, yeni kavramlar sokmalı yaşantısına. Tümcelerin uzunluğu kısılgı da aynı titizlikle düşünülmesi. Bilinçli bir dil politikası olmalı. Dil birliğinin, beğenin zorunlu olduğu gibi; öte yandan geleceğin edebiyatının özlenen üst düzeydeki dilinin, bir yerde dilin geleceğinin de burada yattığı unutulmamalı. Belirsizlikten özenle kaçınmalı. Çünkü «Belirsiz bir şeyden, yeterince söz edildi mi, çoğunlukla artık ona anlaşılan bir şeymiş gibi alışılır. Biri ne kadar kapalı şeyler yazar ya da söylerse, anlatımındaki gizli yanlışlar o kadar geç su yüzüne çıkar».²⁹ Belirtmekte yarar var. Bundan da kurtuluşun yolu var elbet. Sunulmanın doğruluğunu-yanlışlığını somutlaştıracak bilgi ve araçlar yoksa, var da işe yaramıyorsa, deneyin yetersiz kaldığı yerde şöyle bir yol denenmelidir... pratik olarak, bir anlatımdaki tüm belirsizlikler soru olarak çözülebilir. Belirsizlikler böylece bilgiye dönüşür».³⁰ Çocukların, yanlışları anlatan tümceleri tanıma deneyi yok. Bu nedenle çocuklara sağlıklı sorular sordurmalı. Bunu gerçekleştirecek kitaplar sunmalı.

«Çocuğun sonsuz düş gücüne karşılık, belli bir sözcük dağarcığı vardır».³¹ Özellikle üzerinde durulması, gözden kaçırılmaması gereken noktalardan biriydi bu. Bundan ötürü çocuğa söylenecek söz, yalın, somuttan soyuta kayan bir tutumla olmalı. Çocuğun sözcük dağarcığını aşırıya düşmeden geliştirmeli. Anlatım daha çok günlük konuşmaya, herkesçe her yerde kullanılan sözcüklere dayandırılmalıdır. Çocuğu dilin tadına vardırması. Devrik tümceler itici olacağından, ölçülü kullanılmalıdır. Zaten «... bizce, çocuk edebiyatının diğer edebiyat ürünlerinden ayrıldığı nokta, anlatımın çocuk dünyasına, kavrayışına ve bilincine uygun olması...»³² sorunu değil mi?

Şunu da vurgulamak gerek: Olaylar zincirinden kaçınmalı. Verilmek istenen, bir-iki olay içinde ortaya konulmalıdır. Kahramanların sayısal çokluğu da çocuğa anlatılanın kavranmasını engelleyebilir. Okurken onları birbirine karıştırması olası.

Burada belirtmek gerek: Bu gün yapılan bir yanlışlık da, olay kahramanının yapıtta anlatılanlardan ders almaya zorlanması. Oysa yapılması gereken, konuyu işlerken tipleştirilen kahramanın değil, okuyanın bir şeyler kazanmasını sağlamak. Ruhi portreler çizmekten de kaçınmalı ayrıca. Anlatılanın kendi kendisini yorumlaması da gerek.

Kısaca çocuğa sunulan kitap, hem de onu sınıfının safında yer almaya yönelmeli, hem de estetik tad vermelidir. Herkesçe kabul edilen «...çocuk edebiyatının yaşından ötürü meraklı, önceden belirlenmiş bir okur kitlesi...» olması sözkonusu.

Eksik de olsa bu sıralananların gerçekleştirilmesi dünyayı yorumlamış, bir gün mutlaka değiştirecek olan toplumsal sınıfın ideolojik hazırlığı olacak.

- (1) Ali Püsküllüoğlu, Öztürkçe Sözlük, sf. 234, Bilgi y.
- (2) Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri sözlüğü, sf. 63, T.D.K. ya.
- (3) Philippe Areis, Kültür İletişimi ve Toplumda Çocuğun Yeri, Gerçeklere Gözlem, sf. 4, sayı : 17
- (4) Atalay Yörükoğlu, Türk Dili Dergisi, sf. 91, sayı : Ağustos 1978
- (5) Lenin, Halkın Dostları Kimlerdir, Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşılır, sf. 20, sol y.
- (6) T. Maden İş Sendikası Eğitim Dairesi, Sendikalı İşçinin Ders Notları sf. 13, Konuk y.
- (7) Demokratik Eğitim Kurultayı (DEK) Töb-Der y. Tektas Ağaoğlu sf. 295
- (8) Lenin'den aktaran; M. Buhr-A. Kosing, Felsefe Sözlüğü sf. 178, Konuk y.
- (9) Erdal Öz, Türkiye Yazıları, sf. 67, sayı 13
- (10) a. g. d. sf.67
- (11) Ho Şi Minh, Milli Kurtuluş Savaşımız, sf. 14, Çeviren: Murat Devrim, Toplum y. 1968
- (12) Selim İleri, Çocuklar İçin, Politika, 8 Kasım 1975
- (13) Saint Exupery, Küçük Prensin Adak yazısı, aktaran Selim İleri, Politika 7.11.1975
- (14) Çetin Öner, Politika Gazetesi, 22.10.1976
- (15) Cengiz Tuncer, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976, sf. 126, Erdal Öz'ün sorusuna yanıt.
- (16) Dieter Richter, Gerçeklere Gözlem, sayı : 10
- (17) M. Gorki, Küçük Burjuva İdeolojisinin Eleştirisi sf. 122, Çev. Şerif Hulusi, Özgün y. 3. baskı, 1977
- (18) a. g. e., sf. 14
- (19) E. A. Rauter, Düzene Uygun Kafalar Nasıl Oluşturulur, sf. 48 Gözlem ya.
- (20) a. g. e., sf.45
- (21) M. Gorki, a.g.e. sf. 55
- (22) T. Maden İş Sendikası Eğitim Dairesi, agk. sf. 19
- (23) Erdal Öz Nesin Vakfı Ed. Yıllığı - 76, sf. 145
- (24) E. Öz, M. Sanat Dergisi, SuGibi Yararlı Olmak, 25.4.1975
- (25) Bekir Yıldız'la Konuşma, Militan, sf. 58, sayı : 15
- (26) Gülten Dayioğlu, aktaran E. Öz, N. Vakfı Ed. Yıllığı, sf. 144
- (27) Gözlem yayınları yetkililerinin E. Öz'e yanıtı, N. Vakfı Ed. Yıllığı sf. 129
- (28) E. Öz, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı, sf. 106, 1978
- (29) E. A. Rauter, Düzene Uygun K. N. O., 27, gözlem y.
- (30) a. g. e., sf. 58
- (31) Erdal Öz Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976, sf. 112
- (32) Ariel Dorfman-Armand Mattelart, Emperyalist Kültür Sanayi Ve w. Disney, sf. 38 Gözlem y.

Uy Aman Hüseyin Atabaş

I

O, mavi tanrıçasıydı karadeniz'in
ben gencecik bir kemeñçe ozanı
tanrıça maviye doğal yapıdan akıp gelen
Yeşil dağ imgesi.
Ne o, ne ben deniz içre yaşıyorduk da
sözlüğünü bilmiyorduk denizlerin
ki, yorumunu yapalım kıyı günlerinin.
Ne dalyan bekçisi
ne orman korucusu
bilmiyorlardı birleştğini yasak yerlerimizin.
Şiirde kullanıla kullanıla aşınan tanyeri imgesi
bilmezdi aşınmamış imgelerin de olduğunu;
sarı ayva tüylerinin gölgesinde
kendiliğinden birşeylerin kurulduğunu.

«Dağ köylerinden odun yüklü kızlar gelir-
di bizim çarşıya» desem
«ve birbirine değerdi terli yerleri;»
ve bir talihsizlik sonucu
okusa bu şiiri züppenin biri
çok garip bir simge olarak bulabilir
«odun yüklü kızlar»ı.
Oysa onlar mavi tanrıçalarıdır karadeniz'in
ben, gencecik bir kemeñçe ozanıym
uy aman!..

II

Onlar mavi tanrıçalarıdır karadeniz'in
ben, gencecik bir kemeñçe ozanıym ya
sorarım işte:

Önce dağlar mı uyanır karadeniz'de
Yoksa sular mı?

Önce kar mı yağar dağlara
yoksa çocuklar mı?...
Ve şiirin sosyolojisinde yeri var mıdır bunların;
düşünmedim desem yalan söylerim!...
Yeni «a b c» si ile halk dilinin
okur-yazar bir çocuk
neden okula gitmez diye düşündüm düşünmesine.
Kuş dili ile, karınca dili ile;
yeşilin ve mavinin dili ile konuşan çocuklar
evrensel bir dille nasıl konuşacaklar
düşünüürüm hâlâ!...
Ve soruyorum bütün bunları
doğaçtan söyleyen bir kemeñçe ozanı
hemşerime;

kulağını bükerek kemeñçenin diyor ki bana:
«Koç koyun meler gelir
Dağları deler gelir
Bekâr kızlar uyurken
Aklına neler gelir».
Anlaşılan uçkuru düğüm tutmuyor ki hemşerimin
sorumu yanıtlasın;
alsın da eline dut daldından kemeñçesini
köy köy dolaşsın da hemşerim
halkıma evrensel dille nasıl konuşulacağını
kendi diliyle anlatsın;
uy aman da, uy aman!...

III

O, mavi tanrıçasıdır karadeniz'in
ben gencecik bir kemeñçe ozanı olsam ne yazar
demeye dilim varmıyor.
Elbette çok şey yazar
kemeñçem halk korosunda yerini aldığı zaman.
Uy aman da, uy aman
uy uy aman!...

deneme

Diyalektik Tiyatro Sorunsalına Giriş

Ahmet Temel Demirer

Bilindiği gibi epik tiyatro, dramatik tiyatroya tepki olarak (ve aynı zamanda onun içinden) doğmuştur ve kanımızca dramatik tiyatro tez, epik tiyatro anti-tez ise, bu bugün bizim için güncel çaba, sen-tezin oluşturulması yolundaki yoğun çabadır. Zaten bu gerçeğin bilincinde olan Brecht de, sağlığında ve kendi sanat yaşamının üçüncü aşamasında «Diyalektik Tiyatro» kavramını ortaya atmıştır. Kuşkusuz «Diyalektik Tiyatro» kavramı da, «Epik Tiyatro» kavramı gibi geliştirilerek, açılmaya muhtaç bir kavramdır.

Brecht, bugün bizim için özünde, ulaşılması gereken bir hedef değil, aşılması gereken bir noktadır. Onu aşmanın yolu ise, onu çok iyi tanımaktan, koyduğu sorunsalları aşmak yolunda anlamaktan ve özümsemekten geçer. Brecht'in deyişiyle «Eğer yeni dünyayı sanatın yardımıyla biçimlemek, kendimize maalemk istiyorsak, yeni sanat araçlarını bulmak, eskilerin yapısını da değiştirmek zorundayız» (B. Brecht; *Sosyalist Gerçekçilik ve Toplum*; B. min. 241).

Oysa ne var ki özellikle ülkemizde epik tiyatro anlayışı, sorunsalları ve Brecht, genellikle yalnızca bir teknik işlevsellik olarak algılanmıştır. Onun tiyatrosunun biçimsel özelliklerinin sürekli ve bir örnek olarak yinelenmesi ve onun kendi döneminde yaptığı herşeye öykünülmesi, kişileri, Brechtvari tiyatro ve epik tiyatro algılamaya yamılgısına sürüklemiştir. Oysa bu teknik öğelerin ve biçimsel yeniliklerin varlık temeli olan «düşünce»den yalıtılarak algılanması ve uygulamaya konulması onların işlevlerini yerlerini getirmelerini engelleyecektir. Asıl sorun özdeki düşüncenin varolan korunmuş hayaliyle algılanması değil, günümüz gerçekliğinde ve somutunda yeniden kavranılarak, yeniden üretilmesidir.

Özetle Monfred Werkwert'in dediği gibi Brecht tiyatrosunun «eytişimsel yanına destansı (epik) bir yan katmaya büyük özen gösterdi» (bkz: *Cumhuriyet* 30.9 1978). Ama «tümüyle» Brecht bu mudur? Böyle mi algılanmalıdır? Böylesi bir tavır, bize göre en azından Brecht'e saygısızlık olur...

Bize göre Nazım Hikmet'in dediği gibi: Sosyalist gerçekçiliğe! bağlı sanatçı durmaksızın araştırır. Bu araştırma süresince kendini her zaman somut içeriğe uygun biçimi yeniden bulmaya zorlar «(N. Hikmet-Sosyalist Gerçekçilik ve Türk Edebiyatı; B. 257).

İşte böyle bir anlayışla «Diyalektik Tiyatro» sorunsalına girebiliriz:

Bilindiği üzere, sanat (ve dolayısıyla tiyatro), ideolojik bir bilgi değildir². O, ideolojik bir bilgi teorisine uygun olduğu oranda ideolojiktir, ama bilimsel ve diyalektik bir dünya görüşünün ürünü olan sanat (ve dolayısıyla tiyatro) gerçek somut bilgiyi iletir. O

Çözümlemeler

1

*Zaman korku çiçekleri
Yangın gecelerde konaklanan
Elinizde dikenli bir gül
Siz buğday sabahlarda
(Ben bunu çoktan biliyordum)*

2

*Uçsuz bucaksız evrende
Dönüp neyin ortasıdır alkol
Bin ışık yılı uzakta
Salınacak olmuş yüreğiniz
(Bunu ilk kez düşünüyorum)*

3

*Baldıran otları zehir susayana
Acının sessizliği de olağan
Her günbatımı yeni bir düş
Çöreklenir canevine utancın
(Bunu birisi eskiden söylemişti)*

4

*Ak gerçekte kara benek
Dostluklara uzanan gölge
Bu ne güç ağrıdır
Uyur yaşamın soluğunda
(Bunu düşünmek bile istemiyorum)*

Ersan Sözer

zaman, diyalektik olarak, sanatla bilim arasında, bilgi taşımak bakımından bir karşıtlık değil, bir iş bölümü vardır. Yani hayat üzerine teorilerimiz, soyut ve genel planda işler; sanat (ve dolayısıyla da tiyatro) bunları somut gündelik plana indirir ve doğaldır ki bu nokta devrimci sanatın (ve dolayısıyla tiyatronun) görevi yalnızca doğru düşünmeyi öğretmek değil, bununla birlikte (aynı zamanda) diyalektik gerçeği tüm barizliğiyle sergilemektedir.

Tiyatro alanında böylesi bir işlevi, ancak «Diyalektik Tiyatro» yerine getirebilir. Şöyle ki; diyalektik tiyatro bir sentezdir ve dramatik ve de epik tiyatronun sentezi olması özelliğini onlara tekabül eden yapısı içinde tüm özgünlüğüyle taşır. Ve işte bu nedenle «Diyalektik Tiyatro» kavramı felsefi bir düzlemde boyutlanır ve daha çok içerik sorununa bağlı bir kavramdır (bu anlamda ise teorik niteliği açık ve belirgindir). İşte bu bütünsellikte, diyalektik tiyatroya öncelikle bir felsefi sorunsal ve onun pratiği olarak bakmak zorundayız. Çünkü günümüzde sanat ve felsefe ilişkisi daha net, daha görülür bir hale gelmiştir. Bu tür bir yaklaşım, soruna ilişkin sağlıklı bir değerlendirme yapmamızı kolaylaştırır. Çünkü tiyatronun günümüzde düştüğü çeşitli açmazlar, onların teorik oluşumlarının çelişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda da sorun, bir felsefi düzlem üzerine oturmuştur. Örneğin bu konuda birçok hata yapıldı. İdeolojik oluşumların içinde taşıyabildiği kadar taşıdığı değişebilirlik, diyalektiğin «değişimi» ile karıştırıldı. Bu, peşin idealizm batağında debelenmektir.

Oysa Marx ve Engels «İnsanlar, şimdiye kadar, kendileri hakkında, ne oldukları ya da ne olmadıkları gerektiği hakkında, her zaman yanlış fikirlere sahip olmuşlardır. İlişkilerini, Tanrı hakkındaki, normal insan hakkındaki vb. tasarımlarına uygun olarak düzenlemişlerdir. Onların beyinlerinin ürünleri olan bu tasarımlar, ulaştıkları yüksekliklerden insanları egemenlikleri altına alacak kadar yücelmişlerdir. Yaratıcılar, kendi öz yaratılarının önünde korkuyla eğilmişlerdir. Öyleyse onları, boyunduruğu altında ezildikleri kuruntulardan, fikirlerden, dogmalardan, hayali yaratıklar-

Mukadder GİRAY

dan kurtaralım. Bu fikirlerin egemenliğine baş kaldıralım» (Alman ideolojisi; s. 33 (abc).

İşte diyalektik tiyatronun asıl görevi bu çelişkiyi derinleştirmek, bilinçliliğe yansıtma ve kendi taşıdığı kadarıyla da, bunu kendi bünyesinden atmaktır. Bize göre çağımızın devrimci diyalektik tiyatrosunun görevini belirleyen yöntem yukarıdaki alıntıya yatmaktadır. Yani özetle diyalektik tiyatro, özünde bir çelişkilere tiyatrosudur. Bu bütünsellik, çelişkilerin belirlenme ayrışımını ve bütünleşme sürecini içinde taşır ve bir yerde, sergilenmek istenen antagomist çelişkiyi ortaya çıkarma ve ona bilimsel oluşumlarla yeniden yaklaşma yöntemidir.

Düşününüz, eğer sahnemiz bir ideolojik oluşum üzerine kuruluyorsa, seyirci bu ideolojik oluşumun dışında kalan gerçekleri, çelişki ve ilişkileri kavrayamaz, tartışamaz, kısaca bilincine yansıtamaz. Sahne üzerindeki tüm ilişki ve çelişkiler salt bu oluşum açısından değerlendirilebilir. Bu durum ise özel niyet ne olursa olsun, neyi hedeflerse hedeflesin, salt slogançı bir özdeşleşme sonucunu verir ki, bu da aranan, hedeflenen olmaz.

Bu konuda Brecht'in dediği gibi «Sahne ile seyirci arasındaki, özdeşleşme üzerine kurulan ilişkide seyirci, kendisiyle özdeşleştiği kahramanın görmediği bir şeyi göremez. Sahneye aktarılan belirli durumlarda, seyircinin tepkisi *sahne hüküm süren «hava» ile belirlenmiştir*. Seyircinin gözlemleri, duyguları ve bilinç kazanması doğrudan doğruya sahnede oyuncuların kişiliklerine bağlanmıştır. O halde, sahne telkin esasına dayanarak gösterdiği bilgilerin dışında, duygusal tepkiler ortaya çıkaramaz, gözlemler yapmaya izin veremez, bilgi aktaramaz» (Deneysel Tiyatro; S. 41) (abc).

İşte tam bu noktada da çok vahim bir sonuçla karşılaşırız. Çünkü Brecht'in soyut bir biçimde de olsa (sahne hüküm süren «hava») olarak belirlediği şey ideolojik oluşumun içermediği bir gerçeği görmez ve dolayısıyla da yeni çelişki veya çelişkileri ayırtımsayamaz. Ve işte seyircinin nasıl özdeşleştiği bu kavrayış biçimidir. Ve bu noktadaki sorunların ve olumsuzlukların aşılmasında panzehir, diyalektik tiyatro anlayışıdır. Bu anlamda günümüzdeki tiyatro çabalarını epik tiyatro ile sınırlandırmak Brecht'in amacının gerisine düşmek ve en azından da ona saygısızlıktır.

(*) Kuşkusuzdurki bu kısa yazımızla Diyalektik Tiyatro sorunsalına ve kavramına «yetkin» bir açılım getirdiğimiz veya getirebileceğimiz iddiasında değiliz.

Yazımızın amacı : mevcut sorunsala yönelik «bir ileri adım» niteliğinde ki eleştiriye ve tamamlanmaya muhtaç yaklaşım denemesidir.

(1) «Bizim gerçekçilik kavramımız geniş ve siyasi olmalıdır. Tüm görevlere egemen olmalıdır.

Gerçekçi (lik) şu anlama gelir; toplumun nedense karmaşalarını keşfetmek/egemen olan bir bakış açısının aslında yönetenlerin bakış açısı olduğunu sergilemek/insan toplumunu sıkıştıran güçlüklerle karşı en geniş çözümlerini getiren sınıfın görüşü açısından yazmak/gelişme ögesini vurgulamak/somut olanı mümkün kılmak ve bundan soyutlama yapmayı mümkün kılmak»

(B. Brecht Bak Birikim No. 7 S. 20)

(2) Kendi içinde, pek tabii. Bu, gözardı edilmemelidir.

İbrahim DEMİREL

ve Konuşmak Önemlidir

Ali Cengizkan

*Bir dil var ötelerde, biliyorum
Nasıl her köyde gariban ve berber,
Uyanık olmak gerek, yapışkandır
Renkliyse mutlak satılıktır gasteler.*

*Devrim için bir şarkı bestelendiyse
İlkçağ kentinde yol boyu heykel.
Büstün yüreğine gömülü minik nota
Katkıdır çocuğumun diline, kulağına:*

*State.
Mülk anlamına gelmektedir ilkin,
Kızılderililerde bulunmaz denir.
Ama onları yığarak birbiri üzerine
İki yüzyılda devlete dönüştürür.*

*Histoire.
Paris caddeleri bulvara büyüyünce
Öykü ve masaldır, insan iyiliğine.
Oysa kolay öldürsünler diyerdir
Komün günleri bir korkudur tarihinde.*

*Üniform.
Herşeyi tek biçime sokmak anlamına.
Ceketleri, şapkaları, kafaları da.
Faşizmin aracını yoklamak istersen
Bu sözcüğün ucundan kaldırman yeter.*

*Terlik.
Atlar üşümesin diye kullanılmıştır,
Sipahiler seferden döndüklerinde.
Şimdi yerleşik bir apartman katında
Ponponlu ve kadifedir yatakodasında.*

*Estate
Emlâk komisyoncusunun tabelâsında,
Histoire
de l'amour'la bir sinema afişinde,
Uniform
Her yerde, her zaman ve her şeyiyle,
Terlik
Emperyalisttir sıpıdık esnekliğiyle.*

*Kala kala bir sipahi var elinizde,
Sigara paketinde ya da şaraptır, buruk.*

(Ne iyi konuşmaya başladınız bile.)

*Bir dil var ötelerde biliyorum
Ürünleri yeralmaz tarih defterinde.
Algılanır beş duyumuz duyarlıysa
Ve şiir gibi yaşamla akıp gider.*

deneme

Harf Devrimi ve «Aydınlanma» Üzerine

ünsal oskay

Harf Devriminin Ellinci Yılına ilişkin olarak yayınlanan bazı yazılarda ele alınan toplumumuz için çok önemli bir kazanım olan yazının kolaylaştırılması, dilimizin ses düzenine uygun bir alfabenin oluşturulması, sözsöz iletişim kültüründen çıkış dönemimizin başından itibaren etkin bir yazılı iletişim aracına geçilmesi gibi sorunlara «Aydınlanma» süreci açısından da değinmekte yarar var.

Hemen belirtelim ki, çağdaş toplumların bazı özellikleri diğer bazı özelliklerine oranla çağdaşlaşma yoluna girmiş toplumlara daha çabuk gelebilmektedir. Harf Devrimine ilişkin yazılarda gördüğümüz bunlardan biri: yaşanan toplumsal olguların gerçekliklerinin sadece eğitim görmemişlerce değil, iyi eğitim görmüş kişilerce de doğru algılanamaması. Bu bir eğitim eksikliği değil, çağdaş eğitimin çok etkin bir sosyalizasyon aracı olmasının bir sonucudur. Dolayısıyla, kişilerin eleştirilmesinde kullanılacak kişisel bir yetersizlik sayılmamalıdır. Ancak, toplumumuzun gelişmesinden yana olan herkesin, çağdaşlaşmanın erken gelen kültürel düzenlemeleri ile etkinleştirilen, bugünkü sosyalizasyonun kendisi ve toplumumuz için ne getirdiğini, ne getirmediğini farkedebilecek biçimde özgün düşünme çabasıyla geri kalmaması gerekmektedir.

Böyle bir çaba, bizlerin, birincil düzeyden anlık algılamalarımıza dayanan yanlış değerlendirmemizle sınırlı kalmamızı ortadan kaldıracaktır; toplumsal olgulara, tarihin çok eski zamanlarından günümüze dek süren egemen insan/bağımlı insan ikilemesini sürdürmeye yönelik başat kültürün etkilerinden bağımsızlaşarak, geleceğe yönelik insanlar olarak özgünce düşünebilmemizi kolaylaştıracaktır. Toplumumuzun bugünü, dünden daha iyi olabilir. Ancak, dünü karalamakla birlikte benimsenmiş bir bugün ile yetinilmesini isteme inatçılığı, bugünün düzenini savunmaktan başka derdi olmayanları bile umut kırıklığına uğratabilecek sorunlara yolaçabilir. Bütün bir dünyanın, makro düzeyde ve mikro düzeyde izlenmesi bile güçleşen bir hızla değişmekte olduğu çağımızda düzeni sürdürmek isteyenleri bile toplumsal olgulara yazıldığı gün eskimiş formel eğitim kitapları ile, ya da, kitleler için düzenlenmiş iletişim içerikleri ile bakmaktan kurtulmak zorundadır.

Bu nedenle, «Harf Devriminin Ellinci Yılı'nda yayınlanan yazıların bazılarındaki yanlış değerlendirmeler

ile ilgili olarak konunun bazı yanlarına daha özgün bir değerlendirme yapabilme amacıyla bir kez daha değinmekte yarar vardır. Bunlar, sırasıyla şu noktalar olacaktır:

1. *Harf Devriminin Yazı Devrimi Olmadığı* : *Harf Devrimi* ile *Yazı Devrimi* içiçe olgulardır, ama farklı şeylerdir. Yazı devrimini biz yapmadık. yapmamıza da gerek yoktu. Geçmiş yüzyıllarda halkın toplumsallaşmasını, egemen sınıfın başat kültürü açısından fazla denetlemeye gerek yoktu. Halk, toplumsal yaşamını kendi alt-kültürünü sosyalize edecek sözsöz bir iletişim ve buna dayanan resmî olmayan eğitim düzenlemesi içinde sürdürüyordu. Egemen sınıf ve yanındaki aydınlar, *devleti* ve onun örgütlenmesinin gerektirdiği yazılı iletişimi, egemen sınıfın konumunu haklılaştıran başat kültürün sosyalizasyonunu yürüten resmî eğitimi kendilerine dayanak almak zorunda oldukları için, geniş halk kitlelerinden farklı bir gereksinme içinde idiler ve yazılı iletişim salt onlara özgü kalabiliyordu.

Diğer yandan, egemen ile bağımlı kesimler arasındaki ilişkiler bugünkü toplumdaki katılımcı yönlendirmelere gerek göstermeyen; halkın toplum yaşamının kapsamlı kesimlerine araçsal düzenlemeler içinde bile katılmasını amaçlamayan açık buyrukçu, egemenden yıldırıcı, devletin karşısında *negative* bir tavır takınmayı benimsetici ilişkiler olarak düzenlendiği için, egemenler ile bağımlı kesimler arasında etkin, bütünlüklü ve saydam sözsöz bir iletişim bile bulunmuyor.

Sözsöz iletişimde bu farklılıklar libas farklılaştırılması gibi, bir tür toplumsal konum farklılığının simgesi olarak düzenin en rafine üst-yapı öğelerinden birini oluşturuyordu. Osmanlı egemen zümresinin ve devlet görevlilerinin Türkçeden uzaklaşması, Çinli egemenlerin ve devlet memurlarının mandarin dilini üretmeleri, o çağın toplumlarının egemen ile bağımlı arasındaki ilişkileri mesafeli tutma gereği açısından bakıldığında oldukça anlamlı işlerdir. Bunlara, bugünkü toplumların başat kültürünün değerlendirmeleri açısından bakmakla sorunun evrensel boyutlarını kavrayamayız. Bugün ilişkiler yoğun, katılımcıdır; sistemin potansiyel olarak taşıdığı etkinliğin gerçekleştirilmesi başat kültür etkisinde yoğun sosyal ilişkileri gerektirmektedir.

Feodal toplum yapısının geçerliliğini yitirmesi, bu-

nun, bir yandan toplumun içinden görülebilir duruma gelmesi, diğer yandan da gitgide yoğunlaştırılmak istenen dış toplumlar ile ilişkilerin ardındaki ekonomik ve politik çıkarların amaçlı etkilemeleri ile bu sürecin hızlandırılması, bizim toplumumuzda da kültürel düzenlemelerde köklü değişiklikleri kaçınılmaz kılmıştır.

Daha canlı, daha istikrarlı, daha «modern» bir pazarın, ya da bağımlı bir ekonominin oluşturulması 19. yy. Batı toplumlarının geri kalmış ülkelerden beklediklerinin başında geliyordu. Çin tarihinden biliyoruz, Osmanlı tarihinden biliyoruz ki, 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren Batı ülkelerinin sömürgecilik politikalarında ikili bir araçsal donanımaya gidilmeye başlanmıştır: Geri ülkenin açıkça, görülür biçimde paylaşılması yerine, bundan daha verimli bir sömürgeleştirme yöntemi olarak, geri ülkenin siyasal birliğini sürdürmesine yardımcı olmak. «Açık kapı» politikası ile o ülkenin gelişmesinin getireceği yeni olanaklardan yararlanmak.

Bunun için de, ülke içinde yol, liman, demiryolu, telgraf, telefon gibi iletişim ve ulaşımın alt-yapısının kurulmasına yardımcı olmak. Böylece, ülkede daha yoğun sosyal ilişkilere geçilmesini sağlamak. Okur-yazarlığın yaygınlaştırılması ve kolaylaştırılması ise, Modern Çağda ileri ülkeler ile, geri ülkelerde birlikte düşünülmesi de birbirine denk düşen istekler olarak ortaya çıkmış sayılabilir.

Büyütmeden, bu sınırlı (özet) çerçevede «Harf Devrimi» sorunumuza baktığımız zaman şu nokta önem kazanıyor: harf devrimi, doğal olarak, çok yerinde çok gerekli ve çok önemli bir toplumsal kazanımdır. Ancak, Atatürk'ün açtığı yolun devam ettirilmemesi halinde; bu yolun devam ettirilmesi için neler yapmamız gerektiğini gözden uzak tutmaya başlamamız halinde, istesek de istemesek de, kitle iletişiminin alt-yapısı olan (alt-yapı'nın sadece materyal şeylerden oluştuğunu söylemek, kolay düşülen bir yanılgı oluyor nedense) harf devriminden de, toplumumuzun ilerlemesinden ve gelişmesinden yana olanlardan çok, başkaları yararlanabilir. Örneğin daha etkin bir bulvar gazeteciliği, daha etkin bir modernleşme (her modernleşmenin toplumsal gelişme olmadığı unutulmamalıdır) sağlanabilir, ve toplumsal değişimimizin süreci, toplumsal gelişmeyi geri bıraktıracı kurumsal düzenlemelerini daha kolay ve yaygın bir biçimde kurabilir.

Bu sorunlar ise, bugün dünyanın akli başında düşünürlerinin -hangi sosyal sistem içinde olursa olsunlar- üzerinde önemle durdukları sorunlardır. Doğanın insan eliyle yok edilmesinden tutun da, insanı ve doğayı bir değer olmaktan çıkarmanın ne olduğunun anlaşılabilmesinin bugünkü toplumların kültür yapılarının egemenle bağımlı insan arasındaki ilişkileri sürdürmekten başka birşey düşünmeyen işleyişleri içinde nasıl olanaklı kılınabileceğine kadar bütün sorunlar bir yumak haline gelmiş bulunmaktadır.

II. Harf Devriminin, Tek Başına bir «Aydınlanma» Getiremeyeceği :

Harf Devrimini, soyut anlamda insan akli yaratmamıştır. Bazıları, harfin bulunuşu ile toplumsallaşmanın aracı olan sözsöz iletişimin içiçe şeyler olduğunu vurgulamamaktadırlar. Oysa, yazı (ve bunun içinde yeralan ses simgeleri ile heceleri yazarak yazı yazma evrimi), konuşmanın evrimidir; sosyalleşme, sadece insan türü için, türün doğal özelliğidir. Konuşabilme yeteneği kazandığı için sosyalleşmemiştir insan-oğlu; sosyalleşerek doğaya uyumlanmak zorunda olan, diğer canlı türlerine oranla birey olarak zayıf, toplumsal olarak korkunç derecede güçlü (yetili) bir canlı türü olduğu için konuşmuştur. Sosyalleşmesinden sağladığı yararları büyütebilmek için, daha yoğun sosyalleşmesi mümkün ve gerekli oldukça da, bu amaçla yönelik gündelik yaşamında etkinlik kazanabilmek için konuşmasını geliştirmiştir; farklılaşmıştır kendi içinde. Yazı, konuşmanın, yüklendiği sosyalleşmeye araç olma işlevini, toplumsal yaşam, güç ve mülkiyet sahibi olanlar ile, bağımlı ve mülkiyetsiz (üretim araçları üzerindeki mülkiyet, yada kullanım hakkının süreklilik kazanması, kurumsallaşması) olanlar arasındaki farklılaşmaya dayanmağa başladıkça, sözsöz iletişimden ibaret bir toplumsal iletişim döneminde de küçük boyutlar içinde taşınan egemenlik/bağımlılık ilişkilerini, boyutları çok daha artmış toplumsal farklılaşmaları ve egemenlik/bağımlılık ilişkilerini taşıyan, yansıtan, denetleyen, kazandıran ve jektiren bir düzeyden yüklenmiştir.

Bu işlevini yaparken, doğal olarak, toplum ibicimlerinden birinden daha gelişkin bir sonrakine geçişle birlikte, bir anlamda «Aydınlanma»nın da aracı olmuştur. Ama bu «Aydınlanma», önceleri, konağının verandasından kırlara baktığı zaman koyun çobanları-

Emekçi Mahallesi ve Evler

*Bir pazar iş'den kalsam gördüğüm o
Mahallenin kadın elleri çamaşırdı.
Gökyüzünün duru mavi temizliği
Utangaç sıcaklığı gelip-gidici güneşin
İplere serdikleri.*

*Mutluluk, üç yanında su ise Ülkemin
Sahilime dalga vuran
Çalışan insana tutkum bu benim.
Demirinden kopardım sabahla gemileri
İç deniz Marmara'dan selam yükledim
Her yanım ter.*

*Evlerde genç kız gözü pencereler
Perdeli beni düşünür, çıplak cam beni bekler.
Bir Pazar iş'den kalsam, mahalle tanık
Evleri seviyorum.*

Kadem Katar

nın ve keçi çobanlarının sürülerinin başında, kendisi adına emek sarfetmekte olduklarını görebilen; insanların bazılarının, kendisi gibi egemenlere çobanlık yapmakla yetinebilmelerini sağlamak için tolgasını, mızrağını alıp kendi öz canını tehlikeye atarak dış toplumlardan talanda bulunup topluluğuna birşeyler getirmeğe çalışan egemenleri aydınlatmakla yetinebilmiştir. O zamanlar zenaatlar şeklinde örgütlenen teknikler ve kullanımları için en uygun yöntemleri araştıran bilgi üretme işlerini (kendisi için değersiz görerek de yapmış olsa) geniş kitlelerden ayırmamıştır «Aydınlanmanın» ilkel dönemindeki egemenler.

Çağdaş toplumlara doğru yaklaştıkça, «Aydınlanmanın» getirdikleri ile, bu getirdiklerinden yararlananlar arasındaki uçurum açıldıkça açılmıştır. «Aydınlanma» ile kendini geliştiren, pozitif bilimlerde korkunç gelişmeler sağlayan ve bunları akıl almayacak kadar kısa bir sürede üretim işlemlerine aktararak teknoloji dediğimiz alanı alabildiğine açan kapitalizmin son yüzyıllarda yoğunlaşan gelişmesi ise, yaşanan sosyal sistem geliştikçe, geniş kitleleri ilkelleştirir. Sistemin bu ussallık-dışı kurgulanımına karşı, bireysel kalmaya mahkûm edilmiş çağdaş insanlar da, en ussal olan davranışsal düzenlemelerin diye en ussallıktan-uzak olan düzenlemeleri kabul edebilmektedir. Bunu fazla bir manipülasyona da gerek bırakmadan, sistemin bütünü ile etkileşimleri içinde, âdeta kendiliklerinden kabullenmektedirler.

Ve bu sorun, gitgide daha açıkça görülüyor ki, kapitalizm yada sosyalizm sorunu olmaktan da çıkmaya başlamıştır. Elbette sınıfsal yanından soyutlanamayacak bir sorundur, ama gitgide sınıfsallık-üstü bir genel görünüm kazanmaktadır. Sisteme yüklenilen «insansal değerlerden yoksunluk rasyonelitesi» sistemin içinde en ayrıcalıklı konumdakileri bile sokulacak havadan, «dost» sayabileceği tek bir insandan, hükmetme ve aldatma zorunluğu duymadığı bir insan ile iletişimde bulunabilmekten yoksun kılmaktadır. Dostluğun yerini, acımasız bir insanlardan kaçış (toplumun belli bir kesimi ile yaşamak; onu da herkesin herkes kadar bildiği yapay ilişkiler olarak, insansal hiçbir içerik taşımayacağını bile bile yaşamak) almıştır. Yoksullar ve zenginlerin hayatı gitgide irrasyonle olmaktadır. Yoksul, kaba şiddete ve fantazyaya tüketimine, beyaz zehire, en güzel yanımız olan cinselliğin bile doğal güzelliğinin horlanmışlığına gidiyor da, varlıklılar, herşeylere sahip olduklarını sananlar bu sürüklenmeden kurtarabiliyorlar mı kendilerini?

Onun için, «aydınlanma» dendi mi, bugün başka bir «aydınlanma» aramız gerekiyor. Bugüne kadar ki «aydınlanma» sadece zulüm çekenleri, bağımlıları bir aydınlanma değil artık, bütün bir toplumu, bütün bir insanlığı «karanlıkta» tutmak için, en zor labirentlerde ışığı gözümüze tutan, bizi yıldırta, bizi köstekleyen bir «aydınlanma».

Yeni bir «aydınlanma» yeni bir insana varışla; bu «yeni insan»ı bilimden ve teknolojiden kaçışı gerektirecek Antik Çağın romansları ile dolu, günümüz dünyasından da sınırlı ve geri dünyasına dönüşle değil, insan ile insan ilişkisini temel nitelikleri bakımından değiştirip, binlerce ve binlerce yıl önce yitirmenin yoluna sokulduğumuz insansal değerleri bize kazandırabilecek bir toplumsal örgütlenmeye (sosyal ilişkilerimizin örgütlenmesi anlamında; dolayısıyla neyi, nasıl, ne bahasına ve ne gibi değerlerin gerçekleştirilmesi amacı ile üreteceğimizi, tüketeceğimizi ve üleşeceğimizi yeniden biçimlendirecek yeni insan/insan ve insan/toplum ilişkileri bütünlüğü olarak) varabilecek, ileriye dönük bir gelişme ile gerçekleştirilebilir.

Binbir horlanmışlık, binbir can tehlikesi içinde yaşanmış yılların insanları, bugünkü egemen konumdakilere oranla, hiç kuşkusuz çok daha iyi niyetlerle gerçekleştirmişlerdir harf devrimini. Ama, onlara karşı, hiç değilse, yaptıklarının olası «objektif» ürünlerine karşı saygılı isek, «toplumsal gelişmenin gereklerine uymadıkça, harf devriminden amaçlanan «Aydınlanmanın» gerçekleştirilemeyeceğini unutmamalıyız.

Toplumumuz, düşünen insanları ile, yayınlanan kitapları ile, yabancı dil öğrenme olanaklarının genişlemesi ile, çıkan -iyisi ile, kötüsü ile- çeviri ile, geçmiş yıllara oranla günümüzde bilgilenmeyi çok daha kolay hale getirmiş bulunuyor. Tek yapılacak şey güvenerek, geniş ve özgür bir tartışma ortamını canlandırmaktır.

Buna, birey olarak, hem bilgilenme konusunda biraz daha çalışarak, hem de tartışmaya katılmayı kişiliğimizin kanıtlanmasının aracı kılacak kadar bugünkü toplumsal sistemin «aynı basım» bireyleri olmamaya dikkat ederek yapmanın bir yolunu bulmamız gerekmektedir.

Ashın ararsanız, bu tür bir tartışma ortamına girebilmek bile hepimizi yüceltecek birşey. Çünkü, az da olsa bilgi üretme işiyle uğraşma olanağı bulabilmiş herkes bilir ki, daha uzun bir dönem bizler, bilgi üretmekten çok, bilgi kazanmanın, kendimiz için değil, kendimizle birlikte bir toplum için bilgi arayıp bulmanın yolunu yöntemini geliştirmekle uğraşmak zorundayız. Bir anlamda toplumu muzun gelişmesi yeni başlıyor. Bu gelişmeye katkıda bulunmaya çalışmamız için ise, toplumu geliştirmekten alıkoyan sosyal ve kültürel düzenlemelerin içinde yer alarak kariyerlik ve statü tutkunluğuna kapılmaktan, bunun binbir tuzağına düşmekten kendimizi alakoyacak bir özdenetime gereksinim vardır. Bunun için ise en etkin güvence, yanlış da olsa, herkesin içtenlikle ve «yüksek sesle» konuşması; ama, kendi ürettiğinden daha geçerli, daha doğrusunu üretenlerin sayısı üçü-beşi geçtikten sonra da aynı yanlış ve gelişmemiş «sözleri» yüksek sesle konuşmanın da yarar getirmeyeceğinin anlaşılması gerekmektedir.

Bütün bulardan sonra, bu çok önemli konuda bazı yanlış anlamalara yol açmamak ve kimseyi haksız yere kırmak istemediğimiz için, şöyle bir özetleme yapmamız yararlı olacaktır:

1. Bütün eksikliklerine ve nedense çoğu kurumun bile bu konuda ciddi bir önhazırlık yapmadan yakalanmışa benzer durumuna rağmen, «Harf Devrimi» ve genel olarak dil sorunumuz üzerine yazılanlarda geçmiş yıllardakine göre önemli gelişmeler görülmektedir.

2. «Harf Devrimi» nin, toplumumuz ve dünyanın değişen koşulları nedeniyle, yapıldığı dönemin yöneticilerinin amaçlarına uyan yada uymayan yepyeni boyutlar kazanmakta olduğunu gözden uzak tutmak gerekmektedir. Bu, modernleşme ile birlikte, ağırlığı gitgide artmakta olan gelişmeyi köstekleyici bir toplumsal değişim sürecinin içinde kullanıldıkça, geleneksel yapının sözlü iletişimine oranla, ondan daha etkin, daha rahat manüple edilebilir kitle iletişimi tekniklerine dayanan iletişime geçildikçe, harf devriminin kazanılmak istenen gelişmeyi kolaylaştırıcı bazı olumlu araçsal düzenlemelerin tersine işlemeye mecbur bırakılmasına neden olabilecektir.

Bu sorunun kavranması için de, hangi görüşte olursa olsun, insana ilişkin en temel değerleri bile oldukça yakın bir zamanda yitirmemize yol açacak bugünkü modernleşme sürecinin olumsuz yanlarını düzeltmek için *kitle*sel bir yeniden «aydınlanma» gereğinin anlaşılması zorunlu görülmektedir. Yoz müziği ile, bulvar gazeteciliği ile, fantazyacı, şiddetli yasalastırıcı, ulusal değerlerimizi maddi temellerini bile kurmadan alt-üst edici (bu etkisi bakımından da hızla toplumsal bir anomiyeye götürücü) televizyon yayınları ile; ekonomimizin ise düzeltilmesinin kesinlikle olanaksızlaştırılmasına neden olan sınıfsızlaşma modeli ile, ulaşım sisteminin işlerliğe kavuşturulamaması ile, vb. gitgide darboğaza giren bir toplumsal yaşamın getireceği ömür kısaltıcı, mutluluğu olanaksızlaştırıcı, bireysel ve toplumsal bir yığın giderilmez sorunlarla dolu bir yaşama sürüklenmemizin durdurulabilmesi bunu gerektirmektedir. Kısacası, yeni bir «aydınlanma» anlayışını, başta aydınlar olmak üzere, bütün bir dünya ile birlikte bizim de geliştirmemiz; bunu geniş kesimlere açıklamak için birşeyler yapmamız gerekmektedir.

3. Bu sorunları anlamamızı kolaylaştırmak için de, bunalımlı dönemlerde sanatta rastlanan «bunalımcı akımlar» a sürüklenmek yerine, toplumsal olguları doğru anlayabilecek bilgilenme işine başlamamız gerekmektedir. Bu bilgilenme işinde de, her türlü bağınazlıktan, ilerici düşüncenin amaçlarından bireyin sahip olduğu potansiyelleri en geniş ölçüde gerçekleştirebilme olanaklarının sağlanmasını gözardı etmeyen bir dünya görüşü, bir siyaset anlayışı, bir toplumsal değişim anlayışının oluşturulmasına birinci derecede önem verilmelidir. Yaşadığımız günün sorunlarını yüzeysel, basma-kalıp açıklamalar ile kavra-

mak olanaksızdır. Bunlarla, yaşanan gündelik hayatımızın sorunlarını, toplumun çeşitli katmanlarındaki insanların yaşam pratiklerinin özgül koşullarına göre değerlendirilip, bu kesimlerde farklı algılama düzenlemeleri içinde, fakat aynı insansal ve toplumsal değerlerin savunulmasını amaç edinmiş bir kitlesele eğitim çalışmasını yapmak, başlatmak da olanaksızdır.

4. Son olarak, başta ilerici kesimler olmak üzere, kitap okumaya, zengin bir edebiyat kültürü edinmeye, sanatın kitlelerin gerçekliklerini algılamalarına yardımcı olması açısından kitlelere ulaştırılmasına; sosyal bilimlerde toplumsal sorunların evrensel gelişmelerden yararlanarak ele alınmasına çalışılmalıdır.

Aydınlanmamış kitleler, bugünkü «aydınlanma'nın» yaratmak zorunda olduğunu dünyanın çeşitli ülkelerinden bilim adamlarının kabul ettiği, açık açık yazdığı sorunlar karşısında, kendi öz çıkarlarıyla çelişen yollara kaymak zorunda kalırlar. Unutmamalıdır ki, kitlelerde görülen bu tür sapmalar, bu yolların çığırkanlıklarının becerikliliklerinden çok, yaşamı anlamdırmayı, sanatta, eğlencede, bilimde ve teknikte kitlelerden uzak, kendi başlarına halledebileceklerini sanan insanların, «klanların» dar görüşlülüğünün, insana karşı saygısızlığının; kitlelerin yoksun kılındığı bir «aydınlanma» sayesinde gelebildikleri toplumsal konularında, toplumun gerçek aydınlanmasını sağlayabilmek için edilgin bir yığın olarak bir kenara bırakılması düşünülemeyecek olan çalışan ve yaratan sınıf ve katmanları yalnız bıraktıklarını görememelerinden oluşmaktadır.

Kendi durumlarına, düşünce yanlışlıklarına kurumsallaştırılmış birtakım haklılaştırmalarla, gitgide daha «kırılmaz», daha içinden çıkılmaz bir yapı kazandırmalarının sonucudur.

Bu sorunların bilincine varılmadıkça, geçen yüzyılların Batı toplumlarında, çağı için geçerli sayılabilecek bir «Aydınlanma»nın etkin aracı olabilecek okuryazarlıktaki gelişmelerin bile, gerçek bir aydınlanmayı çok uzun süre erteleyebilecek olan toplumsal, kültürel ve politik bir alaca karanlığın kurumsallaştırılmasına yarayabileceğini kavramak olanaksız kalacaktır.

Tüketim Toplumunun Öteki Yüzü Ya Da Turda

Bu kez Federal Almanya'yı, bir anlamda da kapitalist Avrupa'yı beyaz perdede inceleme durumunda kaldım. Passolini'nin «Sodom'un 120 Günü», faşizmin iğrençliğini anlatacak yerde, yapımcısının sapıklıklarının kurbanı olmuş. Buna karşın «Sonbaharda Almanya» çok daha gerçekçi. Acımasız baş patron Schleyer'in kaçırılışı ve öldürülüşü, bunun yanısıra Baader-Meinhof grubunun üç üyesinin Stuttgart'taki bir tutukevinde «intiharları», bireysel teröre, asıl devlet terörünün yol açtığı vurgulamaya yetmiyor. Ancak filmi güçlü kulan belgesel yanı olmuş. Sözü edilebilecek bir başka film, «Bu Ülkeyi Uzaktan Görüyorum», Şili'deki faşist darbeden sonra Federal Almanya Cumhuriyeti'ne kaçan Şili'li bir ailenin mücadelesini anlatıyor. Olağanüstü bir şey. Kendisini «Şili'yi seyredeceğim» diye hazırlayan seyirci, sinemayı terk ederken kapitalist Avrupa'yı gördüğünü anlıyor. Heinrich Böll'ün «Fotoğrafta Kadın da Var» romanından yapılan film ise —romanın kendisi kadar güçlü olmamakla birlikte, son otuz yılın hesabını çıkarmış. Bunların yanında asıl ilgimi çeken, B. Berlin'de gördüğüm «Turda» adlı film oldu. 50 dakikalık «Turda», kapitalist Avrupa'ya işçi göçü denen büyük olayın doğurduğu sorunlardan birinden kaynaklanıyor.

«Hayatımı kazanmak için bir kaç yıldan beri çocukların eğitimi ile ilgili işlerde çalışıyorum. İşçi göçünün kurbanı olmuş çocukların sorunlarını birlikte yaşadım. Halen çalıştığım çocuk evine gelenlerin yüzde 99'u Türk çocukları. Bunların hemen hepsi bir-iki yıldır okula gitmelerine karşın okuma-yazma bilmiyorlardı. Bu çocuklardan biri, hareketleri ve dış görünüşü ile özellikle ilgimi çekti. Onunla özel olarak ilgilendim. Diğer arkadaşların yardımı ile de bu çocuğa iki ay içinde okuma-yazma öğrettim. Yoksa çocuğu geri zekâlı çocukların okuluna göndereceklerdi. Film bu çocuğun, yani Turda'nın günlük yaşamını anlatıyor.»

Bunları söylüyor «Turda»nın yapımcısı Sema Poyraz. O da aslında yaşamlarını filme aldığı çocuklar gibi, burada çalışan bir işçi ailesinin kızı. Yalnız biraz «şanslı» sayılır, ortaokulu ve liseyi F. Almanya'da bitirmiş, yüksek öğrenimini de yine burada yapıyor. Sema 1950 yılında Zonguldak'ta doğmuş, 1961 yılında ailesi ile buraya gelmiş. Küçük yaşta beri Türkiye dışında

yetişmiş insanların kültürel yabancılaştırma karşısında her zaman edilgen kalmadıklarına değiniyor.

«Türkçe'yi konuşmakta bile zorluk çekiyordum. Bu sorunun üstesinden gelebilmek amacıyla Münih Üniversitesi'nin Türkoloji Bölümü'nde yüksek öğrenime başladım. Ancak bunun beni ileri götürmeyeceğinin kısa sürede anladım; bölüme giriciler egemen olmuştu. Çok ilgi duyduğum tiyatro ve sinema ile ilgili alanlarda öğrenim yapmağa karar verdim. Tiyatro oyuncusu cesaretim yoktu. Tiyatro tarihi öğrenimine başladım, yalnız tamamen kuramsal olan bu alanda uygulama olanağı bulamadım.»

Sema Poyraz bundan sonra 1973 yılında B. Berlin Film ve Televizyon Akademisi'nin giriş sınavlarını kazanır. İlk yaptığı film bir grup çalışması. 1974 de B. Berlin'de Homberg doküma fabrikasında, teknik yönden en gelişmiş makineleri kullandıkları halde zor koşullar altında çalışan işçiler, sendikamızın «aracılığı» olmadan greve giderler. Bunun üzerine işveren, içlerinde Türk-

lerin çoğunluğu oluşturduğu 27 işçiyi işten çıkarır. İşçilerin toplantılarına başta çevirmen olarak katılan Sema Poyraz, grevin nedenlerini, çalışma koşullarını ve işçilerin mücadele biçimlerini göstermek amacıyla olayı filme almaya karar verir.

«Siyasi açıdan grupta bazı anlaşmazlıklar oldu. Sonra ben çekilmiş filmi yeniden gözden geçirdim. Grev olayının üstünden bir buçuk yıl geçmişti, işçilerin filmin gösterilmesini istiyorlardı. İşçilerden bazıları bizlerle yeniden çalıştı ve böylece filmi tamamladık. İşvereni, sarı sendikaları ve iş mahkemelerini eleştiren film, bugün bazı sendika eğitim seminerlerinde ve toplantılarda gösteriliyor.»

Bir de «Küçük Kara Balık» var. «Yine çocuklarla yaptığım çalışmalar önemli rol oynadı. Ancak «Küçük Kara Balık» yalnız çocuklar için yazılmış bir masal değil. Biz öyle bir biçim bulmak zorundaydık ki, film çocuklar tarafından da tam olarak anlaşılabilir. Yoksa filmin «bir devrimciye öğütler» ola-

görüşme

rak kalma durumu olacaktı. Parasal olanaklarımızın çok kısıtlı olması, bize teknik açıdan büyük zorluklar çıkardı. Denizde yaşayan varlıkları, özellikle balıkları nasıl filme alabilirdik? Uzun tartışmalardan sonra ve Prag'taki Kara Tiyatro'dan da esinlenerek bir sonuca vardık. Balık vücutları yaptık, bunları insanlarla birleştirdik. İnsanın boyundan aşağı kısmını siyah gitirdik ve çekimi siyah fonda yaparak onu kaybettirdik. Bu durumuyla fil için çok ilgi çektik. Çalışmalarda en yakın yardımcımlar Yunanlı bir arkadaşta. Film, Batı Alman Radyosu (WDR) tarafından «fazla sol» bulunarak geri çevrildi.»

Sema Poyraz'ın son filmi 8 yaşındaki Turda'nın günlük yaşamını ve yiyor. Yabancı işçi çocukları için «normal» olan bu yaşam aslında günümüz kavrayışında «insanlık dışı»dır. Anne-baba işe gitmek üzere sabaha karşı evden çıkıyor, Turda ve küçük kız kardeşe evde bakan, onları doyuran, giydiren ağabeyleri. Anne ve babanın denetiminden yoksun, toplumun dışladığı binlerce çocuktan biri Turda. Çocuklarına yardım edemeyecek durumda olan anne ve babanın tek güvendikleri öğretmenler. Ancak ne Alman öğretmenleri ilgileniyor yabancı çocuklarla, ne de Türkiye'deki sorunlar işi ciddiye alıyor. Film başında belgesel olarak düşünülmesine karşın, çekim sırasında ortaya çıkan bazı zorluklar bunun tam olarak gerçekleşmesini önüyor. Örneğin, Turda'nın babası annesiyle çekim yapılmasına izin vermiyor. Yine baba, evin ve evdeki eşyaların eski olması nedeniyle kendi evlerinde çekim yapılmasını istemiyor.

«Turda'nın annesinin bana anlattıklarını filme almayı çok isterdim. Ancak sorunun bir de öteki yanı var. Turda'nın ailesini ve o çevreyi çok iyi tanıyorum. Ailenin özel yaşamının bu yanlarını filme almak onları zor duruma düşürebilirdi. Bunu istemedim.»

Film, Turda'nın her gününden birini anlatmasına karşın durağan değil. Bazı önemli olaylar vurgulan-

mış. Çocukların saldırganlıkları filmin birçok sahnesinde göze batıyor. Kendisini baskı altında hissedenden Turda'nın okuldan kaçışı, Türk çocuklarının kendi aralarında oynadıkları oyunlar ve nihayet uzun uzun gösterilen orman sahneleri.

«Turda, Sivas'ın bir köyünden, Bana hep Sivas'ten söz etmiş, dedesini, dayısını anlatmış, onlarla birlikte ava çıktıklarını, ormanda çalı-çırpı topladıklarını söylemişti. B. Berlin'de okuldan kaçan çocuk, 1,5-2 saat yaya yürüyüp ormanı andıran parklara gider, oralarda oynar. Filmde görülen orman sahnelerinde Turda'nın tavırları tamamen kendiliğinden. Oralarda kendi istediği gibi hareket etti, biz de filme aldık. Turda'nın kendisini tehlikede hissettiği gibi bir hali vardı.

Çocukların saldırganlığına ne demeli? Oyunları birbirleriyle itişip

kakışmaktan, birbirlerine «karate» uygulamaktan oluşuyor. Kentin geniş bulvarlarında yaptıkları benzeri hareketler belki doğal karşılanabilir. Kentte kendilerini baskı altında hissediyorlar, kentte Almanlar da var. Ama aynı tip oyunlar ormanda da sürüyor. Ormanda kendilerinden başka kimse yok. Hepsi Türk çocukları.

«Ben gençlik merkezlerinde de görev aldım. 15-20 yaşları arasındaki Türk çocuklarının bir bölümü uyuşturucu maddeler alıyorlar. Bunların lokale girişlerini çok iyi anımsıyorum. Kendilerinden geçmiş bir durumda, bilinen hareketleri yaparak, camları kırarak içeri girerlerdi. «Karate» onların dünyalarıydı, her şeyleriydi. Bunu, sadece kendilerine insan gözüyle bakmayan, onları sürekli iten topluma bir tepki olarak görmemek gerekir. Geldikleri toplu-

Turda ve arkadaşları

görüşme

mun, yani yurdumuzdaki insan yetiştirme düzenini de göz önünde tutmak zorundayız. Geri kalmış ve her yanıla dışarıya bağımlı bir toplumun koşullarında yetişen insanlar, B. Almanya'da yaşamalarının doğurduğu sorunlarla karşılaşınca, içinde buldukları toplumun onlara sağladığı olanakları (!) kullanarak eksikliklerini gidermeğe çalışıyorlar.»

«Karate»nin dışında Turda ve arkadaşlarının oyunları «kovboyculuk», «askercilik», «güreş», «boks»... vb. den oluşuyor. Filmin bir sahnesinde çocuklar asker oluyor, içlerinde en iri olanı komutan. Diğer küçükler onun sözünden dışarı çıkmıyor, çıkanlar tokat yiyor. Çocuklar senki düşünmek yerine inanmağa hazırlanmış.

«MC hükümetleri zamanında gönderilmiş sağcı ve faşist öğretmenlerin büyük bir bölümü B. Berlin'de hala görev başında. Türk sınıflarına giden çocuklar marşlar ve uydurma kahramanlık öyküleriyle bize gelmeğe başladılar. Biz filme güreş sahnesine de yer verdik. Bunu çocuklarla olduğumuz zaman özellikle yapıyoruz. Çocukların içindeki saldırganlığı hiç olmazsa belli kurallar içinde boşaltmağa çalışıyoruz. Bugünkü eğitim sistemimizde çocuklara düşünmemek, bunun yerine daha çok inanmak öğretiliyor. Halbuki tartışma olanağı verilince, Turda bile -filmde görüldüğü gibi- çok doğru yanıtlar veriyor.»

Sema Poyraz'ın yine Yunanlı arkadaşının yardımıyla yaptığı «Turda» filmi Berlin Film Festivali'nde

gösterilmek üzere seçilmiş. Ancak film Türkçe olduğundan ve alt yazıları da zamanında bitmediğinden, filmin yaptığı yankıyı tam olarak değerlendirmek şimdilik olanaklı değil. Yalnız şu var: «Turda» Birleşik Amerika'daki bir toplantıda gösterilmiş ve çok beğenilmiş. Sema Poyraz gelecekteki çalışmalarının daha da verimli olacağı kâsında.

«Biraz başarı bile gelecekteki çalışmalarını iyi yönde etkileyebiliyor. Kadının toplumsal kavgaya atılması sorunu çok önemli. Bu mücadeleye katkıda bulunacak çalışmalar yapacağım.»

1979 yılı UNESCO tarafından «Çocuk Yılı» olarak belirlendi. F. Almanya'daki sahipsiz Turda'lara müddeler olsun!

Çelişkideyim Tüm Süremler

Oğuzhan Akay

Bir genç kızın gözleri duruyor orda
Çoğaltıyor kendini toprak
Çoğaltıyor kendini gökyüzü
Bu gördüğüm hep aynı yüzler
Hep aynı dudaklar akşam olunca
Yorgunluğum yayılıyor bacaklarıma

Bir büyük kalabalık akıp gidiyor içimden
Anlaşılmaz sesler ya da mırıltılar
Öylecene hareketsiz o — kalabalık yürüyor
Gelmiş geçmiş tüm yağmurlarını topluyor geceler
Gözlerimden uykusuzluklar sabaha
Bir genç kızın gözleri duruyor orda

Derin bir sessizlik büyüyor saksılarımızda
Sarmaşıklar sessizliklerini sarmalıyor duvarlara
Gölgeler bir azalıp iki çoğalıyor
İki azalıp dört çoğalıyor
Bir genç kızın gözleri duruyor orda
Yorgunluğum yayılıyor bacaklarına

Ali İhsan Mihçî'nin Bir Öyküsü

Türkülü Gece

Mahmudo'yu düşünüyor.

Gece yarısına yürüyor zaman.

Karakolun radyosunda bir türkü:

Kar yağar kadir Allah/Bu sevda nedir Allah...

Mahmudo'yu düşünüyor.

Türküden koparcasına kalktı kaçıya çıktı, taş basamaklara yürüdü.

Kar yağıyor.

Mahmudo'yu düşünüyor.

Mahmudo'yu düşünmek, acının sürek avına tutulmakla birdir.

Sarsıldı bekçi Cuma. Hafiften kırçılmış bryıklarını iki yana sivazladı. Cadde yukarı yürüdü ağır ağır.

Mahmudo'yu dün gece vurdular. Bu saatlerde. Devriyede. Hayda diyesi kurşunlar, üstüne uçasicası. Kim vurdu? Niye vurdu? Mahmudo'nun gecekondusunun oralarda kalın belli, ağır kalçalı, şalvarlı kadınlar akıl yürütür. «Ya hırsız, ya ayaş işidir bacım...» Sabahın ilk haberlerinde radyo, «kimliği saptanamayan kişilerce vurularak öldürüldü.» dedikten sonra türkülere geçti. Hem de ne? Kar yağar kadir Allah/ Bu sevda nedir Allah...

Aklı türküye yöneldi Cuma'nın. Ama Mahmudo içinde, aha tam şurasında. Türkü gibi. Ekipler silâh seslerine yettiklerinde Mahmudo bir duvar dibinde kıvrılmış yatarmış. Duvara bakarmış. Duvar sıvama yazı. Kara kara, kırmızı kırmızı, yeşil yeşil bir dolu yazı. Mahmudo, kıt

okumuşluğunu denemek ister gibi bakarmış yazılara. Ne anlarsın Cuma? Cuma'nın bildiği o ki, Mahmudo vurulmuştur. Gecekondulu avratları bilemez, radyocular bilemez, Cuma bilir, niye vurulmuştur. Cuma'nın bir bildiği var ki, tümünden doğrudur.

«Bilirim ya...» gibisinden başını salladı.

Mahmudo bir gün önce anlatmıştı. Demişti ki:

«Bizim oğlan başıma iş açacak kardaş, haberin olsun.»

Bizim oğlan dediği, lisede okuyan oğluydu. Şıvgın mı şıvgın bir delikanlı. Gecekondulu başı yelli kızlara kadıllaklı prensleri aratmaz mı aratmaz. Durup durup övmüşlerdi oğlanı. Sözü birbirine düşürmeksin...

«Velâkin.» demişti Mahmuda. «Bir huyu var ki, kötü. Daldan budaktan esirgemez kendini.»

Hey gözünü sevdiğimin gençliği! Gençlik ki, dağ bayır sevda türkü-südür.

«Gözlerinden öperim men onun!» diye coşmuştu Cuma. «Nomusunu korusun ha, hanlısına kinlisine göz açtırmasın aman ha!»

Mahmudo, düşünceli düşünceli eğimişti başını.

«Demem o değil kardaş. Seninkisi bizim Doğu'nun yiğitliği. Bu ise başka. Konuştukları, yaptıkları diken olup da batıyor kimilerine. Bazı günler okuldan bozukça gelir de sormazdım. Yazılar yazar, şiirler okur, derneklere gider gelir de aldırma-dım. Meğer iş bir başkaymış. Dün geceye değin bilmezdim, öyle serin

serin dururdum. Şimdiyse yüreğimde bir ateş karılır ki sorma kardaş.»

«Neler dersin Mahmudo?»

«Yanarım ki tütünüm görünmez kardaş. Oğlanın canına uzanırlar diye korkarım, bastığım yer yakar beni. Bak dinle... Dün gece yarısı kapı çalındı. Bir sana anlatıyorum, aman aramızda kalsın. Devriyeden yeni çıkmıştım. Uyanıktım daha. Varıp açtım. Üç bile adam... Üçü de yan bakışlı, çam yarması... Öyle dikilirler kapıda. Ben de bakarım yüzlerine. Biri kıpırdandı sonra. Burası Halis'in evi mi diye homurdandı. He ya, Halis'in evi. Halis ki benim oğlumdur. N'olmuş? Kuşkuyla baktım. N'olacak, ona geldik dedi biri. Arkadaşı mısınız? Yok! E, ne istersiniz? Ayağımı denk alsın, sesini kes-sin, okula da gelsesin. Bre durun hele, siz kim oluyorsunuz? Koyup gittiler kardaş. Yüreğimi ateşe verip gittiler.»

«Kim ola bunlar? Ne isterler?»

«Vallah bilmem. Sabah olunca Halis'e böyle böyle dedim, anlattım olup biteni. Omuz silkti. Aman oğlum yapma, etme, ayağımı denk al, falan, ihh... Kime haber anlatırsın? Korkma... Üzülme... Bir de oturup ders vermey başladı şu yaştan sonra. Dur hele neler dedi... Emper-yalizm... Fa-şizm... Sonra... Aş ekmek falan... Bütün bunlarmış o adamları gece yarısı kapımıza getiren. Ne deyim, Tanrı sonunu iyi getire...»

Durdu Cuma. Yürek başında Mahmudo'yla... Oysa şafaktan bu yana Mahmudo yoktur. Cuma haberi alan

da kendini yitirmiştir. Vurmuştur bayır yukarı, varmıştır bir gecekonduya. Nasıl vardı, bilememiştir. Say ki, Cuma da ölmüştür. Şafak gecekonduların üstünden ağmaktadır. Şafağın ince soğuşuna şivan yürüyordur. Mahmudo'nun avradı sığmaz olmuştur eve barka. Liseli oğlan kaskatı dineliyordu. «Onlar yaşamın düşmanıdır...» diye söyleniyordur karşılara baka baka. Şivan- dır. Zordur. Gecenin bir yerinde hayda diyen kurşun gibidir. Zordur.

Dallarından kar elenen çınarları

duldalayarak yürüdü Cuma. Arada vızzt geçen, içindekiler gibi esrik taksilerden başka ne bir şey, ne bir kimse... «Liseliyi önce bir iyi yıkmak için vurdular seni kardaş. Bir kara yasta koyalar ki...» Görkemli vitrinler boyunca ilerledi. Vitrinlerden altın parıltısı düşüyor kaldırıma. Gözleri vitrinlere takılıyor Cuma'nın. Aha yine Mahmudo...

Bu işi Sevememişti rahmetli.

«Amma ki adımız bekçi, bekleyeceğik işte, beklemek bize ekmektir.» derdi. Sonra gülererek eklerdi.

«Aklımı karıştıran şu bizim oğlan... Diyor ki, altıncıyı da, hırsız da birileri yaratmış; sonra da tavşana kaç demişler, tazıya tut... E Cuma kardaş, sen ne diyon bu işe?»

Ne deyim Mahmudo? Birşeye aklımın ereceği kalmamıştır. Varlığı kim, nerden bulur, bilir miyim? Gökten yağıyorsa, demek kısmetimiz kesiktir. Yerden bitiyorsa, demek cırnağımız kördür. Yok başka birşeyse, aklım çıksın bilemiyom. Amma ki bildiğim birşey var, bildik gör- dükü insanların tekмили iflahsızdır.

Tutuklu Kırmızı Karanfil

Veysel Çolak

Adım,
Kırmızı Karanfil'dir benim.
Bildiğiniz gibi,
Çiçeklerden biriyim.
Rengimi sorarsanız, kırmızı.
Adımdan belli değil mi?
İnsanlar sevdaludur bana.
Güzelliğim konuşulur her yerde.
Yakasına takanların
Sayısı belli değil.
Bütün bunları bir bir,
Size anlatmam belki gereksiz,
Çünkü siz'de bana tutkun birisiniz.
İyi bilirsiniz beni sanırım.

Dört bir yanda insanlar vuruluyordu.
Onlardan yana olanlar,
Kırmızı bir karanfile benzetiyordu
İnsanların aldıkları yaraları...

Alacalı, bulacalı kelebek tanığımdır.
Arılar, kuşlar. Daha daha çocuklar...
Bu olanlardan duyduğum acıyı,
Onlara anlattım bir ilk yaz günü.
Onlar bilir.

Baktık olmuyor,
Önce rengimiz solgunlaştı.
Rengimizin güzelliğini vermedik
Kötülük eden insanlara.

Buna dikkat eden olmadı.
Bazıları, biraz daha fazla
Su döktü kökümüze.
Ancak bu kadar

Baktık acımızı anlamadılar.
Kalktık güzel güzel kokmadık
İnsanlar için.
Bence kimse farkında değil işin.
İş buraya varınca,
Durduk düşündük.
Sonraki bir gün,
Bütün karanfiller bir araya gelerek,
Bir örgüt kurduk.
Silahlandık en güzel silahlarla.
İyi insanların yanında,
Yerimizi aldık.
Siper olduk onlara.
Savaş biraz daha kızıştı,
Bu savaş bizim oldu biraz daha...
Kelebekler de katıldı bize.
Diğer çiçekler, kuşlar, arılar
Derken çocuklar da öyle...

Bu kurtuluş savaşında,
Ben tutuklandım.
Ama her şey bitmiş sayılmaz.
Arkadaşlar savaşıyor,
Umutluyuz,
Kazanacağız çünkü.

Suçlu olduğumu söylüyorsunuz.
Ne bileyim.
Belki de asacaksınız beni.
Değişen hiç bir şey olmayacak ama.

Siz şunu bilin yeter;
— Ben haklı olduğum inancındayım.
Arkadaşlarım da öyle.
Biliyorum size göre suçluyum,
Ama, size göre...

Tekmili!.. İflahsız adam dersen, türkü denildi mi geberir Mahmudo. Türkü denildi mi bir hoş olurum he vallah. Tuzu kuru adam türkü çağır-maz, ben çağırırım. Amma ki şu günlerde elim radyolara varmaz olmuştur. Radyonun kulağını kıvrattır-ken, sanırsın Erzincan ovası olmuş da sallanır yüreğim. Ölümüne dayanamıyorum gayrı. «Bir genç daha» denildi mi, şivan yürüyor her yanıma. Bir de düşünüyom, kan davası desem değil, ar davası desem değil, peki ya nedir? Bunda bir iş var Mahmudo, var ya, çetindir, aklım çık-sın sökemyom. Gene de türkü söylüyom ha kardaş, gene de söylüyom. Kar yağar kadir Allah/Bu sevda nedir Allah...

Vitrinler uzayıp gidiyor. Hiç bitmeyecekmiş gibi... Tıka basa sarı altın... Vitrinlere bakan göz kamaşır.

Cuma, Mahmudo'yla konuşuyor sanki. Elini onun omuzuna koyuyor da :

«Senin liseli iyi oğlandır, sıvgın yiğittir. Dikkat edesin ki, başına bir iş gelmeye.» diyor.

Mahmudo'nun ölümüyle liselinin dediklerini altın parıltısına bağlamaya çalıştı, olmadı. Birşeyi birşeye uylayamıyor. Vaz geçti düşünmekten. Hafiften bir ıslık tutturdı. Kar yağar kadir Allah/Bu sevda nedir Allah... Bir de yüreğini yokladı ki, tümünden yaşamaya kesmiştir.

«Hey gidinin kocamış gönlü hey!.. Hey yaşamak, bok yaşamak!..» dedi ıslığı kesip. Sonra yine başladı. Cuma'ya öyle geldi ki, cadde kar sesinden türkü örmektedir.

Bir elektrik direği kesti yolunu. Diğer dibinde bir top ışık... Durdu Cuma. Direğe omuzunu dayadı.

Türküler de mi beni kandırıyor ne? Bu sevda nedir Allah/Bu sevda nedir Allah... Sevdanın içine bellemişler he mi Mahmudo kardaş? Yalanım var mı? Besbeli şu bizim tür-

küler de vurulmuştur. Yaralıdır. Can çabasıdadır.

Olmaz olası yüreğim, tor taylar gibi depreşir daha. Yeter gayrı derim laşmıştı. Dişlerini sıktı. Sağı solu kolladı bir. Korku basıp gelir. «Amma ki benim Halis gibi oğlum yok. Bir İsmet... O da şuncacık, hastalık-lı...» diye geçirdi. Yine de savuşturamadı ürpertiye. Göğsünü şişirip indirdi, gürültüyle öksürdü. Caddeyi dikine kesen dar, karanlık sokakları geçti. Bir sokakla caddenin kesiştiği köşede durdu. durdu. Gölgesi biçimsizce yığıldı önüne. Tam da «Kanaat Ticarethanesi»nin önündeydi. Pano-ya baktı. «Hoşt! Kimi kandırıyor-sun?» diye gülümsedi. Vitrin oyuncuklarla doluydu. Oğlu İsmet'in belermiş gözleri gelip konu vitrine. İsmet'in gözlerini kendi gözlerinde buluverdi Cuma. Çenesini, vitrinin üst köşesindeki yaldızlı tabancaya de dinlemez. Benimkisi arsızlık mı ne? Yok kardaş yok! Bak ki tehey karşılarda senin avrat da türküyü durmuştur.

Yeniden yürümeye başladı. Ken-penlerin kilitlerine baka baka...

Birden eli böğrünü buldu. Önce palaska, ardından buz gibi kılıf... Tabancanın kabzasına sımşık yapıştı. Mahmudo'nun vurulduğu yere yakuzattı. «Oğlanın istediği şundan...» diye geçirdi. Korkusu dinmişti az biraz. Çenesi hâlâ yaldızlı tabanca-daydı. Etiketini okudu : Doksan beş lira elli kuruş...» Ulan İsmet, hiç mi kanaat yok sende?» Dudaklarını büzdü. Bıyıkları alt dudakına dek indi. Sağ elinin işaret ve orta parmak-ları arasına kıştırdığı baş parmağı-moynattı gülerak :

«Aldın mı bunu?» dedi. Sanki İsmet'le konuşuyordu.

«İtin dölü!.. Birşey iste ki isteğe benzesin. Aldın mı bunu?»

İsmet bir türlü gitmiyordu gö-zünden.

Oğlanın gözlerinde aklar çoğalıyor güngünü. Yüzü kandil gibi geçiyor. Devlet kesesinden doktora götürmek de kâr etmedi. Bol gıda alırsa

atlatır, diyor doktor. Bol gıdanın nasıl alınacağını ne Cuma soruyor, ne doktor söylüyor.

Yüreği kabardı geldi. Türkü kabardı geldi. Yuttu türküyü. Türkü şivan oldu, dönendi yüreğinde. Duydu Cuma. İnce hastalıktan... Hep ince hastalıktan... Babam... Kardaşım... İlk çocuğum... Şimdi de İsmet... Bu ince hastalık da türkü gibi, şivan gibi, bırakmıyor peşimizi. Kardaş oldu bizimle. Bu iş nasıl iş-tir Mahmudo? Senin liseli bilir he? Sorsam söyler he? Dağılıyordu Cuma. Topladı knedini. Eğildi, dükkanın kilidini buldu. Soğuktan kilit. Elini kapıvermişti. Bırakmıyordu. İsmet, belermiş gözlerini istekle kilide vermişti sanki. Silkindi Cuma.

«Tövbe tövbe... Kör şeytan kör gözüne...» diye doğruldu çarçabuk.

Gölgesini Mahmudo'nun vurulduğu yere taşıdı. Duvarın dibinde durdu. Yazılar baktı. Birbirine geçmiş, okunmaz olmuştu yazılar. Sonu silinmiş bir sözcüğe takıldı Cuma, güç-lükle söktü :

«Yıkıls... Yıkılsın olacak herhalde.»

İlk kez güçlü bir istekle dudakla-rına verdi sözcüğü:

«Yı-kıl-sın...»

Mahmudo'yu vuranlar mı silmişti sonunu? Daha çok zorlamadı aklını. Ama anladı ki, şivan da, türkü de, ölüm de, yaşam da bu yazılardadır. Liseliye sormalıdır. Mahmudo'nun vurulduğu gecenin sabahında kaskatı dinelirken gözlerini uzaklara, uzaklardaki soğuk, yabancı beton yığınlarına dikerek ne demişti oğlan? «Onlar yaşamın düşmanıdır...» Onlar? Anlamamıştı Cuma. Bakarsın bu kez anlar. Soracaktır.

Gönlünün bir yerine yerleştirdiği o yalnızlı tabanca ateş almış da içi barut yangınına durmuş gibi sarsıla sarsıla uzaklaştı.

Duvardaki yazılarda İsmet oğlanın gözleri kaldı.

kendileri

Hak

Bir temmuz sabahı alımda
Anamın çatlak dudağı gezinmiş
Saçuma başak kokusu
Tenime buğday lezzeti sinmiş
Ben tarlada doğmuşum
Toprağa düşmüş ilk gözyaşım
Südüüm kadar ak olmalı bahtım
Değil mi ana

Başaran Yaşam Öyküsü

Karanlık bakışlı, azgın yüzlü üç kişiydiler: Yazı makinasının başındaki Sami Akyol, yanında dikilen uzun boylusu Lütfi Eriş, sıkıntılı sıkıntılı ortada dolaşanı Osman Bener'di.

Gezici öğretmendim Edremit'te. Akşam yemeğinden sonra kasabanın okuluna çağırılmışlardı beni. Ne de olsa küçük yer, ta Ankara'lardan bakanlık müfettişlerinin gelmesi... Hem de kısa bir süre önce geçirdiğim Güre aranmasının ardından... Fısıltısı her yanı tutmuştu bile...

Tonguç hakkında bir soruşturma açtırmıştı Tevfik İleri, Enstitüler için söylenenlerin ibini dibini araştıracaktı. Görevli komisyon, tüm Türkiye'yi dolaşıyordu. Hasanoğlan'da en çok adı geçenlerden olduğum için, ön sıradaydım. İvediydi işleri, sabahı bekliyeceklerdi. Gece sorguya çekilecektim. bu yüzden.

Kaçıncıydı bu? 1946'da Meclis Başkanı Karabekir, Şemsettin Günaltay, Feridun Fikri çok daha önemlisini, gizlisini yapmamış, öğrenci temsilcisi olarak beni de sıkıştırmamışlar mıydı? Ayağı yanmış it gibi, az mı koşmuştu o gün «solcu listesi» veren muhbirciklerimiz. O günden bugüne C.H.P. devrildi, büyük gürrültülerle D.P. geldi başa. Saldırıla düzeltile kuşa benzetildi Enstitüler. Bizleri toptan askere alarak, pişmiş tavuğun başına gelmiyenleri başımıza getirerek, uzaklaştırdılar oralardan. Tonguç Genel Müdürlükten ayrılalı yedi yılı geçiyor. Tüm cezaevleri boşaltıldı genel aflu. Bir suçumuz yoktu ya, yedi yıl önce adam öldürmüş bile olsaydık...

Hâlâ ne istiyordu bu bakanlık, daha ne soracaktı bu adamlar?

Kimliğim saptanmağa başlandı:

«Adın, soyadın?»

«Mehmet Başaran. Arkadaşlarım «Başaran» der sadece, yazılarımı da öyle imzalarım.»

«Babanın adı?»

«Süleyman. Molla Eminoğlu Süleyman. Anamın adı Zeynep.»

«Doğum yerin ve yılı?»

«Lüleburgaz'ın Ceylanköy'ü. Ama doğduğum yıl, ay belli değil. Üçü ölü, sekiz kardaşmışız. Belleyememiş anam. 1926 yazılı nüfusumda.»

«Babanın doğum yeri?»

«O da Ceylanköy'de doğmuş. Az topraklı bir çiftçi»
Yanda dikilen Lütfü Eriş söze karıştı:
«Ya deden, dedenin doğum yeri neresi?»
«Izladı. Doksan üç göçmeni yani.»

«Gördünüz mü? Kökü dışarda! Dedesi Bulgaristan'dan gelmiş. Hem Izladı değil, Izladitsa'dır onun ash. Sofya yakınlarında bir kasaba.»

Bi tuhaf olmuştum. Dedem, Hacı Mehmet oğlu Molla Emin'in Plevne bozgununda göç etmesi, gelip

kendileri

Istiranca eteklerinde tutunmağa çalışmaları suç sayılıyordu galiba.. Ne demekti «Kökü dışarda?»

«Şey dedim. tümü göçmendir Trakya halkının. Atatürk de Selanik'ten gelmemiş miydi? Tarihimizi düşünürsek, sizlerin kökü nerelerde oluyor acaba?»

Bir dönemin kafasıydı bu. İşine gelmeyen kişiyi, düşünceyi «kökü dışarda» sayıyordu...

Evet, Tefvik İleri Müfettişlerince «kökü dışardayım.»

Kurumuş kar rengi topraklardan
Rumelinden gelmiş dedem
Küçük bir köymüş Kolanlar
Gül ve buğday yetiştirmiş
Ne padişah ne kral bilirmiş halkı
Dedem Rumelinden gelmiş
Gecede mola veren göçmen arabalarıyle
Sesi Tunaymış biraz anasının
Babasının yüzü balkan dağları
Geride kalmış güller buğdaylar ve Kolanlar

(GÖK EKİN - Trakyalı Orpheus - tan)

Rumeli gibi yanıkta ananın sesi. Babası İskender Hüseyin de İzladı'lı. Küçükken yitirmiş anacığını. Abı doğumda ölmüş. Agası asker olmuş. Yapayalnız kalmış öyle. Sonra analıklar... Neler çekmiş neler. «Bir otlar bitmedi bu başta» derdi (Ben bu yazıyı yazarken yitirdim onu, şimdi otlar da bitecek) Türküler acılarla büyümüş. Babamın Bedir'e çalışmağa gittiği yıllarda Balkan bozgununu, Seferberliği, Yunan işgalini anlatırdı bize. «Bozgun» dendi mi, mavi gözleri bulanır, yüzünün rengi uçar, şırr! ederdi gözlerinden yaşlar.. İki ağlar bir söyler, türküyü türkülerde. Ne de çok türkü bilirdi anacığım:

Dayler dayler viran dayler

Ah yüzüm güler kalbim aylar

Babamın da destan gibiydi yaşamı. Okuyabilmek için tarladan İstanbul'a kaçmış çocukluğunda. Yayan yapıldak ha şuracık, de buracık Üsküdar'a varmış. Kim dayanak olur köy çocuğuna? Tutunamamış. Ama çok şeyler dank etmiş kafasına. Nice okumuştan sağlam düşünürdü. Balkan bozgunu.. Ardından Seferberlik.. Top çavuşuymuş İstanbul talimhanında. Mangasındaki Malkara'lı Salih'i döven Alamancı binbaşıyla kapışmış. Suriye cephesine sürülmüş. Koleraya yakalanmış orada, öldü sanıp bodruma atmışlar. Bir Alman hemşirenin ilgisiyle nasılsa kurtulmuş. Havadeğişimine gönderilmiş. İzni bitince Jandarmaya aktarılmış. Seferberliğin, ortalarda hükümetin kalmadığı son yıllarında Lüleburgaz'da, Malkara'da karakol komutanlığı etmiş. Çok adam kurtarmış çetelerden, çok ölümlerden kurtulmuş. Bugün bile:

«İstese yarım Burgaz'ı zaptedebilirdi baban der» Çavdar İskender. Aç harmanları döverek, el kapılarında dülgerlik, ırgatlık ederek iki elle yaşamazdı.

Ama istemedi. Sırtının teri kurumadan girdi toprağa.»

«Kolay mı be kızancığım derdi anam, kaç kez küllü üzerine kuruldu bu ev. Gün mü görmüştür Rumeli insanı. Savaşlar, bozgunlar, fakirlik... Beş kızan yetiştirip ortaya çıkardık, ama herbirimizin derdi ayrı kocattı bizi. Bir yanımız hep kanar.. Sabırtaşlarını çatlatır Rumeli insanının çilesi...»

Ben bu acıyı işledim GÖK EKİN'deki Trakyalı Orpheus şiirinde.. Rumelinin kanayan yanını.. Toprağına, yaşama tutkun bir Orpheus'tu bana göre Rumeli insanı, yüreğinden oyulmuş çalgısı... Ve bir Eurdike kadar güzeldir Rumeli. Ama ah baştaki köpekler! savaşlar, bozgunlar... Ah, çatal dilli savaş yılları.. Orpheus söylencesiyle özdeşlik kurarak, yüreklerden tüten, kansız kinsiz, barış içinde, sınımsız, kardeşçe, insanca yaşama özlemini dile getirmeğe çalıştım.

Cumhuriyet Devrinde Türk Şiiri'nde o uzun şiirin bir bölümüne eğilmiş Prof. Kaplan. *Tozudur Gider Bir At'ı* çözümlüyor kendince. Şiirin tümünü görmediği için, havada kalıyor sözleri. Nazım'ın da, Yahya Kemal'in de göçmen olduklarını belirttiikten sonra «Kalbinde akıncı cedlerinin ihtirasını» duyan bu büyük göçmen şair, anavatanda kaybettiklerini yeniden bulur. Kökünü bu topraklara, Üsküb'ü, Bursa'ya bağlar. Başaran'ın gözü yaşlı anası hatıraların atını Lofça'ya çevirir, ama terkisinde ne olduğu belli değildir. Türkiye'de doğan oğlu da anasının «yaşantı»larına bir mana katmaz. Bu belki de ananın ve oğulun köylü oluşlarıyla ilgilidir. Tarih ve medeniyetin manası Yahya Kemal'in şiirlerinde görüldüğü üzere büyük şehirlerde hissedilir» yargısına varıyor.

Bir çeşit Tefvik İleri Müfettişlerinin bakışı bu da. Kansız kinsiz, barış içinde, kardeşçe, insanca yaşama özlemini, yaşamın anlamı saymıyor bay Kaplan. İlgincidir, tabandan geldiğimizden hep «tehlikeli», ezilmesi gereken kişilerdek egemenlerce, adamlarını eksik etmediler aramızdan hiç... Kentsoylu okumuş takımının çoğu da «köylü oluşumuza», «köyü», «köy insanını» yazışımıza taktı Kaplan gibi...

Soruyordu Tefvik İleri Müfettişleri:

«Hasanoğlan'da sağ sol diye iki grup varmış, sen hangi yandansın?»

«Tonguç, seçim öncesinde sizi bir duvar dibinde toplayıp «komünist olun, ne olursanız olun...» gibilerden bir konuşma yaptı mı?»

«Sabahattin Ali sık sık Hasanoğlan'a gelir miydi?»

«Beşikdüzü'nde Nazım'dan şiir okudun mu?»

«Köy Enstitüleri Dergisi'ni kim çıkarıyordu, yazarlar nasıl seçiliyordu, derginin asıl amacı neydi?»

«Sabahattin Eyüboğlu hangi yazarları, ozanları tanıtıyordu size?»

Başaranı Vedat Günyol'la

«....»

Köy çocuklarının yığın halinde devrimci eğitimden geçmeleri, çağdaş düşünceye, sanata açılmaları, yazmağa, söylemeğe başlamaları sindirilemiyordu bir türlü. Aradan yıllar da geçse, kıvranıyorlardı işte. Tonguç'un, Eyüboğlu'nun tırnağına su dökemiyecek adamlar, yargılamağa kalkışıyorlardı onları!.. Tonguç, Eyüboğlu bu toprağı, bu halkı sevmiyordu da, şunlar, şunların efendileri!.. Vay gidi kahpe dünya pıtraklı memleket!..

Dergideki Yağmur Beklenen Toprak şiirimi gözüme sokuyor adam:

«Netsek tanrıya kar etmiyor söz» ne demek?
Yanıtlamağa kalmadan, ekliyor kısa boylusu:
«Canım, açık değil mi? Tanrıya inanmıyor adam..»

«Ya bu Aç Harmanı? Yabayı alıp memura benzettiği kişinin üzerine niye yürüyor baban? Halkı devlete karşı isyana teşvik yok mu bunda? Yazacak konu mu kalmadı da...»

Hoppalaaa!... Tuzukurular nerden bilsinler köylünün halini? Aç kalmamışlar, arpa ekmeği yememişler ki hiç. Kendi yetiştirdikleri ürünü çalmak zorunda

kalmanın, ofis memuruna yakalanmadan harman dömeğe çalışmanın ne demek olduğundan haberleri yoktu. Tam tınaz savururken üzerlerine gelen efendi giysiliye (oğulları bile olsa) duyulan öfkeyi anlayabilirler miydi? Bunlar Kaplan'ın «Tarih ve medeniyetin manasını» hisseden şehirlilerden değildi anlaşılan.

«Dangalaklar!» diyorum içimden, Padişahlığım, Cumhuriyetin sadece jandarması, tahsildarıyla girdiği yerdeniz biz. Altı yüz yıldır tepelerinde tuz dövülen, enselerinde boza pişirilen halkın çocuklarıyız. Adı ağzımıza yakışmayan Tonguç, toprağımıza insanımıza derinlemesine sahip çıktı, bir halk kirizmasına girişti Enstitülerle.. Efendilerinizin öldürttüğü Sabahattin Ali de, pırlıl pırlıl bir aydın, bir güçlü yazardı. Ta Enstitünün ikinci sınıfındayken okumuştum Yusuf'unu, Kağnı'sı, Değirmen Dağlar ve Rüzgar'ı, Yeni Dünya'sı öyle yakın, öyle sıcak gelmişti ki bana.. Onun gibi yazma istekleri duymuştum, Görüştüm, birkaç kez görüştim kendisiyle Hasanoğlu'da. Nazım'dan şiirler okudu, Almanca dersi verecek oldu bana. Klasikleri elimden düşürmememi öğütledi. Ölümünden şunca yıl sonra kendisiyle uğraşmanız boşuna.. «Yazacak konu mu kalmadı?» ya gelince.. Divancılar, Tanzimatçılar, izleyicileri, batı öykünmecileri ortada.. Dönbaşa oynamışlar İstanbul'da, İstanbul yöresinde.. Halkımız gerçeklerimiz yeni yeni anlatılmağa başlantıyor be!.. Neler gelecek daha durun hele..

Beşikdüzünde Nazım'dan, hem de 1946 da şiir okuyuşum mu?

İsmet Paşa Kız Enstitüsünden bir sınıf gelmişti Hasanoğlu'na gezmeğe. Nezife Cemgil'miş öğretmenleri. Köy Enstitüleri Dergisi'ni incelemişler derste. Adımı biliyorlardı. Aralarından biri تنها bir yerde konuşmak istedi benimle. Güzel gözlü, sarışın bir kızdı. Bağevine gittik. Sanattan, şiirden konuştuk orda. Babası Bursa Cezaevi Müdürüymüş. Nazımdan şiirler okudu. İstersem, en yenilerini sağlayabileceğini söyledi. Sağladı da.. Çarpmıştı beni Nazım'ın şiirleri. Hele o «Köylü» şiiriyle, Memetçik Memet... Gittiğim her Enstitüde geçtim sesbüyütürün başına: «Şimdi size çok sevdiğim büyük bir ozandan şiirler okuyacağım deyip başladım. Biz de «Topraktan öğrenip kitapsız bilen»lerin çocuklarıydık. «Kitaptan» da bilenler durumuna getirmeğe çalışıyordu Enstitüler bizi.

Otlar böcekler gibiydik bozkırda
Acılarda gökyüzü kadardık
Bizden geçirdi zamanı karanlığı
Yorgun öküzler kara sabanlarla
Unutulmuş unutulmuş unutulmuş köyledik

.....

O köylerden biriydi Cenlanköy de, okulu üç sınıflı.. Bir avuç tospağalıkta iki elle boğuşup, yedi horandanın ayıbını örtmeğe, boğazını doyurmağa çalışıyordu babam. Yaz dedi mi, bir kızan sırtında, biri kucağında, bir elinde azık sepeti, ateşten gömlek giyiyor

kendileri

du anam. Yılı yıla ulayamıyorlardı gene de.. Hüner çoktu babamda, birşey kurtulmazdı elinden, ama iş nerde? Beşinci kardeşim Hüseyin doğduğunda, altı lirahık yol parasından kurtulacağı için sevincinden oturup ağlamıştı ahlat ağacı dibinde...

ÇARIGIMI YİTİRDİĞİM TARLA'daki Yolun Başında Enstitüye nasıl yazılabildiğimi, okuyabilmek için nasıl kıvrandığımı anlattım.

«Aşk adamı deli deli söyletir» der bir türkü. Aşk gibiydi Enstitünün havası. Toprağı işliyor, yapılar kuruyor, ekmek yercesine kitaplar okuyor, özlediğimiz yaşamı yaratmağa yöneliyorduk. Uygulanan eğitim sağlıklı düşünmeyi, duyarlılığı geliştiriciydi. Toprağın derinlerinden su fişkirtmanın, dağbaşlarını aydınlığa kavuşturmanın, yapmanın yaratmanın coşkusu başkaydı. Okudukça, düşündükçe, uyguladıkça, ürettikçe dilimiz çözülüyordu.. Kulağında anamın türküleri, sıcağı sıcağına, yaşamın türküsünü yakmak istiyordum. Terleyenlerin, çalışanların, dünyamızı dünya edenlerin türküsü olmalıydı bu.. Yüzyıllarca ezilmişliğin türküsü. Duydu mu, anam bile beğenmeliydi..

Sesim biraz toprağa
Biraz gurbete çalar
Akşamlar gibi
Derinlerinden gelir
Afrikalarımızın
Boyuna acıyı özlemi söylerim
Gecenin ıssız ormanında
Boyuna köyleri
Güler durumuma
Beyaz efendiler
Gözlerimde sabahların cücüğü
Beklerim

(KARŞILAMA Varlık yayınları 1958)

Yüksek Köy Enstitüsüne geldiğimde Hal, Bir Athya gibi bazı şiirlerim Tonguç'un elinden, öbür enstitülere ulaşmıştı. Ölçülü uyaklı, halk şiiri biçiminde şeylerdi, ama içerikleri yeniydi. Eyüboğlu'nun dersleri konuşmalarıyla daha da gözümüz açıldı, ufkumuz genişledi. Hele Dil Tarihte öğretmen olan Orhan Burian'ı tanıma bir mutluluk oldu benim için. Her yönüyle eşsiz bir insandı. YÜCEL'i çıkarıyordu arkadaşlarıyla. Ölümüne değin sürdü dostluğumuz.

Köy Enstitüleri Dergisi'nden sonra Yücel'de çıkmağa başladı şiirlerim, giderek Varlık'ta...

Dergi Kolundaydım, biz çıkarıyorduk Köy Enstitüleri Dergisi'ni, 16.000 basılıyordu. Bugün bile kaynak niteliğindedir bazı bakımlardan. Eyüboğlu'nun kılavuzluğuyla yirmi Enstitünün yaratıcılığı sergileniyordu. Yeni bir anlayışın, beğenin, gerçekçiliğin mayalanmasıydı bu. «Nasır»ır şiire girmesinin olay sayıldığı yıllarda; patlak avuçları, yarık tabanları tez ek ter kokuları, açlığı, topraksızlığı, öfkesi, özlemleriyle, köylünün kendisi giriyordu yazımıza. Daha sonra ünleneceklerin cansuyunu emdikleri toprak olmuş-

tur Köy Enstitüleri Dergisi...

Enstitüler için, İsa'nın son yemeğine döndü 17 Nisan 1946. İnönü geldi bayramımıza bakanlar kuruluyla. Mubalağa şenlik oldu. Temelden Çatıya diye uzun bir emek destanı okudum ben de açık hava tiyatrosunda. Çok beğenildi. Özel ilgi gösterdi. İnönü. Orhan Veli, Melih Cevdet, Fahri Celal, Lütfü Ay, Tunç Yalman ve daha birçok tanınmış kişi izleyiciler arasındaydı, Ulus'ta, Vatan'da, Ülkü dergisinde övücü yazılar yazıldı.

Ta başından Enstitülerin, devrimci eğitimin savunucularından biri belenmişim. Hava değişince bizde, Enstitüleri vurmağa kalkıştılar, sürekli savaşıma dönüştü bu yüzden yaşamımız. Bir listemiz vardı Bakanlıkta, genel müdürden genel müdüre devredilen.. 27 Mayıs bile o listeye dokunamadı.

İlk suçlama, ilk iğne Nurettin Artam'dan geldi. Şöyle dizeler vardı. Temelden Çatıya'nın her bölümünden :

Çalışanın bağrından şiir şiir ter tüter
Terle sulansa eğer renk değiştirir bu yer
Ter kokulu bahardır yüksek medeniyetler

...

Zehirli diliyle soruyordu Artam, Ulus'taki köşesinden :

«Yurdumuzun nasıl bir renk değiştirmesini özleyorsun bu genç acaba?»

Gizli soruşturmaya gelen Karabekir ekibi de:

«Getir bakalım İnönü'ye okuduğun şiiri..» diyordu.

Öğretmen olarak, Enstitülere dağıldık. Hitler perçemli Sırer'in adamları musallat edildi başımıza. Giriştikleri yozlaştırmaya karşı çıktığımız için, yüklen-diler «sicilimize». Güya eğitimci, Grimm Kardeşler çevirmeni ünlü (!) Kemal Kaya vardı benim karşımda Aksu'da.. Sonrasını bu yıl yayımlanan MEMETÇİK MEMET adlı yapıtımda anlattım. Kara bir dönemin ilginç kesiti ile, «Memet»in askerlik yaşamı verilir o kitapta.

Askerlik dönüşü Gezici başöğretmen edildik köy okullarına. Yüksek Köy Enstitüsü suçlanarak kapatılmıştı. «Hasanoğlanlı» lığımız damga gibiydi. İzleniyorduk. Bizden önce fısıltılar varıyordu gideceğimiz yere. Edremit bölgesindeki köy öğretmeni arkadaşlarla zor olmadı anlaşmamız. Savaşepeliydi çoğu. Güre, Altınoluk, Havran'da düzenlediğimiz toplantılarla, dayanışmamızı güçlendirdik. Okuduk. Birşeyler yapmağa çalıştık karınca kaderince.. Gezici kitaplığımız bir uçtan Şapçı'ya, öbür uçtan Narlı'ya ulaşabiliyordu

İlk şiir kitabım 1954 başında yayımlandı, daha doğrusu kendi paramla bastırdım AHLAT AĞACI'nı. Sakıncalı sayılabilecek şiirler kolayca çıkarılabilsin diye, sayfalarını numaralamadan yolladım kitabı Vedat Günyol öğretmenimize.

kendileri

Orhan Burian'ı yeni yitirmiştik. Onun en yakın dostuydu Günyol, Burianca erdemliydi. Dostluğu, insanlığı, engin ekiniyle yanımızda oldu hep. Kitabı Eyüboğlu ile okumuşlar. Nasılsa yere düşürmüş ellerinden birara. Bazı şiirler birbirine karışmış, öylece de gitmiş baskıya. Uzaktaydım, düzeltme olanağım yoktu. Basılmış halini gördüğümde, ağlamaklı oldum. Kırka yakın önemli yanlış vardı. Günyol Hoca için de, büyük üzüntü oldu, ama iş isten geçmişti. Gene de, iyi ilgi gördü Ahlat Ağacı. Yılım en beğenilen şiir kitabı sayıldı, yayımlanışının ikinci ayında tüken-di. Eyüboğlu'yla dargındı. Ataç; onun, kitaba önsöz yazmış olması, yılım kitabı sayanlar arasında Necatigil-in, Melih Cevdet'in, Orhan Kemal'lerin bulunması yaman kızdırdı eleştirmenlerimizi. Şiirlerde toplumcu-luğun ağır başışına, söyleyişe yüklendi. Yazık ki çok ama çok sonra yanlışsız bir baskıya kavuşabilirdi. *Ahlat Ağacı*.

CARIĞIMI YİTİRDİĞİM TARLA (1955) kitabım-dan sonra, **ZEYTİN ÜLKESİ**'ne başlamıştım. Yürek kamaştırıcı bir doğa içindeydim. Söylenceler kadar güzeldi Kazdağı etekleri, Edremit ovası... On binlerce zeytin toplayıcı, zeytin arasına dökülüyordu her yıl. Kuyucaklı Yusuf'un Kübraları, Şakirleri, Hacı Ethem-leri, Hilmi Beyleri arasındaydım... **MEMETÇİK ME-MET**'in; sevgisi, anlayışıyla üç yıl beni destekleyen acılarımı sevince çeviren, Elif'i ile (Hatun Efe) evlen-miştik. Gazi okulunda öğretmendi o da. İşimizi, çev-remizi seviyorduk..

Edremitti o mavi, dallardan sarkan
Edremitti o ova, zeytin acısı

...

Köyün, kasabanın tüm öğretmeniyle Cumhuriyet okulunda toplanmıştık bir gün. Okumanın Tatbik Edil-miş Psikolojisi adlı yapıtı tanıtıyordum ben. Birden Mili Eğitim Müdürüyle yardımcıları daldı içeriye. Dik-katle konuşmamı izlemeğe başladılar.

Toplantı sona erince:

«Senin için gelmiştik dedi Müdür. Bakanımız Tefvik İleri, telgrafla sabit işe alınmanı istiyor da... Çalışmanı gördük, sabit işe alınmana gerek olmadığını, bölgene bir müfettişten daha yararlı olduğunu bil-direceğim yukarıya..»

Gerçekten de yaptı bunu.

Bir yıl sonraydı galiba.. Köylere gitmek üzere ev-den çıktığımda, sivil polis Aptullah, yolunu kesti bir sabah, karakoldan istiyordu savcı beni. Günlerden çarşambaydı, Kasabanın pazarı. Ben karakola gider-ken, paraşütle atılmış bir meteoroloji aracı getirdi. köylüler, Avcılar altında bulmuşlar. Kötü bir rastlan-tıydı, «Telsizmiymiş» söylentisi yayıldı hemen. Pazar yerinde oturuyorduk, evimiz kuşatılmıştı. Sıkı bir arama yapıldı. Kaynıyordu dışarı. Komiser Osman Neci Atmaca imdadıma yetişmeseydi, tüm kitaplarım

çuvallayıp götürülecekti. Arama bitince, çarşıyı boy-dan boya geçerek, alayı-vala ile hükümet binasına ge-tirildim. Ardımda gittikçe büyüyen kalabalık coşmuş-tu:

«Casmusmuş, telsizi başında yakalanmış..»

«Vay, casusmuş ha! Kör testereyle kesmeli böyle namussuzu.. Linç etmeli linç!..»

«Bize teslim edin bu haini savcı bey, bırakın biz verelim cezasını..» Jandarmalar, polisler yatıştırma-ğa çalışıyordu kalabalığı..

Kırklareli savcılığında gelen bir talimata göre, sorgum yapıldı. «Cemiyetin iktisadî ve içtimai niza-mımı devirmeğe matuf dernek kurmaktan sanık..» olu-yorduk. Merkezi İstanbul'da olan, Köyleri Kalkındır-ma Derneği'nin bir şubesi açılmış Kırklareli'nde. Kuru-cu olarak görünüyormuşum ben. Derneğin gizli ama-çlarına hizmet edecekler listesinde de, adım varmış. Ne böyle bir dernekten haberim vardı, ne de on yıldan bu yana Kırklareline gitmişliğim.. Büyük bir tertipte (Mahkeme sırasında 1001 numaralı ajan N.K. aracılı-ğıyla güdülen, ucu Tefvik İleri'ye kadar çıkan bir po-lis tertibi olduğu ortaya çıktı sonra)

Çok sonra arama olayımı duyunca, Zeytinli köyün-den Ali Akış'ın tabancasını alarak kasabaya koştuğu-nu, karakoldan eve, evden hükümete götürülürken beni koruma amacıyla ardımdan ayrılmadığını, öğ-retmen Mahmut Denizci'den duydum. Hayli duygulan-dırdı bu davranış beni. Tanışıp dost olduk Akış'la..

Başaran, ailesi içinde

kendileri

Cüzzamlıya döndürülmüştüm kasabada. Evden dışarıya çıkabilmek sorundu. Tek satır haber alamıyordum kimseden. Kuş uçurtulmuyordu yöremde. On beş günlük posta yasağı konulmuş meğer, gelen mektup, dergi, kitap, Kırklareli savcılığına gidermiş. Posta yasağı kalkıp da, elime geçen Talip Apaydın'ın mektubu, gözlerimi yaşarttı. Başıma gelenleri biliyormuş gibi, iyi veriştirmişti baskıcılara, yasakçılara, teripçilere. «Eline diline sağlık Talip Kardeş» dedim. (İlk aranmada acemilik ettim, Tonguç'un, Eyüboğlu'nun mektuplarını kaptırdım. Ama sonra... Burian'ın Günyol'un, Talip'in, Fakir'in, Makal'in, Akçam'ın ve öbür arkadaşların mektuplarına dokunamadı kimse.)»

Tonguç'un vaktiyle «Müdürlük yapamaz» diye attığı birini, Müfettiş ettiler başıma. Polis Aptullah'tan daha gayretliydi adam, av köpeği gibi izliyordu. Namuzsuzluğun yargılarını yazıyordu gizli, açık raporlarla: «İstiklal Marşımı gereken ciddiyetle söylemez», «Milli Eğitim memuruna: «köylere götürülecek emir, nokta, virgül var mı?» diyerek, devlet çarkının işleyişiyle alay eder.», «Biller eğitmeninin, köyde gizlice başka bir kadınla yaşadığını duyduğu halde soruşturma açmamıştır. Gayrimeşru evlenmeleri teşvik eder.» V.b. Şikâyet ettim, başka müfettiş istedim. Gelen, Sıkı Çoksoy'un kasıtlı davrandığını saptadığı halde, bölgem değiştirildi. O herif de gitti tabii. İki ay sonra da, Gezici başöğretmenlikten alınarak, Gömeç ilkokulu öğretmenliğine verildim. 27 Mayıs'tan sonra, Yaya-köy okulunun adını Tonguç Okulu'na, Gömeç Okulu'nun adını Yücel Okul'una çevirecek olan, dost Refik Cevahir'le çalıştım orada.

Yüksek kısım çıkışlılara denetmenlik verilmeğe başlandığında, ben de başvururdum. Ses çıkmadı. Başkente varıp, Genel Müdür Halit Berk'e nedenini sordum, Önündeki çekmeceyi açtı adam:

«Listedesin, olanaksız» dedi. Hem Nazım Hikmet'in hapisten çıkması için de imza kullanmışım vaktiyle»

«Askerdim. Taş altında kurbağa gibi yaşıyordum o yıllar. İstesem de öyle bir kampanyaya katılamazdım. Biliyorsunuz çıkarılan genel aftan..»

«Listedeki durumuna göre atabilirdin, birşey yapamam, imza atmış görünüyorsun.»

Bundan sonrası. İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğünde kötiplik.. Eflatun Cem Güney'in Folklor bölümünde kızak.. Ancak 27 Mayıs'tan sonra Hasan Ali'nin, Bedrettin Tuncel'in ilgilileriyle ortaöğretime geçip, sınıfa dönebildim.

Çerpkik kentleşme olgusu, çok etkilemişti beni. KOCAKENT kitabında bu olguya eğildim. NİSAN HARİTASI'ni, AÇ HARMANI'ni yayımladım. Onları ZEYTİN ÜLKESİ'yle PITRAKLI MEMLEKET izledi. Masal çevirileri yaptım, kendimce masallar yazmağa başladım. 1975 te yayımlanan YAĞMUR GELİNİ'ni masallardan damıtılmış şiirler sayarım.

1960'ta Tonguç'u yitirdik. «Bu büyük adamın ölümü de bir eylem yaratmalı» diyordu Eyüboğlu. Onun imecebaşlığıyla TONGUÇ'a KİTAP'ı hazırladık. Kendi alanında önemli bir kaynaktır bu yapıt. Sonra o

Köylüci yazarlarla

coşkulu çalışmayı sürdüren İMECE dergisini çıkardık Fakirler, Akçamlar, Talip'lerle beraber.. Köy Enstitüleri Dergisi'nin benzeriydi. Devrimci eğitimi savunuyor, toplumsal gerçekçi bir çizgi izliyordu yazın alanında. Denebilir ki T.Ö.S, İmecenin yarattığı hava içinde oluştu.

Övünmek gibi olmasın, «Köyde Barış Gönüllüleri», «Sapı U.S.A. lı Kazma», «Tören», «Domuzdan Post» adlı yazılarımla, ilk ben karşı çıktım barış gönüllüleri casusluğuna. (Tonguç Yolu) Eğitim kesimindeki savaşımımızı T.Ö.S, de sürdürdük. Baykurt'un birleştirici kişiliğiyle hayli saygınlık, demokratik ağırlık kazanmıştı örgütümüz. Öğretmenin devrimci eğitim savaşımını, çilesini, uğradığı baskıyı, eziyi dile getiren SÜRGÜNLER adlı öykü kitabım şöyle sona erer:

Öğretmeniz acıya sürgün
Kutsal ateşini Promete'nin
Koşturuyoruz ufuktan ufka
Sesimiz 9 Eylül mavisini
Acıyı sevince, korkuyu yiğitliğe çeviriyoruz
Yüreğimize bir aşk var devletlerden güçlü
... (SÜRGÜNLER 1970)

Birara nasıl olduysa, bir şaşırtı yaptı bana bakanlık: Kendi maaşımın Almanya'ya gönderilecektim, bir yıllığına. Kursa katıldım. Her bir hazırlık yapıldı. Pasaport emrim çıktı, masrafını yatırdım, ama almağa gittiğim gün: «İçişleri Bakanlığının... «Eksik olmasın, Mustafa Ekmekçi dost, çok koştur ben için, en koca-başlarla görüştü, ama sonuç değişmedi» Almanyaya gitmem sakıncalıydı» Danıştay da, değiştiremedi bu gerçeği. Böylece, Almanya büyük bir tehlikeden kurtulmuş oldu.

1974'ten bu yana, bir lisede öğretmenim. Şiir, öykü, anı, hazırlamağa çalıştığım yapıtlarım var. Hani köylünün karnını yarmışlar da, kırk tane gelecek yıl çıkmış a, benim kafamda da kırk tane gelecek yıllık tasarı... Kaçı gerçekleşir, gün ışığına çıkar, bilemem.. Hele kitap basımı olanaksızlaştıktan sonra...

Biliyorum, bir yaşam öyküsü değil bu, bazı yaşanmışlara şöyle bir değinme Eh, bir ucundan da olsa, nereden nerelere gelindiğini göstermeğe yarar belki. İnatla nöbetçiliğimizi sürdürüyoruz işte...

Açıklama

Dergimizde birkaç kez şiirleri yayımlanmış olan bir genç, TÜRK DİLİ dergisinde Sayın Metin Eloğlu'nun adıyla taklit bir şiir yayımlamıştır. Dergimize de şiirlerini getiren bu genç, taklit şiiri kendisinin yazdığını söylemiş, bunun üzerine TÜRKİYE YAZILARI çalışma kurulu üyeleri tarafından uyarılarak, kendisine şairlikle sahte işler yapmanın bağdaşmayacağı ve derhal bir açıklama yaparak olayla bağlantılı kişi ve çevrelerden özür dilemesi gerektiği anlatılmış, yanlış bir adımın, açıkyüreklilikle, dürüstlük ve mertlikle giderilmesi yolunun açık olduğu belirtilmiştir. Ancak bu genç, bugüne dek, önerdiğimiz tutumu benimsememiş, beklediğimiz açıklamayı yapmamış, ilgililerden özür dilememiştir.

Bu gencin açıklama yapması beklediği süre içinde, egemen sınıfların pek hoşlandığı yoz sanat anlayışlı bazı kişi ve çevreler, taklit şiirin TÜRKİYE YAZILARI'na hazırladığı ya da hazırlatıldığını zavalhca fiskoslarla yaymağa çabalamışlardır. Ahlâksızlıkla bunalımcılığın, yapısalcılığın vb. uyuşup uyuşmayacağı konusuna biz karışmayız; bu, kendile-

Yangın Yılları
AHMET TELLİ'nin
Şiir Kitabı çıktı
Aşama Yayınları

Mahir'in Elleri
İ. M. BAŞAT'ın
Şiir Kitabı çıkıyor
Aşama Yayınları

rinin bileceği bir iştir. Bizce önemli olan, TÜRKİYE YAZILARI'nın «özellikle genç kuşakların kültürel alandaki ağırlığını yansıtmak» ilkesini hiçbir istisnanın bozmayacağıdır. TÜRKİYE YAZILARI, öteden beri olduğu gibi, bundan sonra da genç kuşağın devrimciliğine ve onun içinde yer alan devrimci ahlak anlayışına güvenerek, gelişimini gençler eliyle sürdürecektir.

TÜRKİYE YAZILARI

YAZI dergisinin 78/3 sayısında, 186. sayfada yeralan, Türk Dili dergisinden «koptuğum» biçimindeki değini, gerçek dışıdır. Ne sözlü, ne de yazılı olarak, bu anlama gelebilecek, bu biçimde yorumlanabilecek hiçbir davranışta bulunmadım.

Ali CENGİZKAN OYUN dergisine başarılar diliyoruz.

Oyun Dergisi Çıkıyor

İlk kez 1963 yılında yayımlanan OYUN dergisi, yeniden çıkıyor. S. Günay Akarsu'nun yöneteceği OYUN devrimci perspektifte özel olarak tiyatro, genel olarak da sanat konularını işleyecek. Tiyatro alanındaki uygulama sorunlarını irdeleyip, özellikle devrimci uğraş içindeki tiyatrolara, ajitprop topluluklara yardımcı materyal sağlamaya çalışacak.

Devrimci hareketin kültür boyutunun oluşumuna ve bu alanda ortak bir tavır geliştirilmesi çabalarına katkı sağlayacağını umduğumuz

Belgeler

Hayatlarını kazanmak için çalışan çocuklar hazin bir kafiye teşkil ederler. Bu talihsiz ve mazlum çocuk orduları her memlekette vardır, fakat umumî nüfusa nisbetle bizdeki kadar korkunç bir yekûn teşkil etmezler. Her çocuğun tahsil görmeğe, bir usul dahilinde hayata hazırlanmağa, herhangi bir zengin çocuk kadar hakkı vardır. Günde 30-40 kuruş kazanmaları için onları çıplak ayaklarla sokaklarda süründürmek, maden ocaklarının, fabrikaların zehirli havası içinde bunalıtmak, türlü angaryalar altında ezmek, cinayettir.

Çocuk haftası, çocuk bayramı.. Bunların hepsi güzel, bunların hepsi faydalı, bunların hepsi cazip, fakat, çıplak ayaklarla taşlar üstünde koşan, öldürücü ve murdar han odalarında yatan, ekmeğten başka gıda namına hiçbir şey bilmeyen, mektep görmeyen, hasta ailesine bakmak için sabah-tan akşama kadar didinen, çalışan, hırpalanan yavrucuklar! Çocuk balolarından, çocuk eğlencelerinden size ne fayda var?

Resimli Ay, Mayıs 1930, Sayı 2

arkadaşımız kemal bayram'ın
ermenistan edebiyatı üzerine
şaturyan mikael
ile söyleşi

ERMENİSTAN EDEBİYATI

Türkiye Yazarlar Sendikası son yıllarda önemli girişimlerde bulundu. Bunlardan en ilginç yabancı ülkelerdeki yazarlar Sendikaları ya da birlikleri ile yapılmış olan anlaşmalardır.

Çağımızda kültür, bilim, sanat eserleri, ulusal kökenli olsa da artık tüm insanlığın yararına. Yazarın yarattığı bir yapıt, bilim adamının ortaya koyduğu bulgu, kitle iletişim araçlarının hızlı aktarımı ile dünyanın en uzak köşelerine dağılmakta ve evrensel boyutlara ulaşmaktadır.

Bu gerçeği açık biçimde değerlendiren Türkiye Yazarlar Sendikası, ortak uğraş alanı içindeki kuruluşlar ile ilişkiler kurup çeşitli anlaşmalar yapmıştır. Belli süreler içinde bir çok ülkeden Türkiye'ye gelen yazar, ozan, sanatçı, buradaki meslekdaşları ile tanışmış, ülke içinde araştırma inceleme olanakları bulmuştur.

Değişik nedenlerle dışarı açılmayan Türkiye'li yazarlar da anlaşmadan yararlanarak dünya ülkeleri ve oradaki meslekdaşları ile ilişkiye geçmişlerdir. T.Y.S.'nin etkin çalışması bu organik beraberlikleri önümüzdeki yıllarda daha da arttıracaktır.

Çağrıya uyarak ülkemize 1978'in son ayında komşumuz Sovyetler Birliğinden üç kişilik bir grup gelmiştir. Yazarlar Birliğinden Türkolog Vera Feoneva, Ermenistanlı yazar Şaturyan Mikael, Tataristan'lı sanat eleştirmeni Mustafin Rafael.

15 günlük gezileri sonunda konuk sanatçılarla konuşma olanağı bul-

dum. Stad oteli salonunda yaptığımız bu görüşmede sayın Şaturyan-Mikael «Kendinizi tanıtır mısınız?» şeklindeki soruya şu karşılığı verdi :

«Ermenistanlı bir yazarım. 1916 yılında Tiflis'de doğdum. 1920 yılından bu yana Erivan'da oturuyorum. 1935 yılında öğrenim için Moskova'ya gittim. 1939 da Moskova Ki-

taplık Enstitüsünü bitirdim. Bu tarihten sonra çeşitli dergi ve gazetelerde gazeteci olarak çalıştım. 1941 yılından itibaren, yani ikinci dünya savaşının ilk gününden başlayarak Leningrad kuşatması dahil, savaş sonuna kadar gazetecilik yaptım. Savaş içinde geçen bu yıllar sözle anlatılamayacak kadar acılarla doludur. Gazetecilikle birlikte savaş bittikten sonra Erivan'a döndüm. Hem edebiyatla ilgili çalışmalarımı sürdürdüm hem de çeşitli işler yap-

tım. Dram tiyatrosunun direktörü olarak çalıştım. Ermenistan film stüdyosunun baş redaktörlüğünü yaptım. Edebiyat Gazetesinin yayınlanmasında görev aldım. Ermenistan'da Rus diliyle yayınlanan bir başka derginin baş redaktörlüğünü üstlendim. Bir kaç yıl da Ermenistan Yazarlar Birliği yönetim kurulu üyesi oldum.

— Kaç kitabınız var, bunların içeriği, türü üzerine de bilgi verir misiniz?

— Benim üç romanım var. İlk romanım «Askerler» adını taşır. Savaş yıllarının acılarını, çelişkilerini, insanların üzerindeki etkilerini yansıtır. Bunların dışında devrim tarihiyle ilgili iki romanım daha var. Bu iki roman Sovyet devriminin oluşumunu konu alır, tarihseldir. Ayrıca öykülerim var. Dört film senaryosu yazdım. Bunlar filme alındı ve ilgi gördü. Altı oyunum var. Bu oyunlar Ermenistan'da sahneye konmuştur.

Son günlerde yeni bir oyun daha yazdım. «Genç Bilginler» adında. Bunun da diğerleri gibi ilgi göreceğini sanıyorum. Türkiye dönüşü, yazmakta olduğum ve 12. yüzyıl konu alan romanı bitireceğim. Ülkemize gelmemdeki nedenlerden birisi de aslında konu üzerinde eksik kalan bazı dokümanları toplamaktı. Bunu bir ölçüde başardım sayılır. Romanımda Türkiye ve Türkler geniş olarak yer alıyor. Bazı tarihi yerleri görmemde yarar vardı. Sizinle birlikte yaptığımız Konya gezisi, orada edindiğim izlenimler romana katkıda bulunacak. 12 yüzyılda yeni yeni devletler ortaya çıktı

söyleşi

yordu. Bizans imparatorluğunun sonu, Arap hilafetinin de sonu olan 12. yüzyıl, Ermenistan halkının tarihinde de önemli bir yer tutuyor. Özellikle benim romanımın kahramanlarından biri, Müslüman halklarla dostluk kurmak için haclı seferlerine karşı çıkar. Bölge halklarının ortak düşmana birlikte karşı koyabilmek için çabalarda bulunur.

— Çağdaş Ermeni edebiyatı ne düzeydedir, bu konuda genel bilgiler verebilir misiniz?

— Çağdaş Ermenistan Edebiyatı, Sovyetler Birliğinin herhangi bir Cumhuriyeti ya da halkının edebiyatı gibidir. Sosyalist halkların daha ileri bir yaşam düzeyine, kültür, sanat ve düşün alanında eksiksiz insanı yaratarak atlama yapabilmesine olanak veren tüm verileri kullanarak yürüyor. Bunu temel işlev sayıyor. Zorlukları, elverişsiz koşulları kırmaya özen gösteriyor. Edebiyatımızda bunlar görülür. Amaç belli, yeni toplumu ve eksiksiz insanı yaratmak. Edebiyatımızın özünde bugünkü Sovyet insanı, somut gerçeği ve düşüyle, isteği ve umuduyla vardır.

— Şiirde, roman ve öyküde, oyunda, Ermeni dostlarımız nerele ulaşmış? Şimdiki durum nedir, ünlüleriniz kimlerdir? Konuyu biraz daha açar mısınız?

— Bilirsiniz geleneksel Rus edebiyatı çok gelişmiştir. Sovyet edebiyatı çağın ve devrimin kültür birikimiyle beslenerek gelişimini sürdürmektedir. Ermeni edebiyatının da aynı durumda olduğunu söyleyebilirim. Örneğin bir eleştirmen Rus edebiyatından adlar, kişiler gösterirken mutlaka Ermeni Edebiyatına da değinmek zorunluluğunu duyar. Çünkü Ermeni yazarları son yıllarda önemli yapıtlar vererek çeşitli dillere çevrilmişler ve ilgi görmüşlerdir.

Düz yazıda Ermenistan'da en tanınmış kişi Grand Matolösa'dır. O'nu Sero Hamzasyan, Zerov Hatyan, Vartkes Petrosyan, Berc Zeytunyan izler. Bu yazarlarımız gerek Ermeni halkı arasında, gerekse Cumhuriyetler içinde saygınlık kazanmışlardır. Ozanlar arasında

en tanınmışları Silva Kapucikan, Gevork Emil, Vahadin Dasyan'dır. Bunların dışında da çok sayıda ozanımız vardır. Ozanlarımız Sovyetler Birliğinde sevilerek izlenir. Önemli bu etkinlikleri nedeniyle tanınırlar. Oyun yazarlarımızdan Grigoripter Grigoriyan'ın yapıtları tüm Sovyetler Birliğinde etkin durumdadırlar ve bir sanatçıdır. Sovyetler Cumhuriyetlerinin tümünde oyunları sahnelenmiştir. Gevork Aruçiyan, Aramasyot Papayan ve daha başka oyun yazarlarımız güncel tiyatro alanında başarılı yapıtlar sunmuş olanlardır.

— Yapıtlarınızdan başka dillere çevrilenler oldu mu?

— Önce şunu söylemek isterim, tüm kitaplarım Rusça'ya çevrilmiş ve bazıları bir kaç baskı yapmıştır. Son romanım önceki yıl Rusça olarak yayınlandı. Baskı adedi 200 bindir. Sovyetler Birliğindeki Cumhuriyetlerde de kitaplarım basılmıştır. «26 Komiser» adlı kitabım Doğu Almanya'da basılmıştır. Çek ve Bulgarlar da aynı kitabın çevrilmesi için izin almışlardır Yakında bu iki ülke dilinde de yayınlanmış olacaktır. Savaş yıllarını konu alan öykülerim İngilizce ve Fransızca'ya çevrilmiş ve aşağı yukarı tüm Sosyalist ülkelerde okunmaktadır.

— Ermeni edebiyatına en büyük etki Rus edebiyatından mı geliyor?

— Evet, en önemli etki Rus edebiyatından geliyor.

— Çağdaş akımlar açısından Ermeni şiirinin durumu nedir?

— Bazı genç ozanlar son yıllarda soyut şiirler yazmaya başladı. Biz bunu bir «dügme» hastalığı olarak kabul ediyoruz. Gençlik yeni ve değişik şeyler yapmak istiyor. Ahşımıştan uzaklaşma havası ağır basıyor şiirde. Ancak soyutlama yeni şeyler getirmiyor. Bir ölçüde de «taklit» oluyor. Bu denemelerden geçenlerin zaman içinde dönüş yaptıklarını da görüyoruz.

— Sanatın topluma etkisi açısından ne söylemek istersiniz?

— Sanat ve edebiyatın topluma etkisi, özellikle Ermenistan'da çok büyüktür. Biz yazarlar ve diğer sanatçılar halkla öylesine bütünleşmiş

durmuşdayız ki, onlar bizi, biz onları her zaman duyabiliriz. İşlenen konular, genel içerik, ayrıntı ve amaç, halkımızın dikkatinden uzak kalmıyor. Yazarlar, sanatçılar yapıtlarında salt sosyalist düşüncenin propagandacısı durumunda değildir. Eleştiri de yapıyoruz. Eksiklerin, yanlışların üstüne de gidiyoruz. Toplumu da eleştiriyoruz ve sesimizi dinliyorlar.

— Batılılar Sosyalist ülkelerde eleştiri hakkı olmadığını söylerler, buna ne dersiniz?

— Eleştiri hakkı vardır. Bunun ölçüleri de vardır. Toplum yaşamını konu edinen bir çok yapıt, oyun, öykü, roman vardır. Bunlar okunuyor ve sahneleniyor. Sovyetler Birliğinde yazarların hiç bir şeyi eleştiremediği şavı doğru değildir. Ermenistanda yayınlanan kitapları okusanız ya da gösterilen oyunları bilerseniz, eleştiri hakkının da kullanıldığını görürdünüz.

— Türkiyeli okurlara iletmek istediğiniz bir şey var mı?

— Türkiyeli okurlara söyleyecek önemli bir sözüm yok. Ülkenize bu ilk gelişim olduğu için, esasen okurları da tanımış değilim. Ama genel olarak Türkiye üzerine edindiğim izlenimlerden söz edebilirim:

Öncelikle meslektaşlarım olan Türkiye Yazarlar Sendikası üyelerine çok teşekkür ediyorum. Türkiye'yi en iyi şekilde tanımamız için bize her türlü olanağı sağladılar. Politik ve toplumsal problemleriyle, güzellikleriyle, yazarlarıyla bir ülkeyi tanımak az şey değildir. Önemli kuruluşları da gezdik; Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi. Gazete ve dergilerin redaksiyonlarını gördük. Türkiye'de Ermenice yayınlanan gazete ve dergilerden de Türkiye üzerine yeni ve ilginç şeyler öğrendim. Dilerimki bu ilişkilerimiz artarak sürsün ve halklarımız birdurumdayız ki, onlar bizi, biz onları birliği içinde daha iyi tanımış olsunlar. Bana bu konuşma olanağını hazırladığınız için size de çok teşekkür ederim.

Gelecek Sayıda : Tataristan Edebiyatı üzerine Mustafin Rafael ile söyleşi.

Tek Mümkin İnsan

Murathan Mungan

Marx'ın Paul Annenkov'a yazdığı 28 Aralık 1846 tarihli bir mektup vardır. Bu mektup, Marx'ın ekonomik, toplumsal olgulara ilişkin kimi görüşlerini içermesine, ve bu arada Proudhon'a göndermelerle yüklü olmasına karşın, bence sanatsal üretim süreci açısından çok şey ifade eder. Özellikle günümüzde «egemen ideolojinin» (Gramsci) giderek sanat yapıtlarında güçlenmesi açısından, yeniden gündeme getirilmesi gereken bir «içerik» taşır bu mektup...

Bugünün kimi sanatçıların, edebiyatçıların tavrı, Proudhon'un tavrına ve kavrayış biçimine hayli benzediğinden, sözkonusu bu mektup bir de güncel nitelik kazanıyor. Marx'ın Proudhon'u eleştirirken söylediği şu sözleri, biz bir alay sanatçıya kendi yapıtlarında bu soy bir muhteva taşıdıkları için yöneltebiliriz:

«...Bay Proudhon, burjuva hayatının kendisi için edebî bir gerçek olduğunu doğrudan doğruya söylemiyor; burjuva ilişkilerini fikirler şeklinde ifade eden kategorileri tanrılaştırmak suretiyle bunu dolaylı olarak söylüyor. Burjuva toplumunun ürünlerini, kendilerini ona, kategoriler, fikirler şeklinde gösterdikleri andan itibaren bağımsız, kendine özgü bir hayatı olan, ebedî varlıklar olarak kabul ediyor. Böylece, burjuva ufkunun ötesine geçemiyor. Ebedî bir gerçekliğe sahip kıldığı burjuva fikirleriyle iş gördüğünden, bu fikirler için bir sentez, bir denge araştırıyor ve bugünkü denge durumunun, mümkün olan tek denge olduğunu görmüyor.» (Karl Marx, Friderich Engels, «Felsefe İncelemeleri», çev. : Cem Eroğul, Doğan Yayinevi, 1974, sy. 138)

Yapıtlarında, küçük burjuva insanların trajijini, çelişkisini inceleyen, onların taşıdığı duyarlılığı eleştiren yazarlar yeni tür bir «kadercilik» üretiyorlar. Burjuvaziye (egemen güçlere) yönelttikleri eleştiri, materyalist bakış açısının ancak tek yönünden yararlanılan, yalnızca onun getirdiği eleştirel malzemeyi kullanan, öteki yönlerini gözardı eden bir yaklaşımdan kaynaklanıyor. Sosyalist muhtevanın mahkûm ettiği «burjuva» yalnızca mahkûm olarak kalıyor.

Tıpkı «Tanrı'nın günahkâr kulları» gibi, Sosyalist muhteva onları yalnızca, bu açıdan ilgilendiriyor... Çağımızda dinsel olgularla insanların mahkûm edilmesi, tedavülden kalkan bir yöntem olduğundan, ya da yeterince çağdaş olmadığı için, çağdaş burjuva yazarlar yeni muhtevaların getirdiği malzemelerle insanı (burjuvayı), ve insan ilişkilerini (burjuva ilişkilerini) mahkûm etmeye ve sonsuza dek karalayıp, çirkinleştirmeye çalışıyorlar. Bu tavrın temelinde, insanlararası ilişkilerin, bugün ulaştığı düzeyin sonsuza dek aynı biçimde süreceğine olan inanç yatıyor. İnsanın değişmez bir varlık olduğu yatıyor. Kısacası bugün, burjuva yazarlar bugünün burjuvasını «tek mümkin insan» olarak görüyorlar. Yaşanılan ilişkilerin ebedî formülleri olduğunu, bu formüllerin de sonsuza dek aynı açmazlar ve çıkmazları taşıdığını kabul ediyorlar. İnsan'ı, ve İnsan İlişkilerini, «verili bir ideoloji» halinde bir «önkabul» olarak benimsiyorlar...

«... kategoriler şeklinde görülen iktisadî ilişkiler,

Bay Proudhon'a göre, ne başlangıcı, ne de bir ilerlemesi olan ebedî formüllerdir.» (age., sy. 138).

Çağdaş yazarlar da bu iktisadî ilişkilere tekabül eden ilişkileri ebedî formüller olarak mutlaklaştırarak aynı sorunsalı paylaşıyorlar Proudhon'la. Hepsinin istediği aslında burjuva ilişkilerin sürgit devam etmesi, «ama zararlı sonuçlarından arınmış olarak», ama, dramını, çelişkisini de koruyarak. Küçük burjuvazinin mazoşizmini besleyecek acılarla yüklü olarak...

Marx, sözkonusu mektubun bir yerinde Proudhon için şöyle diyor:

«Aslında, bütün iyi burjuvaların yaptığından başka, bir şey yapmıyor. Hepsi, rekabetin, tekelin, vs. ilke olarak, yani soyut fikir olarak, hayatın biricik temelleri olduklarını, fakat fiiliyatta çok kusurlu işlediklerini söylüyor. Hepsi rekabeti istiyor, ama sonuçlarını

dan arınmış olarak. Hepsi imkânsız bir şeyi, yani bu şartların zorunlu sonuçları olmaksızın, burjuva hayatının şartlarını istiyor. Hiç biri, burjuva üretim biçiminin, tıpkı feodal üretim biçimi gibi tarihi ve geçici bir biçim olduğunu anlamıyor. Bu hata, burjuva insanının onlar için her türlü toplumun tek mümkün temeli olmasından, insanın artık burjuva olmayacağı bir toplum, (ya da sanat yapıtının kendisinde bir perspektif) tasavvur edememelerinden doğuyor. (age. sy. 138-139.)

Bugünün yazarlarının yanılışı da aynı. Onların yanılışı da, tıpkı Proudhon gibi, burjuva insanının onlar için her türlü toplumun tek mümkün temeli olmasından, insanın artık burjuva olamayacağı bir toplum, (ya da sanat yapıtının kendisinde bir perspektif) tasavvur edememelerinden doğuyor.

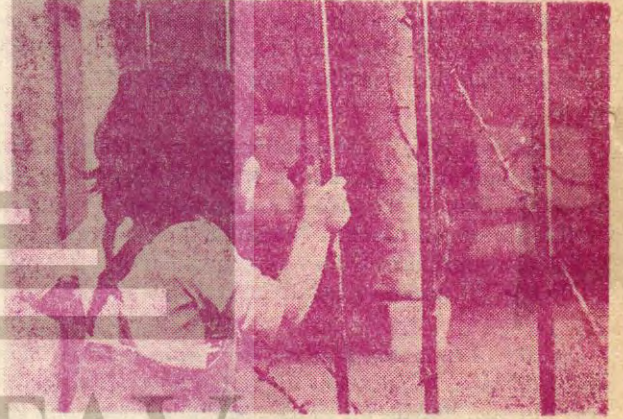
Bugünün çağdaş burjuva yazarları, sanatçıları, sosyalist düşünce tarafından her yanlarından kuşatılmışlardır. Aydın konumlarından ötürü, çoğunluğu so-vut anlamdaki fikirsel düzeyde «sosyalist», ilerici, demokrat olmaktadır. Onların çelişkisi de bu noktadan uç vermektedir. Burjuva dünya görüşü ile sosyalist muhteva arasında bir denge sağlamaya, bir uyum kurmaya çalışmaktadırlar. Ne burjuvalıklarından, ne de sosyalistliklerinden ödün vermek istememektedirler.

«Çelişmeleri uzlaştırma gayreti içinde, Bay Proudhon'un kendi kendine sormadığı tek şey, bu çelişmelerin bizzat temelini yıkmamanın gerekli olup olmadığıdır. Kralı, Millet Meclisini, Âyanı, toplumsal hayatın ayrılmaz parçaları gibi, ebedî kategoriler gibi gören siyaset doktrincisine her bakımdan benziyor. Yaptığı tek şey, bu güçleri dengede tutacak yeni bir formül aramak; oysa aslında bunların dengesi birinin diğerine kâh hâkim, kâh köle olduğu hareketin içindedir. Aynı şekilde, 18. Yüzyılda, bir sürü sıradan düşünür, toplum sınıflarını, asilleri, parlamentoyu vs. dengede tutacak gerçek formülü bulmakla meşguldü ve ertesi gün ne kral, ne asiller, ne de parlamento kalmıştı. Bu çatışma içinde gerçek denge, bu feodal varlıklara ve onların karşıtlarına temel teşkil eden bütün toplumsal ilişkilerin yıkılmasından ibaretti.» (age. sy. 140)

Çağdaş burjuva sanatçıların, temeldeki yanılışı, belirli bir tarihi dönemi ve bu döneme tekabül eden insanı ve insan ilişkilerini, bütün bir tarihi süreçte maletmeleridir. Geçici bir dönemi, bütün bir tarihi süreçte mutlaklaştırmalarıdır. Böyle bir denge kurmaya çalışmanın sonucunda ulaşılan nokta da doğal olarak HISTORİSİZM oluyor. Yani belli bir dönemin bilinciyle, bütün bir tarihi algılamak, yorumlamak ve değerlendirmek. Belli bir dönemin insanını da, bütün bir tarihin insanı gibi edebiyatın ve sanatın malzemesi

yapmak. İnsanın evrensel özellikleri, adı altında, yutturulmaya çalışılan şeyler çoğunlukla dar bir tarih bilincinin ve historisist bir eğilimin ürünü olan analiz öğeleridir. Bu anlayışın temelinde de tarihi yapanın «özne anlamında insan olduğu görüşü yatmaktadır. Edebiyatın malzemesi olarak insan, Kaadir-i mutlak insan olarak alınınca, insanı tarihin öznesi saymak da pek yanlış olmasa gerek!...

«Yazarlarımızı dikkatle okuyalım. Evet, tarih bir «öznesiz ve ereksiz süreçtir», içinde «insanların» toplumsal ilişkilerin belirlenimi altında özne olarak hareket ettikleri verili durumlar, sınıf kavgasının ürünüdürler. Demek ki tarihin, terimin felsefedeki anlamında bir öznesi yoktur, bir motoru vardır: O motor sınıf kavgasıdır.» (L. Althusser, «John Lewis'e Cevap», çv.: Müntekim Ökmen, Birikim Yayınları, sy. 117-118)

Refa KÖSEOĞLU

Bu anlamlarda, sözkonusu bu mektuptan, sanatsal üretim süreci açısından bazı sonuçlar çıkarsamak mümkün.

Sanatçının, yazarın, egemen ideolojiyle ve bu ideolojinin öğeleriyle hesaplaşmasında çok boyutlu açılım sağlayan bir metin olduğunu sanıyorum bu mektubun. Kuşkusuz, Marx'ın bu mektubu destekleyen bir sürü yazısı ve bu arada koca bir «Alman İdeolojisi» var. Biz, mikro bir örnekte, anlatmaya çalıştık bunu. Bir sanatçı, yapıtını oluştururken, egemen ideolojiyle hesaplaşmak zorundadır artık. Çünkü «devrimci muhteva», sanat ürününde «betimleme» biçiminde değil, «yapı» olarak, «yapıtı kuran öğeler» olarak varolduğunda anlam taşıyor.